

บทที่ ๒

ที่มาของแนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา

๒.๑ ความหมายของคำว่า อานิสงส์

พบว่า มีการให้คำจำกัดความของ “ อานิสงส์ ” ไว้หลายอย่างดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปรับปรุง (๒๕๒๕ : ๕๔๑) ให้ความหมายคำว่า อานิสงส์ว่า อานิสฺส (น) แปลว่าผลแห่งกุศลกรรม, ผลบุญ, ประโยชน์

พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต มหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๕๒๐) แปลว่าคุณอันไหล ออกซึ้ง, คุณเป็นที่ไหลมาเป็นนิคยแห่งผล

พจนานุกรมบาลี - ไทย ป. หลงสมบูรณ์ (๒๕๒๑) ให้ความหมายว่า ผลอันน่าชื่นใจจากการทำความดี อา นิ บทหน้า สัษฐาตุ

พจนานุกรม บาลี - สันสกฤต - ไทย - อังกฤษ โดยนาวาอากาศตรี ฉลาด บุญลอยและคณะ (๒๕๒๐) ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า อานิสงส์คือ ผลประโยชน์ที่ได้รับ, ความปราศจากอันตราย

เมื่อกล่าวถึง วรรณคดีพุทธศาสนา คนส่วนใหญ่ จะนึกถึงคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นอันดับแรก พระไตรปิฎกคือผลงาน การสังคายนาของพระเถระ พุทธสาวก ที่ได้พยายามรวบรวมพุทธวจนะเข้าเป็นหมวดหมู่ เพื่อความ ดำรงตั้งมั่นแห่งสัตตสุสาน์ พระไตรปิฎกมี ๓ ชุด หรือตะกร้า ๓ ใบ ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

พระวินัยปิฎกคือส่วนที่รวบรวมสิกขาบทหรือระเบียบปฏิบัติเฉพาะของพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นเป็นเสมือนดังกฎหมายและธรรมเนียมของพระภิกษุ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง ๒๕๒๖ : ๔๐)

พระสุตตันตปิฎกคือส่วนที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกที่แสดงแก่นุคคลและกลุ่มชนต่าง ๆ ซึ่งมีวัย เพศ ฐานะ พื้นฐานความรู้ผิดแผกกัน (สุภาพรรณ ณ บางช้าง ๒๕๒๖ : ๕๔)

พระอภิธรรมปิฎกเป็นคัมภีร์ที่แยกธรรมจากพระสูตรมารวมแต่ข้อธรรม แล้วอธิบายให้พิศดารกว้างขวางออกไปโดยนัยอันวิจิตร (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป ๒๕๒๘ : ๗๒)

พระไตรปิฎกได้รับการยอมรับว่าเป็นบ่อเกิดแห่งวรรณกรรมพุทธศาสนาทั้งที่เป็นวรรณกรรมบาลีสันสกฤตและวรรณกรรมที่แต่งด้วยภาษาถิ่นอีกมากมายทั้งในอินเดีย ลังกาและในสยามประเทศ

ในล้านนา พระไตรปิฎกถือเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทต่าง ๆ

ยุคที่วรรณกรรมในด้านนาฬิกาเฟื่องฟูถึงขีดสุด ได้แก่รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) ได้จัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกที่วัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด มีพระเถระที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก ได้มาชุมนุมกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งก่อผลดีต่อวงการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งคือพระภิกษุสงฆ์ ได้มีโอกาสเล่าเรียน พระไตรปิฎกจนชำของเชี่ยวชาญใน ภาษาบาลีถึงขนาดมีพระสงฆ์แสดงความสามารถ ในการรจนาหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและตำราภาษาบาลีไว้มากมาย เช่นพระสิริมังคลาจารย์ ท่านได้รจนา คัมภีร์ มังคลัตถทีปนี อธิบายขยายความมงคลสูตรในพระไตรปิฎก และ ต่อมาได้ใช้เป็น หลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีพระเถระอีกหลายรูปที่มีชื่อเสียงในการ รจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลี เช่น พระรัตนปัญญา ผู้แต่ง ชินกาลมาลีปกรณ์

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีบทบาท ในการสร้าง นักเขียนล้านนาอย่างมาก คัมภีร์ที่นักเขียนยึดถือเป็นแม่แบบในการเขียนก็คือพระไตรปิฎกอันถือได้ว่าเป็นข้อมูลขั้นต้นซึ่งเป็นเหตุให้เกิด คัมภีร์ หนังสือ หรือตำราทางพระพุทธศาสนาที่เกิดภายหลัง การสังคายนาครั้งนั้นมีมากมายเหลือคณานับ สันนิษฐานว่าคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาเองก็น่าจะเริ่มมี การรจนาในครั้งนั้น โดยเหตุที่ได้มีการพัฒนาแนวคิดเรื่องการแต่งหนังสือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มากมายในยุคดังกล่าวนี้และในยุค ต่อมาอย่างต่อเนื่อง

คัมภีร์อานิสงส์ล้านนาคงได้รับแนวคิดมาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสนาต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นในสมัยหลัง ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ ถึงที่มาของ แนวความคิด เรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏ ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาโดยจะยึดถือ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎกให้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะความเชื่อเรื่องอานิสงส์เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเห็นที่ ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า " สัมมาทิฐิ " (ความเห็นที่ถูกต้อง) บุคคลที่มีความเห็นชอบ ย่อมเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

ลำดับถัดจากนี้ไปจะ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ ปรากฏพระไตรปิฎก เพื่อศึกษาถึงความหมายและการใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของความคิด เรื่องอานิสงส์ที่มีมาแต่เดิม ไปจนถึงการเรียบเรียงคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาและกระบวนการปรับเปลี่ยนให้เป็นท้องถิ่น

๒.๒ อานิสงส์ในพระไตรปิฎก

คำว่า อานิสงส์ มีปรากฏชัดเจนในพระไตรปิฎก จากรายการคัมภีร์คัมคำของพระไตรปิฎก ฉบับคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัยมหิดล จำนวนศัพท์ว่า อานิสงส์ ปรากฏใช้ในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยจำนวน ๓๑ เล่ม มี ๖๘๑ คำ ความหมายและการใช้คำนั้นแตกต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่ล้วนหมายถึงผลฝ่ายดี ในบางครั้งก็มีการใช้ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า อานิสงส์ เช่นคำว่า วิบาก ผล อัตตะ และบางครั้งก็ใช้คำดังกล่าว นี้ขยายความกันและกันบ้าง คำที่ใช้แทนนี้จะกล่าวถึงโดยละเอียด เป็นลำดับไป

๒.๒.๑ อานิสงส์ในพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ ๕ หมวดคือ

๑. มหาวิภังค์
๒. ภิกขุณีวิภังค์
๓. มหาวรรค
๔. จุลวรรค
๕. ปริวาร

แนวคิดเรื่องอานิสงส์และความหมายตามที่ปรากฏการใช้ในพระวินัยปิฎกนั้น มีอยู่มากแห่ง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเนื้อหาในพระวินัยปิฎกที่กล่าวถึงแนวคิดอานิสงส์ และการใช้ คำว่า “อานิสงส์” ที่ปรากฏอยู่ชัดเจนเท่านั้น

ใน พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ มหาวรรค ภาค ๑ ข้อที่ ๒๖, ๒๗, ๓๑, ๓๖, ๕๒ (วินย. ๔/๒๖/๒๕)

พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่าอานิสงส์ในความหมาย ที่หมายถึงผลฝ่ายดีและพร้อมกันนั้น พระองค์มักจะใช้คำนี้คู่กับคำว่า อาทีนพ หรือ อาทีนว ที่แปลว่า โทษอันหมายถึงผลฝ่ายชั่วดังนี้

“...ยสกุลบุตรเปล่งอุทานว่า “ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ ” ทันทีนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสกะยสกุลบุตรว่า “ ดูกร ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิดยส นั่งลงเราจักแสดงธรรมแก่เธอ ” ทันทีนั้นยสกุลบุตร ร่าเริงใจว่า ได้ยินว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง ดังนี้แล้วถอครองเท้าทองเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาค ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อยสกุลบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้แสดงอนุปฺพพิททา คือทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามทีนวกถา (โทษความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย) และเนกขัมมานิสังสกถา (อานิสงส์ในความออกจากกาม)...”

อนุปฺพพิททา เป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ใช้กล่อมเกลตาฟอกจิตใจของผู้ที่มีพื้นฐานในทางธรรมในระดับแรก และเป็นธรรมเทศนาที่ใช้ตรัสมากที่สุด และหลังจากที่พระองค์ตรัสอนุปฺพพิททาแล้วจะตรัสถึงอริยสังขสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นลำดับไป ในอนุปฺพพิททาจะตรัสถึงหัวข้อต่อไปนี้

๑. ทานกถา กล่าวถึงทาน
๒. ศีลกถา กล่าวถึงศีล
๓. สักคกถา กล่าวถึงสวรรค์
๔. กามอาทีนวกถา กล่าวถึงโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกาม
๕. เนกขัมมานิสังสกถา กล่าวถึงอานิสงส์ในการออกบวช (ดูในอัมพฎฐสูตร ที่ฉนิกาย)

ทั้งนี้เห็นได้ชัดว่าในอนุปพิภพิกถานั้น พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์ในด้านผลฝ่ายดี และในขณะเดียวกันก็ตรัสถึงผลฝ่ายชั่วหรือโทษไว้เช่นเดียวกัน ดังนั้นจะพบได้เสมอว่า พระพุทธองค์จะตรัสถึงอานิสงส์และโทษควบคู่กันไป เพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นและเข้าใจในคำสั่งสอนได้ชัดเจนขึ้น

พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๕ มหาวรรคภาค ๒ (วินย. ๕/๘๖/๑๐๘) ได้กล่าวถึงอานิสงส์กรานกฐินไว้ดังนี้

“...คุณภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่จำพรรษาแล้วได้กรานกฐิน พวกเธอผู้ได้ กรานกฐิน จักได้อานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. เทียวไปโดยไม่ต้องบอกลา (ตามสิกขาบทที่ 6 แห่งอเจลกวรรค ในปาจิตติยกัณฑ์)
๒. เทียวจาริกไปโดยไม่ต้องถือเอาไตรจีวร ไปครบสำหรับ (สำหรับหนึ่งมี ผ้าห่ม ผ้าสังฆาฏิ ผ้าสบง)
๓. ถันคณะ โภชน์และปรัมโภชน์ได้ (ถันเป็นกลุ่มเป็นคณะได้)
๔. ทรงอดิเรกจีวรได้ตามปรารถนา (ตามพระวินัยให้มีผ้าได้เพียงสามผืน)
๕. จีวรอันเกิดในที่นั้นเป็นของได้แก่พวกเขา

อานิสงส์ตามที่ปรากฏนี้ หากพิจารณากันตามพุทธบัญญัติแล้วภิกษุไม่มีสิทธิ์ใด ๆ ตามอานิสงส์ทั้งห้าข้อดังกล่าวนี้เลย มีหน้าซ้ำจะถูกปรับอาบัติมีโทษอีกด้วย เช่น ข้อที่ ๑ ตามปกติ เมื่อรับนิมนต์แล้ว จะเดินทางไปไหนต้องใส่ใจธรรมเนียมการบอกลาพระภิกษุในอาวาสนั้น ๆ ก่อน หากไปโดยไม่บอกลา ทำให้เกิดการรอคอย เกิดความเสียหายแก่หมู่สงฆ์โดยรวม มีโทษปรับอาบัติปาจิตติย แต่หากจำพรรษาแล้วได้ปรารถนาขอมได้รับสิทธิผ่อนปรน สิกขาบทดังกล่าวนี้ อานิสงส์ในที่นี้จึงเป็นสิทธิพิเศษ แดกต่างจาก อานิสงส์ที่ได้กล่าวมา

ใน พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทุตยภาคข้อ ๖๘๕(วินย. ๒/๖๘๕/๕๗๔) กล่าวถึงอาณิสงส์ในแง่ของประโยชน์ไว้เช่นกันดังนี้

“...โดยสมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันอาราม ของอนาถบิณฑิกคหบดีเขต พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสวินัยกถา ทรงพรรณนาคุณแห่ง พระวินัย ครัสอาณิสงส์ แห่งการเรียนพระวินัย ทรงยกย่องโดยเฉพาะท่านอุบาลีเนื่อง ๆ แก่ภิกษุทั้งหลายโดยอเนกปริยาย...”

พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๕ มหาวรรคภาค ๒ กล่าวถึงอาณิสงส์แห่งศีลสมบัติ ๕ ประการ ในแง่ของผลหรือประโยชน์ที่ได้รับจากการมีศีลดังนี้ (วินย. ๕/๖๘/๗๑)

ดูกรคหบดีทั้งหลาย อาณิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการ เหล่านี้ ๕ ประการ ไฉน ? ดูกรคหบดีทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งความไม่ประมาท นี่เป็นอาณิสงส์ข้อที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล

ดูกรคหบดีทั้งหลาย อนึ่งอาณิสงส์ข้ออื่นยังมีอีก ชื่อเสียงอันดีงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเฟื่องฟูไป นี่เป็นอาณิสงส์ข้อที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล

ดูกรคหบดีทั้งหลาย อนึ่งอาณิสงส์ข้ออื่นยังมีอีก ชื่อเสียงอันดีงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด ๆ เช่น ขัตติย บริษัทพราหมณ์บริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่ล้า นี่เป็นอาณิสงส์ข้อที่ ๓ แห่งศีลสมบัติ ของคนมีศีล

ดูกรคหบดีทั้งหลาย อนึ่งอาณิสงส์ข้ออื่นยังมีอยู่อีก คนมีศีลถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมประกอบด้วย ความเลื่อมใส กระทำกาลกิริยาตายด้วยความเลื่อมใส มิได้หลงลืมสติ นี่เป็นอาณิสงส์ข้อที่ ๔ แห่งศีล สมบัติของคนมีศีล

ดูกร คหบดีทั้งหลาย อนึ่งอาณิสงส์ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตกไป (สิ้นชีวิต) ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอาณิสงส์ข้อที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๗ จุลวรรคภาค ๒ ข้อ ๑๗๓ กล่าวถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติตามข้อ
แนะนำ หรือจะเรียกว่าเป็นผลดี ทางสุขภาพอนามัยดังนี้ (วินย. ๗/๑๗๓/๕๓)

“...สมัยนั้นภิกษุทั้งหลายไปไม่เคี้ยวไม้ชำระฟันปากมี
กลิ่นเหม็น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การไม่เคี้ยวไม้ชำระฟัน
มีโทษ ๕ ประการ นี่คือนัยน์ตาไม่แจ่มใส ๑, ปากมีกลิ่นเหม็น ๑,
ลิ้นรับรสอาหารไม่บริสุทธิ์ ๑, คีและเสมหะหุ้มห่ออาหาร ๑,
ไม่ชอบฉันอาหาร ๑, ไม่เคี้ยวไม้ชำระฟันมี โทษ ๕ ประการนี้แล
ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเคี้ยวไม้ชำระฟันมีอานิสงส์ ๕ ประการนี้คือนัยน์ตาแจ่มใส ๑, ปากไม่มี
กลิ่นเหม็น ๑, ลิ้นรับรสอาหารบริสุทธิ์ ๑, คีและเสมหะไม่หุ้มห่ออาหาร ๑, ชอบฉันอาหาร ๑, เคี้ยวไม้ชำระ
ฟัน มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล...”

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๘ ปรีวาร ข้อที่ ๕๗๕ (วินย. ๘/๕๗๕/๓๐๕) กล่าวถึงอานิสงส์ใน
ความหมายของผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามกติกาวัตรบางข้อบางประการ เช่น การกวาด มีอานิสงส์ที่ผู้
กวาดจะได้รับซึ่งอำนาจ ประโยชน์ที่เป็นทั้งปัจจุบันและอนาคต (ชาติหน้า) ดังนี้

“...การกวาดมีอานิสงส์ ๕ คือจิตของตนเลื่อมใส ๑,
จิตของผู้อื่นเลื่อมใส ๑, เทวตาชื่นชม ๑, สังสมกรรมที่เป็นไปเพื่อ
ให้เกิดความเลื่อมใส ๑, เบื้องแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึง
สุคติโลกสวรรค์ ๑. การกวาดมีอานิสงส์อื่นอีก ๕ คือ จิตของตน
เลื่อมใส ๑, จิตของผู้อื่นเลื่อมใส ๑, เทวตาชื่นชม ๑, เป็นอันทำตาม
คำสั่งสอนของพระศาสดา ๑, ชุมชนมีในภายหลังถือเป็นทิฏฐานุคติ
๑. (เป็นตัวอย่าง)

พระวินัยปิฎก เล่ม ๘ ปรีวาร ข้อ ๑๐๐๔ (วินย. ๘/๑๐๐๔/๓๒๗) กล่าวถึงอานิสงส์ในแง่ของ
ประโยชน์ที่เกิดจากการ บำเพ็ญเมตตางโตวิมุติ ที่บุคคลจะได้รับดังนี้

“...เมื่อเมตตางโตวิมุติอันบุคคลเสพมาแต่แรกให้เจริญ
แล้วทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานที่ เข็มคิแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้ง
ประพฤตีสั่งสมเนื่อง ๆ ประารถสมาเสมอดีแล้ว พึงหวังอานิสงส์

๑๑ อย่างคือหลับเป็นสุข ๑, ตื่นเป็นสุข ๑, ไม่ฝันร้าย ๑, เป็นที่รักของพวกมนุษย์ ๑, เป็นที่รักของพวกอมมนุษย์ ๑, เทวดารักษา ๑, ไฟก็ดี ยาพิษก็ดี ศาสตราก็ดีไม่ต้องบุคคลนั้น ๑, จิตตั้งมั่นได้รวดเร็ว ๑, สีน้ำหูคตอง ๑, ไม่หลงทำกาละ ๑, เมื่อยังไม่บรรลुकุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป ย่อมไปเกิดพรหมโลก ๑, เมื่อเมตตาดูใจโศวิมุติ อันบุคคลเสพมาแต่แรกแล้วให้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำเป็นอุชยานที่เทียมดีแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งประพฤตีสั่งสมเนื่อง ๆ ประารถสม่ำเสมอดีแล้ว พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ นี้แล

วินัยปิฎกเล่ม ๘ ปรีวาร ข้อ ๑๑๖๘ (วินย. ๘/๑๑๖๘/๔๑๓) กล่าวถึงอานิสงส์ในแง่ของประโยชน์ไว้คือพระพุทธองค์ตรัสแก่ พระอุบาลีถึงอานิสงส์ของการเรียนวินัยได้ดังนี้

“...อ. พระพุทธเจ้าข้า ในการเรียนวินัย มีอานิสงส์เท่าไรหนอแล ? พ. อูกรอุบาลี ในการเรียนวินัยมีอานิสงส์ ๕ นี้ อานิสงส์ ๕ อะไรบ้าง

๑. กองศีลเป็นอันตนคุ้มครองศรัทธาไว้ด้วยดี
๒. เป็นที่พึ่งพิงของผู้ถูกความสงสัยครอบงำ
๓. เป็นผู้แก้สวักล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์
๔. ช่มขี้ข้าศึกได้ด้วยดีโดยสธรรม
๕. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม...”

พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘ ปรีวาร ข้อ ๑๒๒๔ (วินย. ๘/๑๒๒๔/๔๗๖) กล่าวถึงอานิสงส์ในความหมายของ ประโยชน์ที่เกิดจากการ ตั้งสติ รู้สึกตัว นอนหลับ ไว้ ๕ ประการ

“...อูกรอุบาลี บุคคลผู้ตั้งสติรู้สึกตัวอยู่ นอนหลับ มีอานิสงส์ ๕ นี้ อานิสงส์ ๕ อะไรบ้าง?

๑. หลับสบาย
๒. ตื่นขึ้นสบาย
๓. ไม่ฝันเห็นสิ่งเลวทราม
๔. เทวดารักษา
๕. น้ำอสุจิไม่เคลื่อน

คูกรอุบาลี บุคคลผู้ตั้งสติ รู้สึกตัวอยู่ นอนหลับ มีอานิสงส์
๕ นี้แล...”

แนวคิดเรื่องอานิสงส์ และความหมายที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกตามที่ยกมาเป็นตัวอย่างมาข้างต้นนี้ พอจะสรุปได้ดังนี้คือ

๑. อานิสงส์คือ ผลดีของการกระทำ หรือการปฏิบัติตามพระวินัยหรือข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำไว้ อาจประกอบไปด้วยเรื่อง สุขภาพ พละนามัย และการบำเพ็ญเพียรทางจิต

๒. อานิสงส์คือสิทธิพิเศษหรือการผ่อนปรนสิกขาบทวินัยบางข้อ เช่นอานิสงส์ที่ได้รับภายหลังการกรานกฐินแล้ว เป็นต้น

ส่วนเรื่องราวที่มีปรากฏในพระวินัยปิฎกที่กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ก็ยังเป็นลักษณะนิทานธรรมคือเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นใน สมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ตลอด ในช่วงหลังของพระวินัยปิฎกจะสังเกตเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า พระพุทธองค์ต้องมีภารกิจที่หนัก ต้องบัญญัติสิกขาบทและอนุบัญญัติรองรับและป้องกันความประพฤติของพระสงฆ์ที่นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกที ดังนั้นบุคคลที่ถือว่าเป็นตัวหลักในพระวินัยปิฎกก็คือที่พระพุทธองค์ พระสาวกและบุคคลที่มีชื่อเสียง หรือพระภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติ เนื้อหาของคำสั่งสอนจะมีย้ำเน้นหนักไปที่การบัญญัติสิกขาบทและอนุบัญญัติ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่พระพุทธองค์ตรัสถึงจึงเป็นเนื้อหาที่เป็นธรรมาธิฐาน คือคำสั่งสอนข้อปฏิบัติส่วน ๆ มุ่งเน้นผลดีของการประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ว่าทำอย่างไรจะได้ผลดีหรืออานิสงส์ชัดเจนเป็นปัจจุบัน เช่น การบัญญัติพระวินัยสิกขาบทแต่ละข้อก็เพื่อความผาสุกของหมู่สงฆ์ เพื่อผลดีคือความสามัคคีของหมู่สงฆ์เป็นที่สุด

อานิสงส์ที่ปรากฏการใช้ในพระวินัยปิฎกนี้ เมื่อว่าตามโครงสร้างและเนื้อหาแล้ว ไม่มีความซับซ้อนมากนัก โครงสร้างหลักก็มีจุดหมายชัดเจนเพียงพอว่า ต้องการแสดงให้เห็นอานิสงส์ที่เกิดขึ้นอย่างมีระบบสมจริง บุคคลที่อ้างถึงก็มีบทบาท มีชีวิตในครั้งพุทธกาลนั่นเอง เนื้อหาของเรื่องที่ปรากฏก็มีความชัดเจนว่า ต้องการแสดงผลหรืออานิสงส์ของการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา และคำสั่งสอนเหล่านั้นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวในวิถีชีวิตบ้าง เป็นหลักธรรมชั้นสูงบ้าง อานิสงส์ที่ปรากฏในพระวินัยนี้ มีทั้งที่เป็น โลกิยะ คือความสุขสบายทางกายและใจของปัจเจกบุคคล และสังคัมโคจรวม และโลกุตระคือการที่จิตที่ได้ผ่านการอบรมมาอย่างดีตามพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับผลอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญเพียรนั้น ได้แก่ ความที่จิตมีสภาพ สะอาด สว่าง สงบ ไม่ขุ่นมัว ในที่นี้คือ จิตที่ปราศจากกิเลสเรียกว่า การบรรลุธรรม

๒.๒.๒ อานิสงส์ในพระสุตตันตปิฎก

พระสุตตันตปิฎกมีลักษณะการนำเสนอเนื้อหาแตกต่างไปจากพระวินัยปิฎกคือ การตรัส

พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์นั้น จะไม่เป็นเรื่องคำสอนล้วน ๆ แต่จะมีเรื่องราวทั้งที่เป็นนิทานธรรมและชาดกเข้าเกี่ยวข้องด้วย และที่สำคัญก็คือ พระสูตรคัมภีร์ มีวิธีการนำเสนอเนื้อหา คำสอนของพระพุทธเจ้าที่น่าติดตามและง่ายต่อความเข้าใจ เพราะเต็มไปด้วยอุทาหรณ์ ตัวอย่างประกอบทุกพระสูตร แนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในพระสูตรคัมภีร์ก็เช่นเดียวกัน จะไม่มีการนำเสนอเพียงหลักคำสอนล้วน ๆ เท่านั้น แต่ยังมีการสาธกยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนและน่าติดตามยิ่งขึ้น บุคคลที่ปรากฏ นอกจากพระพุทธองค์ พระสาวก บุคคลที่มีชื่อเสียงแล้ว ยังมีตัวละครในนิทานชาดกประกอบอีกด้วย ดังนั้นผู้สนใจในพระไตรปิฎก จะพอใจและใส่ใจที่จะอ่านหรือฟังพระสูตรในพระสูตรคัมภีร์ เพราะมีเรื่องราวที่น่าสนใจให้ติดตาม ประกอบพร้อมไปกับคำสอนเสมอ

พระสูตรคัมภีร์ประกอบไปด้วย ๕ นิกาย คือ คัมภีร์ในทิมนิกาย (เรื่องราวขนาดยาว) มัชฌิมนิกาย (พระสูตรขนาดกลาง) สังยุตตนิกาย (เรื่องราวเป็นหมวด) อังคุตตรนิกาย (พระสูตรที่จัดตามจำนวนธรรม) ขุททกนิกาย (พระสูตรขนาดเล็ก) มีคัมภีร์ในนิกายนี้ ๑๕ คัมภีร์ ผู้วิจัยจะได้ยกแนวคิด เรื่อง อานิสงส์ และความหมายที่ ปรากฏใน การใช้ในพระสูตรคัมภีร์ ตามลำดับนิกายทั้ง ๕ มาเป็นตัวอย่างดังนี้

๒.๒.๒.๑ อานิสงส์ในทิมนิกาย

ใน ฎกทัณฑสูตร ทิมนิกาย สีลขันธวรรค (ที. ส. ๘/๒๓๑/๑๖๔) ยังกล่าวถึง การบูชาสัตตตามคตินิยามของพระพุทธศาสนาซึ่งไม่มีการฆ่า การเบียดเบียนใคร ๆ เป็นอานิสงส์มากกว่า มีอานิสงส์มากกว่า เพราะไม่ต้องเปลืองแรงในการเตรียม ริเริ่มน้อยกว่าแต่อานิสงส์มากกว่า พระพุทธองค์ตรัสถึงสิ่งที่มีการริเริ่มน้อยกว่าแต่มีผลมากดังนี้คือ

๑. การให้ทานเป็นนิตยอุทิศผู้มีศีล
๒. การสร้างวิหาร (ที่อยู่) อุทิศสงฆ์ที่มาจาก ๔ ทิศ
๓. การถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ
๔. การสมาทานศีล ๕ คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุคปิด และดื่มสุราเมรัย
๕. การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ตั้งอยู่ในศีล ๓ ประเภท บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ๔ บำเพ็ญปัญญาจนได้วิชชา ๘

อานิสงส์ที่กล่าวถึงในพระสูตรนี้ เป็นการใช้ในการความหมายของผลที่จะเกิดมีแก่ผู้ได้ทำการบูชาสัตตตามคตินิยามของพระพุทธศาสนา ๖ ประการ อานิสงส์หรือผลที่จะเกิดมีขึ้นนั้นมีมากกว่าการบูชาสัตตตามคตินิยามที่ต้องใช้สิ่งมีชีวิตเป็นเครื่องบูชา เป็นอานิสงส์ที่ไม่ต้องเตรียมให้มากแต่มีอานิสงส์มาก

พระสูตรคัมภีร์ เล่ม ๒ ทิมนิกาย มหาวรรค (ที. มหา. ๑๐/๗๕/๘๕) กล่าวถึงอานิสงส์ของศีล สมาธิ ปัญญา อันอบรมแล้วว่ามีอานิสงส์ใหญ่ดังนี้

“...ได้ยืนยันว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ เขต
พระนครราชคฤห์เมื่อนั้น ทรงกระทำธรรมมีกถาอันนี้แหละ เป็น
อันมากแก่ภิกษุว่าอย่างนี้ คืออย่างนี้ สมภาอย่างนี้ ปัญญาสมาธิ
อันอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิ
อบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว
ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือกามาสวะภวาสวะอวิชชาสวะ...”

ในพระสูตรนี้ บ่งบอกให้ทราบถึงกระบวนการได้มาซึ่งอานิสงส์หรือผลแห่งการปฏิบัติ
ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักไตรสิกขานี้เป็นหลักการศึกษาซึ่งมีความสัมพันธ์
เกี่ยวโยงกัน เป็นเหตุเป็นผลที่เกื้อกูลกัน ดังความที่ปรากฏในพระสูตรว่า สมภาอันนั้นจะมีอานิสงส์มาก
ต้องเป็นสมาธิที่ได้รับการอบรมคือมีศีลดี และบริสุทธิเป็นรากฐานก่อน และปัญญาที่มีอานิสงส์มาก
ต้องเป็นปัญญาที่ได้รับสมาธิที่อบรมดีแล้ว กล่าวคือต้องเป็นปัญญาที่ผ่านการอบรมด้วยสมาธิมาก่อน
ดังนั้นไตรสิกขาจึงต้องอาศัยกันและกันจึงจะมีอานิสงส์มาก ในที่นี้ อานิสงส์ จึงใช้ในความหมาย
ที่เป็นกระบวนการศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา อาจกล่าวได้ว่า เป็นความหมายและการใช้ที่แท้จริง
ของ คำว่าอานิสงส์ ในพระไตรปิฎก

มหาปริณีพพานสูตร ที่ฉนิกาย มหาวรรค (ที. มหา. ๑๐/๑๒๖/๑๓๒) ระบุว่า
พระพุทธองค์ตรัสถึง อานิสงส์ของบิณฑบาตสองคราวที่มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลใหญ่กว่า
มีอานิสงส์ใหญ่กว่า บิณฑบาตอื่น ๆ นั่นคือบิณฑบาตที่พระตถาคตเจ้าเสวยแล้ว ตรัสรู้ อุตตรสัมมา
สัมโพธิญาณ และบิณฑบาตที่พระตถาคต เสวยแล้วเสด็จปริณีพพานด้วยอนุปาติเสตนิพพาน

“...บิณฑบาตสองคราวนี้มีผลเสมอ ๆ กัน มีวิบากเสมอ ๆ
กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ใหญ่กว่า บิณฑบาตอื่น ๆ ยิ่งนัก
บิณฑบาต สองคราวเป็นไฉน? คือ พระตถาคตเสวยบิณฑบาตใด
แล้ว ตรัสรู้ อุตตรสัมมา สัมโพธิญาณอย่างหนึ่ง ตถาคตเสวย
บิณฑบาตใดแล้ว เสด็จปริณีพพานด้วย อนุปาติเสตนิพพานธาตุ
อย่างหนึ่ง บิณฑบาต สองคราวนี้มีผลเสมอ ๆ กัน มีวิบากเสมอ ๆ
กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ใหญ่กว่า บิณฑบาตอื่น ๆ ยิ่งนัก
กรรมที่นายจุนทกัมมาร บุตรก่อสร้างแล้ว เป็นไปเพื่ออายุ...
เป็นไปเพื่อวรรณะ...เป็นไปเพื่อความสุข...เป็นไปเพื่อยศ...เป็นไป
เพื่อสวรรค์...เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่...”

พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์ของบิณฑบาตสองคราวนี้ ในครั้งที่ทรงตรัสให้พระอานนทโก

ปลอมนายจุนทะกัมมารบุตรที่อาจเสียใจ และถูกคนอื่นตำหนิเอาว่าเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าประหาร และปรินิพพาน พระพุทธองค์ตรัสคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมากกับคำว่า อานิสงส์ คือคำว่า ผล และ วิบาก ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคำที่เป็นไวพจน์คือที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกัน และใช้แทนกันได้ ในลักษณะนี้ต่อไป น่าสังเกตว่า คำว่า อานิสงส์ที่ใช้ในพระไตรปิฎกในช่วงต้น ๆ นี้ จะหมายถึง ประโยชน์หรือผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ อานิสงส์หรือประโยชน์ที่ผู้ปฏิบัติตามได้รับนี้ จะเน้นอานิสงส์ที่เป็นทิฏฐธรรมิกัตถะ หรือที่เห็นและได้รับประโยชน์ปัจจุบันขณะนี้ มากกว่า สัมปรายิกัตถะ ที่ให้ผลข้ามภพชาติ

คำที่เป็นไวพจน์คือคำที่มีความหมายเป็นใกล้เคียงกับ อานิสงส์คือคำว่า ผล ก็มีปรากฏการใช้ในความหมายนี้ใน สามัญญผลสูตร ที่มณีกาย สิลขันธวรรค (ที. ที. ๑๐/๑๐๐/๕๗) ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสถึงผล หรืออานิสงส์ของความเป็นสมณะที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันถึง ๑๔ ข้อแก่ พระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งเมื่อจะย่อผลแห่งความเป็นสมณะทั้ง ๑๔ ข้อนั้นเป็นหมวดได้ ๓ หมวดดังนี้

- หมวดที่ ๑ บุคคล เมื่อเป็นสมณะแล้ว ทำให้พ้นจากฐานะเดิม คือพ้นจากความเป็นทาส เป็นกรรมกร พ้นจากความเป็นชวานา ได้รับการปฏิบัติอย่างดี แม้จากพระมหากษัตริย์ คือผลข้อที่ ๑ และข้อ ที่ ๒
- หมวดที่ ๒ เมื่ออบรมจิตใจเป็นสมาธิ ก็เป็นเหตุให้ได้ฌานที่ ๑ ถึง ๔ อันทำให้ละกิเลสอย่างกลางได้ คือผลข้อที่ ๓, ๔, ๕ และ ๖
- หมวดที่ ๓ ทำให้ได้วิชา ๘ อันเริ่มแต่ข้อ ๗ ได้วิปัสสนาญาณ จนถึงข้อ ๑๔ ได้ อาสวัชฌญาณ (สุชีพ ปุญญานุภาพ : ๒๕๓๐. ๒๕๔-๑๕๕)

ใน ปาสาทิกสูตร ที่มณีกาย ปาฎิกวรรค (ที. ปาติ. ๑๑/๑๑๖/๑๒๒) พระพุทธองค์ตรัสแนะข้อตอบได้ กับเจ้าลัทธินอื่น ๆ ไว้ถึง ๗ ประการ จะนำกล่าวเพียง ข้อที่ ๓ ที่มีข้อความที่กล่าวถึงผลดีหรืออานิสงส์ดังนี้

ถ้านักบวชลัทธินอื่นถามถึงผลและอานิสงส์ (ผลดี) ที่ผู้ประกอบคนให้ข่มด้วยความสูงใน ฌาน ๔ จะพึงหวังได้ ก็พึงตอบว่ามี ๔ อย่าง คือ

๑) เป็นพระโสดาบัน จะได้ตรัสรู้ต่อไป เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓

๒) เป็นพระสกทาคามีผู้จะกลับมาเกิดเพียงครั้งเดียว เพราะสิ้นสังโยชน์ ๒ และระคะ โทสะ โมหะ ให้น้อยลง

๓) เป็นพระอนาคามี ผู้ไม่กลับมาเกิด เพราะสิ้นสังโยชน์
เบื้องต่ำทั้ง ๕

๔) ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ
อยู่ในปัจจุบัน (เป็นพระ อรหันต์)..."

มหาสติปัฏฐานสูตร ที่มณิกาย มหาวรรค สูตรที่ ๕ (๑๐/๓๐๐/๒๗๖) กล่าวถึงอานิสงส์ของการ
ปฏิบัติตามแนวทางของสติปัฏฐานสี่คือการ พิจารณา กาย เวทนา จิต และ ธรรม ไว้ว่าจะเป็เหตุให้
ได้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การบรรลุอรหัตผลในปัจจุบัน ถ้ายังมีเชื่อก็จะได้บรรลุความเป็น
อนาคามีภายใน ๗ ปี ๖ ปี ๕ ปี ตามลำดับ

ลักษณะสูตร ที่มณิกาย มหาวรรค (ที. ทีปา. ๓/๑๓๐-๑๓๑/๑๖๐) กล่าวถึงลักษณะของมหาบุรุษ
๓๒ ประการ และลักษณะองค์ประกอบที่เรียกว่า อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ที่พระพุทธองค์มีครบถ้วน
สมบูรณ์ ล้วนเกิดจากมาจากอานิสงส์ที่ได้บำเพ็ญกุศลบารมีด้านต่าง ๆ ในอดีตชาติ

๒.๒.๒.๒ อานิสงส์ในมัชฌิมนิกาย

นพกปาณสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (๑๓/๒๐๒/๑๖๗) ระบุว่าพระพุทธองค์ตรัส
ถึงพระญาณที่ สามารถพยากรณ์การอุบัติ (เกิด) ในภพหน้าของสาวกทั้งหลาย แก่พระอนุรุทรว่า

"...พระองค์ตรัสพยากรณ์ อย่างนั้นเพื่อให้คนพิสวง ก็หา
มิได้ เพื่อเกลี้ยกล่อมคน ก็หามิได้ เพื่ออานิสงส์คือลาภสักการะและ
ความสรรเสริญก็หามิได้ ด้วยความประสงค์ว่า คนจงรู้จักเราด้วย
เหตุนี้ก็หามิได้ (แต่) กุลบุตรผู้มีศรัทธามีความยินดีมาก มีปราโมทย์
มากมีอยู่ กุลบุตรเหล่านั้นได้ฟังคำ พยากรณ์เช่นนั้นแล้วจะน้อมจิต
เข้าไป เพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้างข้อนั้นจะมีเพื่อประ โยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่กุลบุตรเหล่านั้นสิ้นกาลนาน..."

ในพระสูตรนี้ คำว่า อานิสงส์ได้ถูกใช้ในความหมายที่หมายถึง ประโยชน์ที่ได้จากการกระทำ
ปาฏิหาริย์ มีพยากรณ์การเกิดในภพใหม่ ชาติใหม่ของมนุษย์ อานิสงส์ ตามพุทธคำรัสตจึงหมายถึง ลาภ
สักการะ ผลการยกย่องสรรเสริญ เป็นที่น่าสังเกตว่า พระพุทธองค์ให้ความสำคัญแก่โลกธรรมน้อยมาก
พระองค์ตรัสว่า พระองค์มีความสามารถเช่นนั้นจริง แต่ไม่ใช่เพื่อ ลาภสักการะ การยกย่องสรรเสริญ
เพื่อให้คนรู้จัก แต่เพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูลแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาที่ได้ฟังคำพยากรณ์แล้ว จะได้ยึดถือเป็น
ทิฏฐานุคติคือเป็น ตัวอย่างต่อไป

อากังเขยยสูตร มุลปิณณาสก (ม. มุ. ๑๒/๗๒/๔๓) (ภาษาไทยเล่มที่ ๑๒) พระพุทธองค์ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายที่ต้องให้การปฏิบัติสมณธรรมของตนเป็นประโยชน์ และมี อานิสงส์ต่อมนุษย์ และเทวดาที่ได้ถวายปัจจัยสี่ มี จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช และแก่ญาติที่ ล่วงลับไป ก็ต้องบำเพ็ญศีลของตนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตใจของตน ไม่ทำมาหากินให้เหินห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนาพอกพูนบุญญาकार (การอยู่ในเรือนว่าง)

ความในพระสูตรชัดเจนว่า อานิสงส์ที่เกิดจากการถวายปัจจัยสี่แก่พระภิกษุ จะเกิดขึ้นอย่างบริบูรณ์แก่ผู้ถวาย ต่อเมื่อภิกษุนั้นต้องประพฤติปฏิบัติตนในกรอบพระวินัย และพอกพูนปฏิบัติธรรมกรรมฐานเท่านั้น แม้การอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายก็ควรเดียวกัน ผู้ตายจะได้รับอานิสงส์มากก็ต่อเมื่อภิกษุผู้รับการถวายปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งพระวินัยด้วย ญาติที่ล่วงลับไปแล้วได้ทราบ ระลึกถึงการประพฤติของภิกษุนั้น มีจิตเลื่อมใส ย่อมจะอนุโมทนา จึงจะได้อานิสงส์มาก

ทักษิณาวិภังค์สูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสก (ม. อุ. ๗๑๐-๗๑๒/๓๐๕) ได้กล่าวถึงอานิสงส์ในแง่ของคุณประโยชน์ แต่ใช้ศัพท์ว่า คุณ แทนคำว่า อานิสงส์ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ นิโครธารามใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ทรงแสดงผลของทักษิณาหรือการทำทานว่า ให้ผลต่าง ๆ กันคือ ทานให้แก่สัตว์เดรัจฉาน มีคุณถึงร้อย ในปุถุชนผู้ทุศีลมีคุณถึงพัน (เท่า) ในปุถุชนผู้มีศีลมีคุณถึงแสน ในท่านผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม (ไม่ใช่เรื่องเพศ แต่หมายถึงความทะยานอยากทั้งหลาย) ภายนอกพุทธศาสนามีคุณถึงแสน โภคิ ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผลมีคุณเป็นอสกโขย (นับไม่ได้) จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงทานที่ถวายในบุคคลที่สูงขึ้นไปกว่านี้

อานิสงส์ที่ปรากฏใช้ในพระสูตรนี้ มีความน่าสนใจตรงที่มีการนับผลหรืออานิสงส์ เป็นตัวเลข น่าเชื่อว่า การนับอานิสงส์ที่ได้รับเป็น กัปป์ ในคัมภีร์ชั้นหลัง เช่น ในคัมภีร์อุปทาน หรือแม้ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ก็น่าจะได้รับแนวคิดในพระสูตรนี้เอง

มหาสาโรปมสูตร มัชฌิมนิกาย มุลปิณณาสก (ม. มุ. ๑๒/๓๕๒/๒๖๓) พระพุทธองค์ตรัสถึงวัตถุประสงค์ของการ ประพฤติพรหมจรรย์ว่า ไม่ใช่เพื่อลาภ ไม่ใช่เพื่อความถึงพร้อมแห่งสักการะและความสรรเสริญ ความถึงพร้อมแห่งศีล แม้กระทั่งเพื่อญาณทัศนะ แต่พรหมจรรย์นี้มี เจ โควินมุคิอันไม่กำเริบเป็นประโยชน์ (เป็นอานิสงส์) เป็นแก่นในที่สุด

ในที่นี้ ประโยชน์หรืออานิสงส์ที่ได้ จะได้รับจากการประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งเป็นไปโดยปกติธรรมดาที่สุดในความรู้สึกรของ ปุถุชนสามัญทั่วไปก็คือ ลาภ การสรรเสริญ ญาณทัศนะ แต่ตามพุทธคำรัสนี้ การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนานี้ มิได้วางเป้าหมายไว้เพียงระดับนี้ แต่วางอยู่ที่ระดับอานิสงส์หรือประโยชน์สูงสุดคือ เจ โควินมุคิอัน ไม่กำเริบ ได้แก่การที่มีจิตอันหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง มีจิตอันไม่กำเริบหวั่นไหว

ใน กายคตาสติสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก (ม. อุ. ๑๔/๒๑๗/๑๘๘) กล่าวถึงในครั้งที่ พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ พระเชตะวันาราม ตรัสถึงกายคตาสติ คือสติกำหนดพิจารณากายที่เจริญให้ มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก โดยการกำหนดพิจารณากายแบ่งออกเป็น ๖ ส่วน ๑.พิจารณา ลมหายใจเข้าออก ๒. พิจารณา อิริยาบถของกายเช่น ยืน เดิน ๓. พิจารณาความเคลื่อนไหวของกาย เช่น กู้แขน เขยียดแขน เป็นต้น ๔. พิจารณาความน่าเกลียดของกาย ๕. พิจารณาร่างกายโดยความเป็น ธาตุ ๖. พิจารณาร่างกายที่เป็นสพ มีลักษณะต่าง ๆ และตรัสถึงอานิสงส์ของกายคตาสติว่า เป็นส่วน แห่งวิชาเป็นต้น มีอานิสงส์ ๑๐ อย่าง คือ ๑. อคทนความไม่ยินดีและความยินดี ๒. ครอบงำความ หวาดกลัวได้ ๓. อคทนต่อหนาวร้อน ถ้อยคำที่ล่วงเกินและทุกขเวทนาเป็นต้น ๔. ได้ฌาน ๔ ตาม ประรณนา ๕. ได้อิทธิวิธี (แสดงฤทธิ์ได้) ๖. ได้หุทิพย์ ๗. ได้เจโตปริยญาณ (ญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่น) ๘. ระลึกชาติได้ ๙. เห็นความตายความเกิดของสัตว์ทั้งหลาย (ทิพย์จักษุ) และ ๑๐. ทำอาสวะให้สิ้นเชิง

๒.๒.๒.๓ อานิสงส์ในสังยุตตนิกาย

สีลสูตร สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค โขขณกสังยุต (๑๕/๓๘๑ - ๓๘๑/๕๖) พระพุทธองค์ ตรัสถึงอานิสงส์ของการเจริญ โขขณก คือกรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้หรือองค์ของผู้ตรัสรู้มี ๗ อย่าง คือ ๑ สติ ๒ รัम्मวិยะ (การสอคล้องวิจัยเลือกเฟ้นกรรม) ๓ วิริยะ ๔ ปีติ ๕ ปีสัททวิ ๖ สมภาติ ๗ อุเบกขา ดังนี้

อุกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อ โขขณก ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผลานิสงส์ ๗ ประการ อันเธอพึง หวังได้ ผลานิสงส์ ๗ ประการเป็นไฉน? คือ (๑) ในปัจจุบันจะได้ บรรลุอรหัตผลโดยพลัน (๒) ในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ที่นั่นจะได้ บรรลุในเวลาใกล้ตาย (๓) ถ้าปัจจุบันก็ไม่ได้ บรรลุในเวลาใกล้ตาย ก็ไม่ได้บรรลุและไม่ได้เป็นพระอนาคามี ผู้อันตราปรินิพพายี เพราะ สังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป ที่นั่นจะได้เป็นพระอนาคามี อุปหัจจปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป (๔) ถ้าใน ปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระ อนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้ อุปหัจจ ปรินิพพายี ที่นั่นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เพราะละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป (๕) ถ้าในปัจจุบัน ก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตรา ปรินิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี และไม่ได้ เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ที่นั่นจะได้เป็นพระ อนาคามี

ผู้ทรงอสังขารปรินิพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำสิ้นไป (๖) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้่อสังขารปรินิพายี ที่นั่นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทรังโสโตอกนิฏฐคามิ เพราะละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป (๗) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้่อสังขารปรินิพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้ อุทรังโสโตอกนิฏฐคามิ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชนงค์ ๗ อันภิกษุ เจริญแล้วอย่างนี้ กระทำมาแล้วอย่างนี้ ผลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้อันเธอพึงหวังได้...”

อานิสงส์ดังกล่าวมานี้ เป็นผลจากการปฏิบัติตามหลักธรรมโพชนงค์ ๗ ประการ ซึ่งเป็นอานิสงส์ที่ตอบแทนต่อผู้ปฏิบัติในด้านการบรรลุธรรมตามลำดับขั้นตั้งแต่ บรรลุธรรมขั้นสูงสุดคือความเป็นพระอรหันต์ภายในปัจจุบันชาติในที่เดียว และยังส่งผลให้ได้บรรลุธรรมขั้นต่ำกว่าความเป็นพระอรหันต์คือ พระอนาคามี ประเภทต่อไปนี้คือ พระอนาคามี อันตราปรินิพายี อนาคามี อุปหัจจปรินิพายี อนาคามีผู้่อสังขารปรินิพายี พระอนาคามีอุทรังโสโตอกนิฏฐคามิ

ใน ผลสูตร สังกยุตตนิกาย มหาวารวรรค (ส. มหา. ๑๕/๑๐๖๕/๒๕๗) ปราภฏการใช้คำว่า “อานิสงส์” มาก เช่นใน ผลสูตรที่ ๒ กล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญอินทรีย์ ๕ ว่ามี ๗ ประการ คือ ๑. จะได้ชมอรหัตผลก่อน ๒. ถ้าไม่ได้ชมอรหัตผลในปัจจุบันก่อน จะได้ชมเวลาใกล้ตาย ๓. ถ้าปัจจุบันก็ไม่ได้ชม ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้ชมไซ้ ที่นั่นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพายี ๔. ผู้อุปหัจจปรินิพายี ๕. ผู้่อสังขารปรินิพายี ๖. ผู้่อสังขารปรินิพายี ผู้อุทรังโสโตอกนิฏฐคามิ ๗. เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลานิสงส์ประการเหล่านี้ มีการเป็นผู้โน้มไปสู่ พระนิพพาน โอนไปสู่พระนิพพานเป็นต้น

ใน วิภังคสูตร สังกยุตตนิกาย มหาวารวรรค (๑๕/๑๒๐๓-๑๒๐๔/๒๕๐) ปราภฏการใช้คำว่า อานิสงส์ของการเจริญอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ว่า

“...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มาก ซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้แล ย่อมแสดง ฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกาย ไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้ ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มาก ซึ่ง

อิทธิบาท ๔ อย่างนี้แล ย่อมกระทำ ให้แจ้งซึ่ง เจ โทวิมุติ ปัญญาวิมุติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่...”

๒.๒.๒.๔ อานิสงส์ในอังกุตรนิกาย

อังกุตรนิกาย เอกนิบาต เอกธัมมาทีปาลี (อง. เอก. ๒๐/๕๔-๕๖/๑๐) พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสอานิสงส์ของจิต ที่ผ่องใส เป็นเหตุให้ไปสวรรค์และการเจริญเมตตาจิตแม้เพียงชั่วกัณฑ์นี้มือเดียว
ก็ชื่อว่าอยู่อย่างไม่ว่าง จากชาถุ บริโภคอาหาร รามัญก็ไม่ใช่เปล่านั้น

อังกุตรนิกาย เอกนิบาต (อง.เอก.๒๐/๒๒๗-๒๓๓/๕๑-๕๓) พระพุทธองค์ตรัส อานิสงส์ของ
กายคตาสติ (คือการพิจารณาร่างกายของเราให้เห็นความเจริญ ความเสื่อม ความสกปรกของร่างกาย
ด้วยสติ) ว่า เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมทำให้ปัญญาแตกฉาน ทำให้แจ้งโศคปติผล สกทาคามีผล
อนาคามีผล และอรหัตตผล

อังกุตรนิกาย ปัญจกนิบาต (อง. ปญจก. ๒๒/๑๔๘/๑๗๖) พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์ของ
สัปปริสทานคือทานของคนดีที่ให้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือให้ทานด้วยศรัทธา ๑, ให้ด้วยเคารพ ๑, ให้ทาน
ตามกาลเวลา ๑, ให้เพราะต้องการอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ๑, ให้ทานไม่กระทบกระเทือนทั้งตนเอง
และผู้อื่นว่ามี อานิสงส์ ๕ ประการที่เป็นปัจจุบันคือ ย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก โภคะมาก
รูปร่างน่าชม มีผิวพรรณงาม บุตร ภรรยา ผู้ได้บังคับบัญชาเชื่อฟัง ทรัพย์และ โภคะที่มีอยู่ ย่อมไม่วิบัติ
จากภัยภยันตรายทั้งปวง

ธัมมัสสวนสูตร อังกุตรนิกาย ปัญจกนิบาต (อง. ปญจก. ๒๒/๒๐๑/๒๕๑) พระพุทธองค์ตรัส
ถึงอานิสงส์ในการฟังธรรม ๕ ประการว่า ๑. ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง ๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว ย่อมแจ่มชัดขึ้น
๓. บรรเทาความสงสัยได้ ทำความเห็นถูกให้เกิดขึ้น (สัมมาทิฐิ) ๕. จิตผ่องใส

ทานานิสังสสูตร อังกุตรนิกาย ปัญจกนิบาต (อง. ปญจก. ๒๒/๓๔/๓๘) พระพุทธองค์ตรัส
อานิสงส์หรือผลของการให้ทานในปัจจุบันและอนาคตคือ ผลในปัจจุบันคือ ๑.เป็นที่รักของฝูงชน
๒. สัตบุรุษย่อมคบหา ๓. มีเกียรติศักดิ์รุ่งโรจน์ไป ๔. เข้าสู่สมาคมอย่างองอาจไม่เก้อเจิน และผลใน
อนาคตคือ เมื่อตายแล้วได้เข้าสู่ สุคติโลกสวรรค์

บุญกิริยาวัตถุสูตร อังกุตรนิกาย อัญจนนิบาต (อง. อัญจน. ๒๓/๑๒๖/๒๑๕-๒๑๗)

พระพุทธองค์ตรัสถึงบุญกิริยาวัตถุ หรือการทำบุญ ๓ ประการ คือ ทาน ศีล กาวนา และ
อานิสงส์ของการทำบุญ ๓ ประการดังกล่าวนี้ ซึ่งให้ผลแตกต่างกันไปดังนี้คือ

๑. ทำทานและศีลบ้างเล็กน้อย ไม่มีกาวนา สิ้นชีวิตแล้วจะไปเกิดเป็นมนุษย์ขัดสน
๒. มีทานและศีลพอประมาณ ไม่มีกาวนา สิ้นชีพแล้ว ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พูนสุข

๓. มีศีลดี ทำทานมาก ไม่มีภาวนา ลี้นชีพแล้วไปเกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช

หากมีศีลดี ทำทานมาก และมีภาวนา จะได้ไปเกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยามา คุณิต
นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวดี

กัมมัตถยสูตร อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทศนิกาย (องฺ ทสก . ๒๒/๑/๑) กล่าวถึงอานิสงส์
ของศีลว่าเป็นปัจจัยของกันและกันเป็นข้อ ๆ ต่อ ๆ กันไปดังนี้

๑. ความไม่เดือดร้อน	๒. ความบันเทิง
๓. ความอึดใจ	๔. ความระงับ
๕. ความสุข	๖. สมานิ
๗. ความรู้ตามที่เป็นจริง	๘. ความเบื่อหน่าย
๙. ความคลายกำหนด	๑๐. ความเห็นด้วยญาณว่าหลุดพ้น

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างของอานิสงส์ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักกรรม หรือข้อวัตรที่
ตรัสแนะนำโดยพระพุทธองค์ตรง ๆ โดยไม่มีการสาธกเรื่องราวหรือชาดกมาสนับสนุน อานิสงส์ใน
คัมภีร์พระไตรปิฎกโดยเฉพาะพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกที่กล่าวมา จึงเป็นอานิสงส์ที่เกิดจากการ
ปฏิบัติตาม พระวินัยหรือ หลักกรรมข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งเมื่อกล่าวโดยสรุปถึงผลหรืออานิสงส์ที่ได้จาก
การปฏิบัติดังกล่าวจะมีลักษณะดังนี้

๑. ผลที่เป็นปัจจุบัน แก่บุคคลที่ปฏิบัติและสังคมโดยรวม รวมไปถึงการบรรลุโลกุตตร
ธรรม

๒. ผลที่เป็นอนาคต คือการได้ทิพย์สมบัติในเทวโลก หากไม่บรรลุธรรมชั้นสูงคือ
อนาคามีผลและอรหัตตผลเสียก่อน

หรือจะสรุปตามเนื้อหาที่ปรากฏในช่วงแรกของพระไตรปิฎกก็จะได้องค์ประกอบในการนำเสนอ
ดังนี้คือ

๑. พระพุทธองค์ปรารภเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วตรัสเรื่องอานิสงส์ หรือมีพระสาวกที่มี
ชื่อเสียงหรือ บุคคลอื่นใดที่สงสัยมาทูลถาม

๒. พระพุทธองค์ปรารภเป็นเหตุตรัสพระธรรมเทศนาได้

๓. ตรัสเรื่องที่ปรารภอย่างละเอียด และเป็นเนื้อหาล้วน ๆ อธิบายถึงผลแห่งการปฏิบัติ

๔. ผู้ฟังเข้าใจถึงพระธรรมเทศนา บางส่วนได้บรรลุธรรม บางส่วนนำไปปฏิบัติตาม

๒.๒.๒.๕ อานิสงส์ในขุททกนิกาย

อานิสงส์ประเภทนี้เป็นอานิสงส์ที่เกิดจากการบำเพ็ญความดีโดยปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ
คือการให้ทาน บริจาค การสร้างปูชนียวัตถุ ถาวรวัตถุต่าง ๆ อันถือได้ว่าเป็นอามิสบูชา ผลที่ได้รับ

ส่วนมากจะเน้นหรือหวังผลในภพหน้าชาติหน้า หรือที่เรียกว่า สัมปรายิทธิกรรม ซึ่งอานิสงส์ประเภทนี้มีความจำเป็นมากที่สุดสาธก หรือยกเรื่องราวมาสนับสนุนหรือประกอบเพื่อให้เรื่องราวน่าสนใจ และเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดปสาทะ อานิสงส์ประเภทดังกล่าวนี้มีปรากฏบ้างในลักษณะสูตร ที่มณิกาย สุตตันปิฎก (ดูในอานิสงส์ในที่มณิกาย) และบางส่วน ในทานานิสังสสูตร อังคุตตรนิกาย ปุณฺณกิริยาวัตถุสูตร อังคุตตรนิกาย (ดูในอานิสงส์ในอังคุตตรนิกาย)

นิกายลำดับสุดท้ายของพระสุตตันตปิฎกคือขุททกนิกายมีคัมภีร์ที่แสดงอานิสงส์ประเภทนี้โดยเฉพาะคือ อปทาน วิมานวัตถุ จริยาปิฎก ชาคก พุทธวงศ์ มหานิททเทศ คัมภีร์ดังกล่าวนี้จะแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศลของมนุษย์โดยละเอียด เน้นให้เห็นถึงผลหรืออานิสงส์ที่เป็น สัมปรายิทธิกรรมหรือผลที่ข้ามภพข้ามชาติ แต่บางทีก็แสดงอานิสงส์ที่ให้ผลเห็นทันตาเช่นกัน

อานิสงส์ประเภทที่ให้ผลข้ามภพชาตินี้เป็นอานิสงส์ที่เกิดจากการบำเพ็ญความดีโดยปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุคือการให้ทาน บริจาค การสร้างปูชนียวัตถุ ถาวรวัตถุต่าง ๆ อันถือได้ว่าเป็นอามิสบูชา ผลที่ได้รับส่วนมากจะเน้นหรือหวังผลในภพหน้าชาติหน้า หรือที่เรียกว่า สัมปรายิทธิกรรม ซึ่งอานิสงส์ประเภทนี้มีความจำเป็นมากที่สุดสาธกหรือยกเรื่องราวมาสนับสนุนหรือประกอบเพื่อให้เรื่องราวน่าสนใจ และเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาปสาทะ ดังนั้นวิธีการแสดงอานิสงส์ประเภทหลังนี้จึงเป็นลักษณะสาธก ไวยาหารคือการนำเรื่องราวมาประกอบการแสดงอานิสงส์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คัมภีร์อปทานได้กล่าวถึงผลแห่งการทำความดีของบุคคลสำคัญระดับพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวก พระสาวิกา ตามลำดับมีทั้งหมด ๒๐๑ เรื่อง ซึ่งเป็นประวัติการทำความดีของพระพุทธเจ้า ๑ เรื่อง และประวัติการทำชั่วที่เคยมีในอดีตก่อนตรัสรู้ ๑ เรื่อง ประวัติพระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ เรื่อง ประวัติพระสาวก ๒๐๐ เรื่อง และผลของการประกอบคุณความดีเหล่านั้นเป็นทิฏฐธรรมบ้าง สัมปรายิทธิกรรมบ้าง แต่มักมุ่งเน้นที่สัมปรายิทธิกรรมคือเน้นการให้ผลที่ภพหน้าและสืบเนื่องมาถึงภพปัจจุบัน ต่อไปนี้คือตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีคุณความดีของพระพุทธองค์ พระสาวก พระเถระพระเถรี

๑. พุทธาปทาน - ข้ออ้างหรือประวัติของพระพุทธเจ้า

พุทธาปทาน เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์อปทานที่อุทิศเนื้อที่ในคัมภีร์ กล่าวถึงประวัติการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธองค์ในครั้งเสวยพระชาติเป็นพระ โปธิสัตว์ ๑ เรื่อง และมีเรื่องประวัติความประพฤติน่าเลว ในอดีตชาติ ๑ เรื่อง จะยกประวัติที่ทรงบำเพ็ญบารมี มาสนับสนุนแนวคิดเรื่องอานิสงส์ ดังนี้

“... พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขตวนาราม พระอานนท์เถระ ได้กราบทูลถามถึงเหตุให้บุคคลทั้งหลายได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้รู้สิ่งทั้งปวงตรัสตอบว่า ต้องเป็นผู้ได้ทำอริการ (คุณความดี)

ไว้ในศาสนา พระพุทธเจ้าทุกพระองค์แต่ยังมีได้บรรลุความหลุดพ้นในศาสนาของพระพุทธเจ้า (นั่นๆ) ด้วยปัญญาที่ ให้ตรัสรู้ ออกหน้า ผู้มีปัญญาอบรมบรรลุความเป็นสัพพัญญูได้โดยลำดับ ด้วย อธิษาศัย ด้วยธรรมะเป็น กำลังอันใหญ่ด้วยปัญญา ด้วยเดช...”

ครั้นแล้วตรัสเล่าว่า พระองค์เองได้ทรงปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ในพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ผู้เป็นธรรมราชา ผู้สมบูรณ์ด้วยบารมี ๓๐ นับจำนวนไม่ได้ ได้ปรารถนาการตรัสรู้ต่อพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลาย ได้นมัสการด้วย ๑๐ นิ้ว ซึ่งพระผู้เป็นนายของโลกทั้งหลายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้อภิวัตด้วยเสียรเกล้า. นอกจากนั้นยังแสดงถึงการที่มีพระเหตุที่ยืนก็น้อมถวายทาน มีความเลื่อมใสบูชาพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วแสดงการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ มีศีลเป็นต้น แล้วลงสุดท้ายเป็นคำสอนว่า

“...ท่านทั้งหลายเห็นความเกียจคร้านเป็นภัย เห็นความเพียรเป็นความเกษม (ความโปร่งจากภัย) แล้วก็จงปรารถนาความเพียรเถิด นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เห็นการวิวาทเป็นภัย เห็นความไม่วิวาทกันเป็นความปลอดโปร่งจากภัยแล้ว ก็จงสมัคสมานเป็นมิตรกันเถิด. นี่เป็นคำสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เห็นความประมาทเป็นภัย เห็นความไม่ประมาทเป็นความปลอดโปร่งจากภัยแล้ว ก็จงเจริญมรรคาอันมีองค์ ๘ เถิดนี่เป็นคำสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดังนี้ เป็นต้น...”

ข้อความที่พรรณานี้ในพุทธาปทานนี้ หนักไปในทางการแสดงการบำเพ็ญบารมีทางใจมากกว่าอย่างอื่น (สุชีพ ปุญญานุภาพ ๒๕๓๐ : ๖๒๗)

สารีปุตตเถราปทาน

ในส่วนประวัติของพระสารีบุตรเถระ ท่านเองได้เล่าถึง การบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติเพื่อความเป็น อัครสาวก อดีตประวัติที่เล่า เริ่มแรกที่ การบำเพ็ญบารมีและตั้งความปรารถนาเป็นอัครสาวก ในสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า อโนมทัสสี ดังนี้

“...ข้าพเจ้า (พระสารีบุตร) ได้สร้างอาศรม สร้างบรรณศาลา ณ เวลัมพบรรพต ไม่ไกลหิมวันต ประเทศมีแม่น้ำฝั่งคั่น มีทำอันดี นารี نرمย์ มีเนินทรายอันบริสุทธิ์ไม่ไกลอาศรม ข้าพเจ้า เป็น

คาบสนาม ว่าสุรจิ มีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร มักเข้ามาน ยินดีในฉาน
 เสมอ ถึงพร้อมด้วยกำลังคือ อภิญญา ๕ มีศรัทธาเป็นพราหมณ์ผู้มีชาติ
 มียศ เป็นจำนวนมาก เป็นผู้รู้คัมภีร์พราหมณ์ อุปฐาก บำรุงข้าพเจ้า
 วันหนึ่ง ได้เห็นพระผู้มีพระภาคพระนามว่า อโนมทัสสี เมื่อได้
 สังเกตดูพระพุทธรูปลักษณะแล้ว ก็แน่ใจว่า เป็นพระพุทธรเจ้า จึงปีด
 กวาด นำดอกไม้ ๘ กำมาบูชา แล้วกล่าวสรรเสริญพระญาณของ
 พระอโนมทัสสี พุทธเจ้า และได้รับการพยากรณ์ว่า จะเป็นผู้ชื่อว่า
 สารีบุตร มีปัญญากล้า ได้เป็นอัครสาวกของพระ โคดมพุทธเจ้า...”
 (สุตฺถปิฎก ปุณฺณนุภาพ : ๒๕๓๐)

ครั้นแล้วได้กล่าวถึงชาติปัจจุบันเล่าประวัติที่ได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิและได้ออกบวช
 ร่วมกับสหายชื่อ โกติตะ (พระมหาโมคคัลลานะ) จนกระทั่งสิ้นอาสวะ(กิเลสที่ครองสันดาน) คือบรรลุนิ
 รยผลเป็นพระอรหันต์

ตาราง ๓ โครงสร้างอานิสงส์จากกุศลจริยา

ที่	รายนามผู้บำเพ็ญบารมี	พฤติกรรม	อานิสงส์ที่ได้รับ/สวรรค์สมบัติ/ มนุษย์สมบัติ/นิพพานสมบัติ
๑.	พระมหาโมคคัลลานะ	ถวายอาหารแก่พระอโนม ทัสสีพุทธเจ้า และชีมาสะ สาวก	ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้เป็น อัคร สาวกชื่อว่า โกลิตะ ของโคดม พุทธเจ้า และบรรลุดูรหัตผล
๒.	พระมหากัสสปะเถระ	ชักชวนญาติมิตรทำการบูชา พระปทุมุตตระพุทธเจ้าผู้ ปรินิพพานไปแล้ว	เกิดในสุคติโลกสวรรค์และชาติ สุดท้ายเกิดในสกุลพราหมณ์ ละสมบัติออกบวช บรรลุ อภิญญา ๖ ปฏิสัมภิกา ๔ วิโมกษ์ ๘ และนิพพาน
๓.	พระมหากัจจายนะ	บูชาพระธรรมเทศนาของ พระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระและปรารธนา เป็นสาวกที่แสดงธรรมย่อ ให้พิสดาร	ได้รับการพยากรณ์ว่าจักเป็นสาวก ของพระโคดมพุทธเจ้ามีชื่อว่า กัจจายนะได้ตำแหน่งที่สามารถ แสดงธรรมย่อให้พิสดาร และ บรรลุโลกุตตระธรรมขั้นสูงสุด
๔.	พระมหากัปปินเถระ	ได้ฟังเกียรติคุณของพระ สาวกของพระปทุมุตตระ พุทธเจ้า ที่เลิศในทางสอน ภิกษุจึงปรารธนาตำแหน่ง เช่นนั้น ได้ถวายอาหาร	ได้รับการพยากรณ์ว่าจักได้ ตำแหน่งนั้นในสมัยของพระ โคดมพุทธเจ้า มีชื่อว่า กัปปินะ และปรินิพพาน
๕.	พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี	ได้เห็นพระปทุมุตตระ พุทธเจ้าตั้งพระน้านางของ องค์ ในตำแหน่งรัตติยญ (ผู้ราตรี) จึงถวายทานและ ปรารธนาตำแหน่งเช่นนั้น	ได้รับพยากรณ์ว่า จักได้ตำแหน่ง รัตติยญนั้นในสมัยของพระ โคดมพุทธเจ้า มีนามว่า โคตมี และปรินิพพานในบ้านปลาย
๖.	พระเขมาเถรี	ได้สดับพระธรรมเทศนาของ พระปทุมุตตรพุทธเจ้า ได้ ถวายทานครบ ๑ วัน	ได้รับการพยากรณ์ว่าจักได้รับ ตำแหน่ง เช่นนั้นในสมัยของ พระโคดม พุทธเจ้ามีชื่อว่า เขมา

ตาราง ๓ โครงสร้างอานิสงส์จากกุศลกริยา (ต่อ)

ที่	รายนามผู้บำเพ็ญบารมี	พฤติกรรม	อานิสงส์ที่ได้รับ/สวรรค์สมบัติ/ มนุษย์สมบัติ/นิพพานสมบัติ
	พระเขมาเถรี	ปราณาคำแหน่งมีปัญญา มาก	ได้บรรลุนิพพานและปรินิพพาน ในบั้นปลาย
๗.	พระอุบลวรรณาเถรี	สมัยเกิดเป็นนาคได้ถวาย ดอกอุบลชื่ออรุณแด่พระ กัศสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ปราณาคำแหน่งที่มีฤทธิ์ มาก	ได้รับตำแหน่งเช่นนั้นมีชื่อว่า อุบลวรรณา และปรินิพพาน ในบั้นปลาย
๘.	พระปฎาจาราเถรี	เกิดเป็นธิดาของตระกูล เศรษฐีในกรุงหงสาวดี เลื่อมใส เมื่อได้เห็น พระ ปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ง ตั้งภิกษุณีรูปหนึ่งในตำแหน่ง ในทางทรงจำพระวินัย จึง ถวายทานเป็นเวลา ๗วันและ ปรารถนาคำแหน่งเช่นนั้น	ได้รับการพยากรณ์ว่าจักได้ ตำแหน่งเช่นนั้นในสมัยของพระ โคดมสัมมาสัมพุทธะ มีชื่อว่า ปฎาจารา
๙.	พระกุลทลเถรี	ได้บำเพ็ญบารมีร่วมกับพระ เขมาเถรีในสมัยพระปทุมุตตร สัมมาสัมพุทธเจ้า และตั้ง ความปรารถนา เอตทัคคะ ในการตรัสรู้เร็วพลัน	ได้ออกบวชสำเร็จเป็นพระ อรหันต์ ได้รับแต่งตั้งในตำแหน่ง ทางตรีสรูเร็วพลัน

เพื่อความชัดเจนในการศึกษาเรื่องที่มาของคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ผู้วิจัยได้ทำการจัดแบ่งประเภทของอานิสงส์ที่เกิดจากการกระทำความดีตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการคือ ทาน ศีล ภาวนา โดยจะสรุปคุณธรรมของพระเถระพระเถรี ๒๐๐ รูป ลงในกลุ่มกิจกรรมตาม หลักบุญกิริยาวัตถุ ได้กลุ่มกิจกรรมทั้งหมดเป็น ๓ กลุ่มหลัก คือ กลุ่มทาน กลุ่มศีล และกลุ่มภาวนา และกลุ่มพิเศษอื่นอีก โดยจะสรุปเป็นตารางข้อมูลที่ระบุดังวัตถุประสงค์กิจกรรมที่ประกอบ ผลหรืออานิสงส์ที่ได้รับซึ่งเป็นทั้งประโยชน์ในปัจจุบันคือให้อานิสงส์ทั้งแก่ผู้ประกอบและผู้รับคือสังคมโดยรวม และกล่าวถึงอานิสงส์ที่เป็นทิพสมบัติและโลกุตตรสมบัติเพื่อจะได้ทราบว่า ผู้รจนา คัมภีร์อานิสงส์ล้านนาได้นำแนวคิดเนื้อหา โครงเรื่อง หรือสาระใด ไปจากคัมภีร์ อปทานนี้ ทั้งหมด หรือเพียงบางส่วน

การจัดอานิสงส์ในคัมภีร์อปทานตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓

๑. กลุ่มทาน ประกอบด้วย

๑.๑. กลุ่มการถวายผ้า

๑. เอกทุสสทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายผ้า
๒. สุปฏิททายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายผ้าเนื้อดี
๓. อุปัจฉทุสสทายกเถราปทาน ว่าด้วยการถวายผ้าครึ่งผืน
๔. ปิงสุกุลบุชกเถราปทาน ว่าด้วยผลการบูชาผ้าบังสุกุล

ตาราง ๔ กิจกรรมประเภทการถวายผ้า

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ				ทิพสมบัติ		โลกุตตรสมบัติ	
		ชปค.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปค.	เทวดา	การบรรลธรรม
ถวายความสะดวก อนุเคราะห์สมณ พราหมณ์ด้วยปัจจัย คือผ้า	สมณพราหมณ์ได้รับการ เอาใจใส่ดูแล สามารถ บำเพ็ญสมณธรรม ได้อย่างเต็มที่ และบุคคล ได้แสดงออกถึงความรับ ผิดชอบ การอนุเคราะห์ ส่งเสริมผู้ ปฏิบัติดี และทำให้คุณธรรมที่ว่า ด้วย ทานและจาคะเสีย สละเป็นตัวอย่างที่ดีกับ สังคมเด่นชัดขึ้น	/	/			/	/	/	เป็นปัจจัยให้ ได้บรรล

ชปค. - ชนชั้นปกครอง พระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์ รูป-รูปงาม ทปค. - เทพปกครอง
หมายถึงตำแหน่งพระอินทร์

๑.๒ กลุ่มการให้ทาน อาหาร ของหวาน ผลไม้ น้ำผลไม้ น้ำดื่ม

๑. มรุมังสทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายเนื้อแช่น้ำผึ้ง
๒. ยากุเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายข้าวยาकु
๓. สุนจินติตเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายข้าวใหม่
๔. กลัมพทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายมันอ่อน
๕. ภิสทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายเหง้าบัว
๖. อุทกทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายน้ำดื่ม
๗. ปิยาผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยถวายผลมะหาด
๘. กาสุมาริกผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยการผลการถวายผลมะรืน
๙. อวภูผลิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลไม้วิเศษ
๑๐. จารผลิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายมะม่วงกะล่อน
๑๑. มาตุลสูงคผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลมะงั่ว
๑๒. อัชเชลผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลรูกฟ้า
๑๓. ตาลผลิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลตาล
๑๔. นาลิเณรผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยการถวายผลมะพร้าว
๑๕. กปิฏฐผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลมะขวิด
๑๖. สัพพผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลไม้ต่าง ๆ
๑๗. อามันเจผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายแพง
๑๘. โมทกทายิกาเถรีอปทาน	ว่าด้วยผลการถวายขนมต้ม ๓ ชั้น
๑๙. ปิยาผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลมะหาด
๒๐. ลพฺขผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายขนุนสำมะลอ
๒๑. มิลักขผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลไม้ไม่มีลักขุ
๒๒. กุมมาสทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายขนมกุมมาส
๒๓. เวลฺลผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลมะตูม
๒๔. อัมพาฎกผลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลมะกอก
๒๕. อัจฉุทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายต้นอ้อย
๒๖. หรีตทิทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลสมอ
๒๗. อัมพปิณเจ็ยเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลมะม่วง
๒๘. ชัมพูผลิยทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายลูกหว้า
๒๙. โกลทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายผลพุทรา
๓๐. ฆฎุมันณกทายกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายเปรียง
๓๑. กัญจณุกิษาทายิกาเถรีอปทาน	ว่าด้วยผลการถวายภิกษา ๑ ทัพพี

๓๒. เอกปิ่นเขาป่าตหายิกาเถรีปทาน ว่าด้วยผลการถวายข้าวผสมน้ำมัน
 ๓๓. วิเวทกพีชียเถราปทาน ว่าด้วยการถวายเมล็ดพืชผสมพีเถก

ตาราง ๕ กิจกรรมถวายอาหารและเครื่องดื่ม

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพยสมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ชปก.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปก.	เทวดา	การบรรลुरुธรรม
ถวายความสะดวก อนุเคราะห์สมณ พราหมณ์ด้วยปัจจัย คืออาหารและน้ำดื่ม	สมณพราหมณ์ได้รับการ เอาใจใส่ ดูแลและ สามารถบำเพ็ญสมณ ธรรม ได้อย่างเต็มที่ บุคคลได้แสดงออกถึง ความรับผิดชอบในการ อนุเคราะห์ส่งเสริมผู้ ปฏิบัติดีและทำให้ คุณธรรมที่ว่าด้วย ทานและจาคะเสียสละ เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีกับ สังคม	/	/		/	/	/	/	

๑.๓ การถวายเครื่องบูชาประเภทดอกไม้ ของหอม ประกอบด้วย

๑. คินิสูลกจาทนียเถราปทาน	ว่าด้วยผลแห่งการถวายดอกมะลิซ้อน
๒. สัตตกทัมพุปพิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลแห่งการถวายดอกกระทู้ม
๓. โกรธฆปุพพิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลแห่งการถวายคันทองไถ่
๔. นาคปัลลวกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการบูชาด้วยกิ่งไม้กำมะทิง
๕. อุงฉงปุพพิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลแห่งการถวายดอกไม้หนึ่งพก(กำ)
๖. โมรหัตถียเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายกำหางนกยูง
๗. วนโกรธฆเจียเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายดอกหางช้าง
๘. ชาติปุพพิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายดอกไม้
๙. อัมพาทุกียเถราปทาน	ว่าด้วยผลแห่งการถวายดอกมะกอกบูชา
๑๐. อุมมาปุพพิยเถราปทาน	ว่าด้วยผลแห่งการถวายดอกผักตบบูชา
๑๑. สัตติปิ่นณียเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายดอกสัตตบรรณ
๑๒. คันธปุชกเถราปทาน	ว่าด้วยผลการบูชาด้วยของหอม
๑๓. สาลกฤษุมียเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายดอกสาละ
๑๔. นพมาลียเถราปทาน	ว่าด้วยผลการถวายดอกอ้อ

๑๕. คิริปุ่นนาถียเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกปุ่นนาถ
๑๖. จันทนมาถียเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายแก่นจันทน์และดอกกรัง
๑๗. ตีณิกงกณิปปุศิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกกระดังทอง
๑๘. กิงสุกนุปปุศิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกทองกวาว
๑๙. ตีณิกณิการนุปปุศิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกกมณีการ์
๒๐. กุรัณุชียผลทายกเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกอัญชันขาว
๒๑. นาคนุปปุศิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกกากะทิง
๒๒. เกตกนุปปุศิยเถรภาพทาน ว่าด้วยการถวายดอกเกต
๒๓. อัชชุนนุปลิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกกรฟ้า
๒๔. กุฎฐนุปปุศิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกอัญชันเขียว
๒๕. ปทุมธาริยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกบัว
๒๖. สลพนุปลิกาเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกช้าน้ำ
๒๗. สัตตกทัมปนุปลิยเถรภาพทาน ว่าด้วยการถวายดอกกระทุ่ม
๒๘. สัตตอุปปลมาถิกาเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการถวายดอกอุบล ๘ ดอก

ตาราง ๖ กิจกรรมการถวายเครื่องบูชาประเภทดอกไม้ ของหอม

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพย์สมบัติ		โลกุตรสมบัติ
		ชปก.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปก.	เทวดา	การบรรลุธรรม
การถวายเครื่อง สักการบูชาแด่พระ พุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์และ ปูชนียวัตถุ ปูชนีย สถานโดยความเคารพ และเลื่อมใส	สมณพราหมณ์ได้แสดง ออกถึงความเคารพต่อ สิ่งที่เป็นอุดมมงคลคือ พระรัตนตรัย และเป็น การโอกาสที่คนจะได้ แสดงความเคารพและ สักการะต่อสมณ พราหมณ์	/	/	/	/	/	/	/	

๑.๔ กลุ่มเครื่องบูชาประเภท แสงสว่าง ประทีป คนตรี ของมีค่า

๑. เอกทิปิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการตามประทีปบูชา
๒. เอกสังขิยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการเป่าสังข์บูชา
๓. ตีณุกถาริยเถรภาพทาน ว่าด้วยผลการทำคอบเพลิงถวาย

๔. มณีบุชกเถราปทาน ว่าด้วยการบูชาด้วยแก้วมณี
 ๕. อุกกาสดิกเถราปทาน ว่าด้วยผลการจุดคบเพลิงบูชา
 ๖. ปัญงทีปปีกาเถรอปทาน ว่าด้วยผลการถวายประทีป ๕ ดวง
 ๗. สกุลาเถรอปทาน ว่าด้วยผลการถวายน้ำมันตามประทีปบูชาพระพุทธเจดีย์
 ๘. ธาตุบุชกเถราปทาน ว่าด้วยผลการบูชาพระธาตุ

ตาราง ๗ กิจกรรมถวายเครื่องบูชา ประเภทแสงสว่าง คนตรี

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่รับ ตามที่จริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพย์สมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ชปก.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปค.	เทวดา	การบรรลุธรรม
การถวายเครื่องบูชา ประเภทแสงสว่าง คนตรี ของมีค่า แต่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ และ ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน โดยความเคารพและ เลื่อมใส	สมณพราหมณ์ใดแสดง บุคคล ได้แสดงออกถึง ความเคารพต่อสิ่งที่เป็น อุดมมงคล คือพระ รัตนตรัย และเป็น โอกาสที่คนจะได้แสดง ความเคารพและสักการะ ต่อสมณพราหมณ์	/	/			/	/		

๑.๕ การสร้าง ประกอบด้วย เสนาสนะ เครื่องมุงบัง การอุปฐากบำรุง วัสดุอุปกรณ์ บริหาร

๑. ภัททาเถราปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การมุงมณฑปด้วยดอกกรัง
 ๒. เอกฉัตตียเถราปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การกางหวดฉัตร
 ๓. มัญจทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายเตียง
 ๔. โพธิฆรการกเถราปทาน ว่าด้วยผลการทำเรือนโพธิ์
 ๕. เอกฉัตตียเถราปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การกางร่มถวาย
 ๖. สาลมณฑปียเถราปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การสร้างประรำมุงด้วยดอกกรัง
 ๗. นพฎีกทายกเถราปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การสร้างกุฏิไม้้อ
 ๘. เวจจฎีกทายกเถราปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การถวายวงจฎีก
 ๙. สุเมธาเถรียปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การถวายวิหาร
 ๑๐. มณฑปทายิกเถรียปทาน ว่าด้วยอานิสงส์การสร้างมณฑป
 ๑๑. สกิงสัมมัชชเถราปทาน ว่าด้วยผลการกวาดลานโพธิ์
 ๑๒. ชคติทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการพรวนดิน โคนต้นโพธิ์
 ๑๓. อักกมนเถราปทาน ว่าด้วยผลการเหยียบบवाद
 ๑๔. ปาพธิทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายรองเท้า

๑๕. สี่หาสนพีชียเถราปทาน ว่าด้วยผลการพิศุทธอาสน์
 ๑๖. สี่หาสนิกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายตั้งทอง
 ๑๗. ปาทพีชียเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายตั้งรองเท้า
 ๑๘. สุมณฑาลวันฎิยเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายพัดใบตาล
 ๑๙. สุมณวีชนียเถราปทาน ว่าด้วยผลการพัดไม้โพธิ์
 ๒๐. ทัณฑาทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายไม้เท้า
 ๒๑. ตินมฎาทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายหม้อกา
 ๒๒. อัปภัญชนทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายยาหยอดตา
 ๒๓. เอกปัตตทายกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายบาตร
 ๒๔. เวทียการกเถราปทาน ว่าด้วยผลการถวายไฟที (เวที)
 ๒๕. เอกาสนทายิกาเถรีปทาน ว่าด้วยผลแห่งการถวายอาสนะ
 ๒๖. เมฆลาทายิกาเถรีปทาน ว่าด้วยผลการถวายสายสะอึงสร้างพระศูปร

ตาราง ๘ กลุ่มการสร้าง การอุปฐากบำรุง วัสดุอุปกรณ์ เสนาสนะ บริหารต่าง ๆ

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพย์สมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ขปค.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปค.	เทวดา	การบรรลुरुธรรม
การถวายความสะดวก ด้านเสนาสนะที่พัก อาศัย และการถวาย ความสะดวกแก่สมณ พราหมณ์ นักรบ	สมณพราหมณ์ได้รับ ความสะดวกสามารถ ปฏิบัติธรรมได้โดยไม่มี ความกังวลเรื่องปัจจัยที่ จำเป็นคือที่อยู่อาศัย	/	/		/	/	/	/	—

๒. กลุ่มศีล

๑. เอกุโปสถิกาเถรีปทาน ว่าด้วยผลแห่งการรักษาอุโบสถศีล

ตาราง ๙ กลุ่มการรักษาศีล

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพย์สมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ขปค.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปค.	เทวดา	การบรรลुरुธรรม
การรักษาอุโบสถศีล	ฝึกให้บุคคลเป็นคนมี วินัยในตนเองและฝึกให้ มีความรับผิดชอบต่อการ กระทำของตนเอง	/	/		/	/	/		/

๓. กลุ่มภาวา และกุศลกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในการสรรเสริญพระรัตนตรัย

๑. ญาณัตถวิกรมเถรปาทาน ว่าด้วยผลการสดุดีพระพุทธเจ้า
๒. สยัมปฏิภาณียเถรปาทาน ว่าด้วยผลการถวายสดุดีพระพุทธเจ้า
๓. พุทธสัตถุญญเถรปาทาน ว่าด้วยผลการเกิดพุทธสัตถุญา
๔. สุกันธเถรปาทาน ว่าด้วยผลการสดุดีพระรัตนตรัย
๕. ญาณถวิกรมเถรปาทาน ว่าด้วยผลการสรรเสริญพระพุทธเจ้า
๖. สรณคมนียเถรปาทาน ว่าด้วยผลการถึงสรณะ
๗. ปาฏิหาริสัตถุญญเถรปาทาน ว่าด้วยผลการเลื่อมใสในปาฏิหาริย์

ตาราง ๑๐ กลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการภาวา พุทธานุสสติ

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ ตามที่จริง	ผลที่ได้รับ						
		โลกียสมบัติ				ทิพย์สมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ชปก.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญารูป	ทปค.	เทวดา	การบรรลุมรรค
การสรรเสริญคุณพระ พระรัตนตรัย และการ ถึงพระรัตนตรัยเป็น สรณะ	บุคคลมีที่พึ่งอัน ประเสริฐ บริสุทธิไม่เป็น บุคคลที่นับถือสิ่งใด ๆ ที่ไร้สาระและงมงาย ผิด ฝน ให้บุคคลมีหลักการ มีเหตุผล	/	/		/		/	/

๔. กลุ่มการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๑. จิตกปฐเถรปาทาน ว่าด้วยผลการบูชาจิตกาธาร
๒. จิตกานิพพานปกเถรปาทาน ว่าด้วยผลการดับจิตกาธาร
๓. เสตุทายกเถรปาทาน ว่าด้วยผลการสร้างสะพาน
๔. ปุหินิจังกมียเถรปาทาน ว่าด้วยผลการขนทรายใส่ที่แจ้งกรม
๕. ครณียเถรปาทาน ว่าด้วยผลการทอดคนเป็นสะพาน
๕. ปุหินูปปาทกเถรปาทาน ว่าด้วยผลการก่อเจดีย์ทราย

ตาราง ๑๑ กลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการนำเพ็ญสาธนะประโยชน์

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพยสมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ชปก.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปก.	เทวคา	การบรรลุธรรม
การอุทิศตนเองเพื่อการ ทำประโยชน์แก่สังคม โดยรวม	สังคมโดยรวมได้รับการ ดูแลในทางสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมประเพณี ได้รับการสืบทอด ได้ รับการยอมรับจากสังคม	/	/		/	/	/		

๕. กลุ่มทั่วไป ไม่จัดเข้าในกลุ่มที่กล่าวมา

๑. เอกธัมมัสวานิยเถราปทาน ว่าด้วยผลการฟังธรรม
๒. ธรรมรुจิเถราปทาน ว่าด้วยผลความพอใจในธรรม
๓. ธาตุปุชกเถราปทาน ว่าด้วยผลการบูชาพระธาตุ

ตาราง ๑๒ กลุ่มกิจกรรมในการฟังธรรม

กิจกรรมและ วัตถุประสงค์	ผลที่รับ ตามที่เป็นจริง	ผลที่ได้รับ							
		โลกียสมบัติ					ทิพยสมบัติ		โลกุตตรสมบัติ
		ชปก.	คหบดี	สามัญ	สติปัญญา	รูป	ทปก.	เทวคา	การบรรลุธรรม
การฟังธรรมเทศนา คำสอนทางศาสนา	ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจในสิ่งที่ฟังดีขึ้น ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น	/	/		/		/		/

ข้อควรสังเกตว่าการตั้งชื่อผู้นำเพ็ญบารมีโดยระบุอานิสงส์ที่ได้รับ ในคัมภีร์อปทานมีอยู่สองลักษณะคือ

๑. ระบุชื่อของผู้นำเพ็ญบารมีตามพฤติกรรมที่ประกอบหรือวัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นไทยธรรมถวาย เช่น การทำความดีโดยการกวาดลานโพธิ์ ก็ได้นามตามพฤติกรรมที่ประกอบว่า โพธิ์สัมมชชกเถระ (พระเถระผู้กวาดคั่นโพธิ์)

๒. ระบุชื่อปัจจุบันของพระสาวก พระสาวิกาแต่ละรูปที่เคียว ส่วนใหญ่เป็นพระสาวก พระสาวิกาผู้ใหญ่ มีชื่อเสียง การบรรยายชีวประวัติของท่านอยู่ในรูปของการเล่า จึงมีโครงสร้างของเรื่องเป็น อย่างเดียวกันหมด คือจะกล่าวถึงอานิสงส์ที่ท่าน ได้รับในปัจจุบัน คือ การได้รับเอตทัคคะ คือความเป็น ผู้เยี่ยมยอด ชำนาญในด้านต่าง ๆ และระบุว่าเป็นผลมาจากการตั้งความปรารถนาในอดีต ที่ได้พบ

เห็นจริยาอันน่าเลื่อมใสของพระสาวกของพระพุทธเจ้าในอดีต และการได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งต่าง ๆ จากพระพุทธเจ้าในอดีต จึงปรารถนาตำแหน่งเช่นนั้นบ้าง ตัวอย่างเช่น พระมหากัจจายนะเถระที่ได้รับตำแหน่งที่ยอดเยี่ยมด้านการอธิบายธรรมย่อให้พิสดาร เพราะในอดีตสมัยพระพุทธเจ้าปฐมุตตระ ท่านได้ฟังพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นสรรเสริญพระสาวกชื่อ กัจจายนะ ผู้มีความสามารถในด้านการอธิบายหัวข้อธรรมย่อให้พิสดาร จึงทำการบูชา พระพุทธองค์ด้วยเครื่องบูชาคือ ดอกไม้และปรารถนาตำแหน่งเช่นนั้น

ประวัติการบำเพ็ญกุศลของพระสาวกพระสาวิกาทั้งหมดที่กล่าวมานี้ โดยเฉพาะพระอสีติมหาสาวก มีเนื้อหาที่กล่าว โดยสรุปก็จะมีลักษณะการนำเสนอดังนี้คือ

๑. พระสาวกพระสาวิกาเหล่านี้จะเล่าประวัติของตนเองในอดีตชาติ และกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญในอดีตชาตินั้นชาติ

๒. ได้พบเห็นจริยาวัตรและความชำนาญของพระสาวกพระสาวิกาของพระพุทธเจ้า ในอดีต และได้ทำการบำเพ็ญกุศล เพื่อปรารถนาตำแหน่งและความสามารถเช่นนั้น

๓. ได้รับการพยากรณ์จากสำนักของพระพุทธเจ้าในยุคนั้นว่าจักได้ตำแหน่งนั้นสมปรารถนา พร้อมทั้งระบุชื่อ สถานที่ และ พระนามของพระพุทธเจ้าในอนาคตด้วย

๔. พระสาวกพระสาวิกาเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติของตนเองในชาติปัจจุบัน พร้อมทั้งสาเหตุการได้เข้ามาสู่ร่มเงาพระศาสนาและโลกทัศน์ บางท่านได้กล่าวถึงทัศนคติ ชีวิตก่อนการเข้ามาสู่ศาสนาและภายหลังการเข้ามาบวช

ในการศึกษาคัมภีร์อุปทานเพื่อทราบถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่มีลักษณะเป็นสาธกโวหารคือการบรรยายเนื้อเรื่องด้วยการเล่าเรื่องประกอบ และเรื่องที่เล่าประกอบนั้น ก็เป็นอดีตชาติของ พระเถระเถรีที่ได้บำเพ็ญกุศลมาในลักษณะ ต่างกรรมต่างวาระกัน ลักษณะดังกล่าวมานี้ นำไปสู่การตอบคำถามต่อไปนี้

๑. เรื่องราวแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์อุปทานนี้ มีความเป็นต้นแบบของคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาเพียงใด

๒. จำนวนเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์อุปทานนี้ มีจำนวนกี่เรื่อง ที่ทางผู้รจนา คัมภีร์อานิสงส์ล้านนาคัดเอาไปโดยตรงโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ

๓. มีการดัดแปลงเรื่องราว โครงสร้าง จากเรื่องราวในคัมภีร์อุปทานอันเป็นต้นฉบับเพียงใด เพื่อความเหมาะสมในการปรับเปลี่ยนให้เป็นท้องถิ่น

๔. มีคัมภีร์อานิสงส์ล้านนากี่เรื่อง ในจำนวนที่คัดมาศึกษา ที่ผู้รจนาอาศัยเพียงโครงเรื่องแนวคิดจากคัมภีร์อุปทาน โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นท้องถิ่นมากที่สุด

ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ดังกล่าวมาแล้วนี้ ในเบื้องต้นนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูล จากคัมภีร์อานิสงส์บางส่วนที่เห็นว่าเป็น โครงสร้างหลัก ของประวัติของพระเถระพระเถรี แต่ละรูป โดยจะสรุปเฉพาะ ลักษณะสาระ ที่สำคัญที่สุด เพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาในด้านลักษณะ โครงสร้าง ลักษณะร่วม อันจะเป็นข้อมูลพิสูจน์ถึงที่มาของคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาได้ และจะเป็นคำตอบสำหรับคำถามที่ตั้งขึ้นดังกล่าวมาด้วย

ตาราง ๑๓ ข้อมูลตัวอย่าง จัดตามเนื้อหา โครงสร้างของคัมภีร์อานิสงส์

ประวัติของ	กุศลกรรม	อานิสงส์ที่เป็น โลกียะ	จำนวนอานิสงส์		อานิสงส์ที่เป็น โลกุตตระ
			กัปป	ครั้ง	
สารีปุตเถระ	บูชาพระอโนม ทัสสีพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้และ สรรเสริญพระ ญาณของพระองค์	เป็นเทวดา เป็นเจ้าจักรพรรดิ มีบริวารมากมาย	๑๐๐,๐๐๐	๑,๐๐๐	อรหัตผล
พระมหากัสสปะ	บูชาพระสงฆ์และ พระอโนมทัสสี พุทธเจ้าด้วยจิต เลื่อมใส	เป็นท้าวสักกะ เทวราชสมบัติ กษัตริย์ประเทศราช		๑,๐๐๐ ๖๖ ๑๐๘	อรหัตผล
มหาโมคคัลลานะ	สร้างพุทธเจดีย์ ถวายเป็นพุทธ บูชาแด่พระ พุทธเจ้าพระนาม ปทุมุตตระ	พระเจ้าจักรพรรดิ		๕๕	อรหัตผล
พระอนุรุทธเถระ	ถวายประทีป ๑ พันในสมัยของ พระสุเมธพุทธเจ้า	เป็นเทวดาที่รุ่งโรจน์ กว่าเทวดาอื่น ๆ		๒๘	มีจิกมูทิพย์และ บรรลอรหัตผล
พระปัญจมนตานี	เลื่อมใสในพระ ธรรมเทศนาของ พระพุทธเจ้าพระ นามว่าปทุมุตตระ	เป็นเจ้าจักรพรรดิ สักกเทวราช ห้องเทียวในภพ มนุษย์และสวรรค์	๑๐๐,๐๐๐	๓๐	ได้ตำแหน่งพระ ธรรมเถิกและ บรรลอรหัตผล

ตาราง ๑๓ (ต่อ)

ประวัติของ	กุศลกรรม	อานิสงส์ที่เป็น โลกิยะ	จำนวนอานิสงส์		อานิสงส์ที่เป็น โลกุตตระ
			กัปปี	ครั้ง	
พระอุบาลีเถระ	ที่แสดงโดยย่อ และกระทำมหา สักการะ สร้างสังฆาราม ถวายแด่พระ ปฐมุตตระพุทธ เจ้าและตั้งความ ปรารถนาตำแหน่ง ทรงจำพระวินัย	เจ้าปเทสราช พระเจ้าจักรพรรดิ เทวดาในเทวโลก สักกเทวราช	๓๐,๐๐๐	นับไม่ ถ้วน ๑,๐๐๐ ๑,๐๐๐	ทรงจำพระวินัย อรหัตผล
พระอัญญาโกณ- ทัตถเถระ	ถวายปฐมภักดิ์แด่ พระพุทธเจ้า พระนามว่า ปฐมุตตระ	เทวราช พระเจ้าจักรพรรดิ	๓๐,๐๐๐	๑,๐๐๐	ได้บรรลุธรรม ก่อนบุคคลอื่น และได้ตำแหน่ง รัตติกัญญ

จากการศึกษา เนื้อหาโครงเรื่องที่ปรากฏตามตารางตัวอย่างนี้ สามารถสรุปได้ว่า

๑. การประกอบคุณความดีของพระสาวกพระสาวิกา มีผลอานิสงส์ตอบแทน ตามที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้จริง และทุกรูปจะได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ในอดีตแทบทั้งสิ้น
๒. มีการคำนวณอานิสงส์ที่ได้รับเป็นจำนวนเวลาครั้ง และเป็นจำนวนเวลาที่เรียกว่า กัปปี
๓. ผลอานิสงส์ที่ได้ เป็นมนุษย์สมบัติ คือเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์ คหบดี และสวรรค์สมบัติ ได้แก่ความเทวดาและการเป็นจอมแห่งเทวดา หรือท้าวสักกเทวราช
๔. โลกุตตรสมบัติที่ได้รับในชาติสุดท้ายก็คือ การได้บรรลุโลกุตตรธรรม และรวมไปถึงตำแหน่งเอตทัคคะ มีความชำนาญด้านต่าง ๆ ดังที่ตั้งความปรารถนาไว้ในอดีตชาติ

ลักษณะเฉพาะที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่จะมีครบถ้วนในประวัติของพระเถระ ผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียง ส่วนประวัติของพระสาวก รูปอื่นจะมีเพียงบางข้อเท่านั้น ตัวอย่าง เช่น ประวัติของท่านจิตกนิพพาปกเถระ (ได้ชื่อตามกุศลกรรม) ท่านได้สร้างกุศลกรรม โดยการเอาน้ำหอม ดับจิตกาธาร (เชิงตระกอน) ของพระพุทธเจ้าพระนามว่า เวสสภู ผลอานิสงส์ที่ท่าน ได้รับคือ ท่านไม่ไปเกิดในทุกคติ

นั้นสามารถยึดถือเป็นทฤษฎานุคติคือตัวอย่างให้กับผู้คนในสังคมได้อย่างดีด้วย

เพื่อความชัดเจน ผู้วิจัยได้จัดทำตารางการเสวยผลของกุศลจรรยาของพระเถระพระเถรีเหล่านั้น เปรียบเทียบกับการเสวยผลอานิสงส์ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา เพื่อศึกษาถึงความเป็นต้นแบบของเรื่อง อานิสงส์ ของล้านนา

แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์วิมานวัตถุ

ในคัมภีร์อรรถกถาของขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ชื่อ ปรมัตถทีปนี ในตอนคำปรารภเริ่มต้นของคัมภีร์หรือ คันถารัมภกถา ผู้แต่งอรรถกถาได้กล่าวถึงวิมานวัตถุไว้ดังนี้

“...บุญใด ๆ อันเทวดาทิ้งหลายทำไว้ในชาติก่อน เทศนาอันใดที่ทำผลแห่งกรรมให้ประจักษ์ ดำเนินไปโดยการถามและตอบของเทวดาเหล่านั้น โดยแยกสมบัติคือผลอันมีวิมานเป็นต้นของบุญนั้นๆ...”

วิมานวัตถุ เป็นคัมภีร์ในขุททกนิกาย ของพระสุตตันปิฎก จัดเข้าใน คถาใน สัตตสุตตัน ๕ ประการ คือ สุตตะ เภยยะ เวชยากรรมะ คถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัฏฐคัมภีระ เวทลละ มีจำนวนทั้งสิ้น ๑,๕๐๐ คถา จำนวนเรื่อง ๘๕ เรื่อง หากนับอันตรวิมาน เข้าด้วยก็มี ๑๒๓ เรื่อง คถาแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ คำถามและคำตอบ คถาคำตอบ เทวดาเป็นผู้ กล่าว ส่วนคถาคำถาม บางคถาพระพุทธรองค์ตรีศ บางคถาท้าวสักกะตรีศ บางคถาก็กล่าวโดย พระสาวกอื่น ๆ บ้างแต่ส่วนมากจะเป็นพระมหาโมคคัลลานะ

คำว่า วิมานวัตถุ มีความหมายตามที่อธิบายไว้ใน คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ว่า

“...ในวิมานวัตถุ นั้น สถานที่เล่นและอยู่อาศัยของเทวดาทั้งหลายมีจำนวนนับอันประเสริฐชื่อว่า วิมาน จริงอยู่วิมานเหล่านั้น บังเกิดด้วยอานุภาพของกรรมอันสุจริตของเทวดาเหล่านั้น...วัตถุที่ตั้งแห่งวิมานทั้งหลายเป็นเหตุแห่ง เทศนานั้น เหตุนี้เทศนานั้นจึงชื่อว่า วิมานวัตถุ...” (คันถารัมภกถา ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ : ๒๕๓๐)

วิมานวัตถุ เป็นคัมภีร์ได้ระบุจุดประสงค์ของการเสนอเรื่องราว ผลของกรรมหรือ อานิสงส์ไว้

ชัดเจน และเป็นเรื่องราวที่ส่วนใหญ่ระบุว่า เป็นคำสนทนาในรูปคำถามคำตอบระหว่าง พระอัครสาวก เบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าคือ พระมหาโมคคัลลานะกับเทวดาตามวิมานต่าง ๆ ในสวรรค์ เกี่ยวกับสาเหตุที่ได้ครอบครองวิมานอันสวยงาม ส่วนพระอรธกถาจารย์บางท่านกล่าวว่า พระมหาโมคคัลลานะได้เกิดความคิดที่จะรวบรวมเรื่องราวการประกอบกุศลกรรมและผลอานิสงส์ของเหล่าเทวดาไว้ เพื่อเป็นประจักษ์พยานผลกรรมดี และจะเป็นเครื่องสนับสนุนพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา ท่านจึงได้ดำเนินการตามที่ตั้งใจไว้และนำเรื่องราว คำถามและคำตอบต่าง ๆ มากราบทูลพระบรมศาสดาตามโอกาสที่เหมาะสม เรื่องราวจะดำเนินไปในลักษณะดังต่อไปนี้คือ พระมหาโมคคัลลานะไปพบเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และสอบถามถึงสาเหตุที่ได้ครอบครองวิมาน เทวดาก็จะบอกกล่าวแก่ท่านตามเป็นจริง ท่านก็จะกลับมาทูลเล่าเรื่องถวายพระบรมศาสดา พระองค์ก็จะนำเรื่องราวเหล่านั้นมาเป็นเหตุแล้ว ทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่บริษัทที่มาประชุมกัน

ผู้วิจัยจะศึกษาถึงเนื้อเรื่องของวิมานวัตถุตามที่ปรากฏนี้ เพื่อศึกษาที่มาของคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาว่า คัมภีร์อานิสงส์ล้านนานำเรื่องราวที่ปรากฏในวิมานวัตถุ มาแต่งเป็นอานิสงส์ล้านนาชื่อว่า นำเพียงแต่เรื่องแนวคิดเท่านั้น ในเบื้องต้นจะนำแนวคิดเรื่องอานิสงส์ ที่ปรากฏในคัมภีร์ปรมัตตทีปนีมาเสนอก่อนเพื่อให้ทราบ ผู้รจนาคัมภีร์ปรมัตตทีปนีได้เสนอแนวคิดเรื่องอานิสงส์ไว้อย่างไร ในอรรถกถาได้กล่าวว่า พระพุทธองค์ที่ตรัสถึง ผลของการถวายทานจักมีผลมากเพราะถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. ความถึงพร้อมด้วยไทยธรรม
๒. ผู้รับที่เป็นทักษิโณชยบุคคล
๓. จิตเพียบพร้อมด้วยความเลื่อมใส

ผลทานจักมีมหาศาลหากพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการดังกล่าวมา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“...ทานวัตถุสักข้าวกำมือหนึ่งก็ดี เพียงผ้าเก่าผืนหนึ่งก็ดี
เพียงเครื่องลาด ทำด้วยหญ้าก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยใบไม้ก็ดี
เพียงสมอคองน้ำมูตรเม่าก็ดี (คองบีสสาวะ) บุคคลมีจิตเลื่อมใสแล้ว
ตั้งไว้ในทักษิโณชยบุคคล ทานเมื่อนั้นก็มีผลมาก...”

(ปรมัตตทีปนี)

จากเหตุผลที่พระอรธกถาจารย์อธิบายว่า พระมหาโมคคัลลานะมีความประสงค์ที่จะหาข้อมูลประจักษ์พยานของผลกรรมดีของมนุษย์ว่ามีอยู่จริง โดยการไปพบสอบถามจากเทวดาเจ้าของวิมานต่าง ๆ ถึงสาเหตุที่ได้ครอบครองวิมาน เหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ชี้ชัดเจนถึงจุดประสงค์หลักของคัมภีร์

วิมานวัตถุที่ต้องการแสดงถึงหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี นั่นเอง อีกประการหนึ่งก็เพื่อสนับสนุนหลักการทำความดีตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คัมภีร์วิมานวัตถุจึงเป็น คัมภีร์หนึ่งที่แสดงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ไว้ชัดเจน โดยเฉพาะแนวคิดอานิสงส์ที่มุ่งแสดงเรื่องราวประกอบ มีสวรรค์และความเพลิดเพลินด้วยความสุขในกามคุณทั้งห้าเป็นรางวัล จึงกล่าวได้ว่าผู้รจนา คัมภีร์วิมานวัตถุได้รวบรวมเรื่องราวที่มี มาแต่สมัยพุทธกาลมาแสดงไว้ เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับบุคคล ที่ยังคงต้องการผลของการทำความดีในรูปของรางวัลอยู่ นับเป็นกุศโลบายในการกล่อมเกลา ชักกลตาให้คนเป็นคนดีได้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ปรากฏในคัมภีร์วิมานวัตถุมาศึกษา ก็เพราะว่า แนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์นี้เป็นแนวคิดที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นแม่แบบของคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาได้ หรืออย่างน้อยก็เป็นโครงร่างแนวคิดในการแต่งคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ลักษณะเรื่องราวในคัมภีร์วิมานวัตถุทั้งหมดนั้น หากจะกล่าวโดยสรุปตามที่คัมภีร์ปรหมัตถที่ปนิกล่าวไว้ก็คือ

๑. พระมหาโมคคัลลานะเดินทางไปเทวโลก พบเห็นวิมานของเหล่าเทพ จึงสอบถามถึงที่มาและอานิสงส์ที่อำนวยให้ได้ครอบครองวิมาน
๒. เทวดาเล่าถึงบุรพกรรมของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในครั้งพุทธกาลนั่นเอง
๓. พระมหาโมคคัลลานะจะแสดงธรรมส่งเสริม ให้เทวดาบางองค์ที่มีบารมีแก่กล้าให้ได้บรรลุนิพพาน

นอกจากนี้แล้วยังมีพระเถระรูปอื่น ได้มีโอกาสพบกับเทวดาและได้ทราบถึงบุรพกรรมของเทวดา ได้นำเรื่องราวดังกล่าวมาเล่า ถวายพระพุทธองค์ และยังมีบุคคลสำคัญคือ ท้าวสักกะเทวราช ที่ได้ทราบความเป็นไปในสวรรค์ชั้นที่พระองค์ปกครองดูแลอยู่ ก็จะนำข้อมูลที่ได้รับจากเทวดาที่บังเกิดพร้อมด้วยวิมาน ทั้งคงามหรือมีลักษณะแปลกไปกว่าวิมานของเทวดาองค์อื่น เล่าถวายพระมหาโมคคัลลานะหรือบางครั้งพระองค์ก็ตรัสถามถึงสถานที่เกิดของบุคคลบางคนทีประกอบกุศลกรรมกับพระสาวกผู้ใหญ่บางท่านเช่น พระมหากัสสปะเป็นต้น และเทวดาบางองค์มีโอกาส ได้เข้าเฝ้าฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์และได้บรรลุนิพพานตามกุศลบารมี และยังมีข้อควรสังเกตุอีก ประการก็คือมีเทวดาบางองค์ได้บรรลุนิพพานโดย สโตปาติคติผลและสภทาคามีในขณะที่ยังเป็นมนุษย์ (ชื่อวิมานของเทวดาที่บรรลุนิพพานผู้วิจัยจะทำเครื่องหมาย ดอกจัน ** กำกับไว้) และนอกจากนี้ เทวดาบางองค์ก็เล่าบุรพกรรมของตนให้พระพุทธองค์และพระเถระสาวกรูปอื่น เช่นพระวังคีสะ พระนารทะ พระวังคีสะ ซึ่งไม่ใช่พระมหาโมคคัลลานะหรือเป็น ท้าวสักกะเทวราช หรือบุคคลอื่น ในกรณีดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะทำเครื่องหมาย ดอกจัน ***

มีข้อควรสังเกตุถึงผลหรืออานิสงส์ที่ถือว่าเป็นรางวัลของการทำความดีที่ตอบแทน ในรูปของวิมาน ตามชื่อ ในคัมภีร์วิมานวัตถุ วิมานนั้นได้แก่นี้คือ วิมานของเทวดาบางองค์เกิดจากอานิสงส์การถวายหรือสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะได้วิมานมีลักษณะตามวัตถุไทยธรรมที่ถวาย เช่นถวายตั้งก็ได้วิมานตั้งทอง วิมานที่มี ลักษณะเช่นนี้ ยืนยัน สนับสนุนหลักการที่ว่า ทำอย่างไร ได้อย่างนั้น นอกจากนี้

ก็มีวิมานที่ได้จากการถวายหรือสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ไม่ได้วิมานมีลักษณะตามวัตถุไทยทานที่ถวาย แต่เป็นวิมานที่เกิดจากแรงอธิษฐานขณะกำลังถวาย และวิมานของเทพเหล่านั้นจะอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แทบทั้งสิ้น เพื่อความชัดเจนในการศึกษา ผู้วิจัยจะทำเครื่องหมายดอกจัน * กำกับรายชื่อวิมานที่เกิดขึ้นเพราะแรงอธิษฐานไว้ (อธิบายตามที่ปรากฏในอรรถกถาปรหมัตถทีปนี) มีบางกรณีที่อานิสงส์สูงส่ง ทำให้ได้บังเกิดในชั้นสูงกว่าชั้นดาวดึงส์คือ ชั้นนิมมานนรดี ผู้วิจัยจะทำเครื่องหมายดอกจัน *** และเป็นที่น่าสังเกตอีกก็คือ ผลหรืออานิสงส์ที่เกิดจากการถวายกับพระทักษิโณชยบุคคลนั้นมีมหาศาล แต่ก็ยังเป็นโลกิยะสมบัติได้แก่เทวโลก แต่สวรรค์ที่เกิดนั้นสูงกว่าชั้นดาวดึงส์ ตัวอย่างเช่น วิมานของผู้หญิงชดสนที่ถวายข้าวตังแก่พระมหากัสสปะเถระ ส่งผลให้นางไปบังเกิดในชั้นนิมมานนรดี (สวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ มีทั้งหมด ๖ ชั้นนิมมานนรดีเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๕ สูงกว่าชั้นดาวดึงส์ซึ่งเป็นชั้นที่ ๒)

รายชื่อวิมานและอานิสงส์ที่อำนวยให้ได้วิมาน จำนวน ๘๕ เรื่อง

๑. ปฐมปฐวิมาน วิมานตั้งทอง อานิสงส์ถวายตั้ง :
๒. ทุตติยปฐวิมาน วิมานตั้งไพฑูรย์ ถวายตั้งไปด้วยผ้าสีเขียว
๓. ตติยปฐวิมาน วิมานตั้งทอง ถวายตั้งไปด้วยผ้าสีทอง
๔. จตุตถปฐวิมาน วิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ ถวายตั้งไปด้วยผ้าสีเขียว
๕. กุณฺชรวิมาน (วิมานช้าง) * กุณฺชรวิมาน ถวายอาสนะประดับด้วยดอกบัว
๖. ปฐมนาววิมาน (วิมานเรือ) * นาววิมานที่ ๑ ถวายน้ำดื่ม
๗. ทุตติยนาววิมาน นาววิมานที่ ๒ ถวายน้ำปานะ
๘. ตติยนาววิมาน นาววิมานที่ ๓ ถวายน้ำดื่ม **
๙. ปทีปวิมาน (วิมานประทีป) ปทีปวิมาน ถวายประทีปแสงสว่าง **
๑๐. ติลทักขิณวิมาน (วิมานเมล็ดงา) ติลทักขิณวิมาน ถวายเมล็ดงาแก่ พระพุทธเจ้า
๑๑. ปฐมปติพพาวิมาน ปติพพาวิมาน อานิสงส์ความซื่อสัตย์ภักดีต่อสามี
๑๒. ทุตติยปติพพาวิมาน ปติพพาวิมาน อานิสงส์ความซื่อสัตย์ภักดีต่อสามี
๑๓. ปฐมสุณิสาวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายขนมกึ่งหนึ่งแก่พระชีนาสพ
๑๔. ทุตติยสุณิสาวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายขนมสดกึ่งหนึ่งแก่พระชีนาสพ
๑๕. อุตตราวิมาน (วิมานนางอุตตรา) วิมานที่เกิดจากการรักษาอุโบสถศีล การมีความอดทน **
๑๖. สิริมาวิมาน (วิมานของนางสิริมา) ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมบรรลุนิคาปัตติผล ***
๑๗. เปสการีวิมาน (วิมานของเปสการิย) ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากความเชื่อมั่นในรัตนตรัย บรรลุนิคาปัตติผล
๑๘. ทาสีวิมาน (วิมานของนางทาสี) วิมานที่เกิดจากการรักษาศีล เจริญวิปัสสนา ***
๑๙. ลขุมวิมาน (วิมานอุบาสิกาลักษุมมา) วิมานที่เกิดจากการรักษาศีลบรรลุนิคาปัตติผล **

๒๐. อางามทาศิกาวิมาน (วิมานหญิงจัดสน) วิมานที่เกิดการถวายข้าวตั้งแต่พระมหากัสสปะ***
๒๑. จัณฑาลวิมาน (วิมานหญิงจัดชาม) วิมานที่เกิดจากการอภิวัตถวายความเคารพพระพุทธองค์
๒๒. กัททิตถิกาวิมาน (วิมานกัททาเทพธิดา) วิมานที่เกิดจากบำเพ็ญสุจริตกุศลธรรม ***
๒๓. โสภทินนาวิมาน (วิมานโสภทินนา) วิมานที่เกิดจากการให้ทานรักษาศีล ๕ และ ๘
๒๔. อุโปสถาวิมาน (วิมานแม่อุโบสถ) วิมานที่เกิดจากการให้ทานรักษาศีลอย่างต่อเนื่อง**
๒๕. สุนิทธาวิมาน (วิมานสุนิทธา) วิมานที่เกิดจากความสมบูรณ์ด้วยศรัทธาและศีล
๒๖. สุทินนาวิมาน (วิมานสุทินนา) วิมานที่เกิดจากการให้ทานและรักษาศีล
๒๗. ปฐมภิกษาทาศิกาวิมาน (วิมานหญิงผู้ถวายภิกษา) วิมานที่เกิดจากการถวายภิกษาพระพุทธองค์
๒๘. ทุศยภิกษาทาศิกาวิมาน (คล้ายเรื่องที่ ๒๗) เรื่องวิมานที่เกิดจากการถวายภิกษาแด่พระพุทธองค์ด้วยมือตน
๒๙. อุฬารวิมาน (วิมานอันโอฬาร) วิมานที่เกิดจากการถวายขนมเบื้องแก่พระมหาโมคคัลลานะ
๓๐. อุจฺจุทาศิกาวิมาน (วิมานท่อนอ้อย) วิมานที่เกิดจากการถวายท่อนอ้อยแด่พระมหาโมคคัลลานะ
๓๑. ปัลลังกวิมาน (วิมานบัลลังก์) วิมานที่เกิดจากการรักษาศีล ชื่อสัตย์ต่อสามีตนเอง
๓๒. ลตาวิมาน (วิมานลาอุบาสิกา) วิมานที่เกิดจากภักดีต่อสามี และมั่นคงในศีล ๕ ศีล ๘ ***
๓๓. กุตติลวิมาน วิมานของเทพธิดา ๔ องค์ (เป็นเรื่องบุรพกรรมของเทพนารี ๔ องค์ที่พระมหาโมคคัลลานะถามถึงด้วยคำถามอย่างเดียวกันกับที่พระพุทธองค์ครั้งเมื่อเสวยพระชาติเป็นกุตติลโพธิสัตว์ที่ได้มีโอกาสขึ้นไปยังเทวโลก และได้ถามเทพนารีทั้งหลายจำนวน ๓๑ องค์ถึงบุรพกรรม เทพนารีแต่ละองค์ได้เล่าถึงบุรพกรรมของตนเองดังนี้

เทพนารีองค์ที่ ๑ ได้ถวายดอกมะลิอย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือมีวิมานดี และมีรูปสวยงามกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๒ ได้ถวายจُرณ (ผง) หอมอย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือมีวิมานที่ดีและมีรูปร่างกายสวยงามกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๓ ได้ถวายผลไม้อย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือมีวิมานที่ดีและมีรูปสวยงามกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๔ ได้ถวายอาหารรสดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือมีวิมานที่เลิศและมีรูปสวยงามกว่า

นางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๕ ได้ถวายของหอม ๕ อย่างไปประพรมที่องค์พระสวามีของนาง บรพพระบรมธาตุของพระกัศปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้อานิสงส์คือวิมานที่สวยงาม และเป็นนางฟ้าที่สวยงามกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๖ ได้รักษาอุโบสถวันหนึ่งคืนหนึ่ง ได้อานิสงส์คือวิมานที่ดีและมีรูปสวยกว่านางอัปสรองค์อื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๗ ได้ถวายน้ำใช้น้ำจันต์แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือวิมานที่สวยงามและโสภากว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๘ ปฏิบัติตนอยู่ในความอดทนและรักษาศีล ได้อานิสงส์คือวิมานที่สวยงามและสวยกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๙ ปฏิบัติตนด้วยความเป็นคนมีน้ำใจต่อผู้อื่น ได้อานิสงส์คือวิมานที่สวยงามและมีรูปร่างโสภากว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๐ ได้ถวายข้าวคลุกนวมวิเศษแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือวิมานที่สวยงามและเป็นนางฟ้าที่สวยงามกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๑ ได้ถวายน้ำอ้อยขบ อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๒ ได้ถวายผลมะพลับสุก อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๓ ได้ถวายอ้อนท่อนหนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๔ ได้ถวายแฉ่งผลไม้หนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๕ ได้ถวายพิศของผลไม้หนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๖ ได้ถวายขอดผักคัม อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๗ ได้ถวายผลลิ้นจี่ อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๘ ได้ถวายเชิงกราน อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๑๙ ได้ถวายผักคองกำมือหนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๒๐ ได้ถวายดอกไม้กำหนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๒๑ ได้ถวายสะเดากำมือหนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๒๒ ได้ถวายน้ำผักคอง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนารีองค์ที่ ๒๓ ได้ถวายแป้งคลุกงาคั่ว อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

เทพนาริองค์ที่ ๒๕ ได้ถวายประคคเอา อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๒๖ ได้ถวายผ้าอังสะ อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๒๗ ได้ถวายพัด อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๒๘ ได้ถวายพัดสี่เหลี่ยม อานิสงส์คือ วิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๒๙ ได้ถวายพัดใบตาล อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๓๐ ได้ถวายหางนกยูงกำหนึ่ง อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสร
 อื่น ๆ

เทพนาริองค์ที่ ๓๑ ได้ถวายร่ม อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๓๒ ได้ถวายรองเท้า อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๓๓ ได้ถวายขนม อานิสงส์คือวิมาน สวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๓๔ ได้ถวายขนมต้ม อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ
 เทพนาริองค์ที่ ๓๕ ได้ถวายน้ำตาลกรวด อานิสงส์คือวิมานสวยงามและมีรูปร่างดีกว่านางอัปสรอื่น ๆ

๓๔. ทัททลวิมาน (วิมานนางสุกัททา) อานิสงส์ที่เกิดจากการถวายสังฆทาน (อริยะสงฆ์ ๘ จำพวก)

๓๕. เสลาวดีวิมาน (วิมานของเสสวดี) ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการบูชาพระบรมธาตุของพระ
 สารีบุตร***

๓๖. มัลลิกาวิมาน (วิมานของมัลลิกาเทพธิดา) ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการบูชาพระศรีระของ
 พระพุทธองค์ผู้ทรงปรินิพพานแล้ว ด้วยของหอม ดอกไม้***

๓๗. วิสาธกจิวิมาน (วิมานผู้มีตางาม) วิมานที่เกิดจากการบูชาพระสถูปด้วยพวงมาลัย**

๓๘. ปริฉัตรกวิมาน (วิมานดอกปาริชาติ) วิมานที่เกิดจากการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกโกศ

๓๙. มัญชิฎฐกวิมาน (วิมานแก้วผลึก) วิมานที่เกิดจากถวายพวงมาลัยดอกสาละแด่
 พระพุทธเจ้า

๔๐. ปกัศสรวิมาน (วิมานมีรัศมีสว่าง) วิมานที่เกิดจากอานิสงส์การถวายพวงมาลัยดอกมะลิ
 แด่พระมหาโมคคัลลานะ

๔๑. นาควิมาน (วิมานคชสาร) วิมานที่เกิดจากการถวายผ้าคู่แด่พระพุทธเจ้า** (วังคีสะ)

๔๒. กัญชุกทายิกาวิมาน (วิมานกัญชุก) วิมานที่เกิดจากการถวายน้ำข้าวปรุงด้วยพุทรา

๔๓. วิหารวิมาน (วิมานวิหาร) วิมานที่เกิดจากการอนุโมทนาการสร้างวิหาร***

๔๔. จตุริคตีวิมาน (วิมานของหญิง ๔ คน) วิมานของหญิงที่ประกอบคุณความดี ๔ คน

เทพธิดาองค์ที่ ๑ ได้ถวายดอกราชพฤกษ์กำมือหนึ่งแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือมีอานุภาพ

รัศมีสว่างวิมานที่เกิดจากการถวายขนมกึ่งหนึ่งแก่พระชีนาสพ

เทพธิดาองค์ที่ ๒ ได้ถวายดอกบัวขาบกำมือหนึ่งแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือมีโภคะและอานุภาพ
รุ่งเรือง

เทพธิดาองค์ที่ ๓ ได้ถวายดอกบัวหลวงกำมือหนึ่งแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ได้อานิสงส์คือได้โภคะที่ดีและ
อานุภาพรุ่งเรือง

เทพธิดาองค์ที่ ๔ ได้ถวายดอกมะลิตูม สีดั่งงาช้างแก่ภิกษุ ได้อานิสงส์คือ มีรัศมีรุ่งเรืองส่องสว่าง
เทพธิดาทั้งสองนี้ได้ประกอบกุศลกรรมในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ
เสวยทิพยสมบัติอยู่ในดาวดึงส์จนกระทั่งถึงสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตมะ
(องค์ปัจจุบัน)

๔๕. อัมพวิมาน (วิมานมะม่วง ต้นไม้ออกผลเป็นฝ้า) ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการสร้างวิหาร
แวดล้อมด้วยต้นมะม่วง (เรื่องนี้จัดเป็นตัวอย่างของอานิสงส์ที่ถวายสิ่งใด ได้สิ่งนั้น)

๔๖. ปิตวิมาน (วิมานสีเหลือง) วิมานที่เกิดจากการบูชาพระสรูปเจาจะจงพระบรมสารีริกธาตุ
ของพระบรมศาสดาด้วยดอกบวบขม (ท้าวสักกะตรัสถาม และเล่าเรื่องให้ท่านพระ
นารทะฟังท่านได้ยกขึ้นสู่การสังคายนา)

๔๗. อุจฺจุวิมาน(วิมานท่อนอ้อย) วิมานที่เกิดจากการถวายท่อนอ้อยแก่พระมหาโมคคัลลานะ

๔๘. วันทนวิมาน วิมานที่เกิดจากการไหว้เท้าของสมณะผู้มีศีลด้วยเลื่อมใส

๔๙. รัชชุมาลาวิมาน (วิมานรัชชุมาลา) วิมานที่เกิดจากการถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ **
เทพธิดาองค์นี้บำเพ็ญกุศลในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะและได้บรรล
ุโสคาปัตติผลแล้ว) ปุริสวิมานวัตถุ เป็นเรื่องวิมานของเหล่าเทพบุตร.

๕๐. มัลลกุเทวปุตตวิมาน (วิมานกบ) วิมานที่เกิดจากการฟังธรรม (พระพุทธองค์ตรัสถาม)
***

๕๑. เรวตีวิมาน เรวตีวิมาน

๕๒. ฉัตตมาณวกวิมาน วิมานที่เกิดจากการถึงพระรัตนตรัย***

๕๓. กักกฏกรสทายิกวิมาน (วิมานปูทอง)วิมานที่เกิดจากการถวายอาหารที่ปรุงด้วยปู
วิมานของเทพบุตรองค์นี้มีสัญลักษณ์คือปูทองอยู่ในสาแหรกแก้วมูคคา ห้อยที่หน้าวิมาน
ด้วยเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรมที่สั่งสมไว้

๕๔ ทวารपालวิมาน (วิมานคนเฝ้าประตู) วิมานที่เกิดจากการขนขวยช่วยในการ
บริจาคของผู้อื่นและเพราะการอนุโมทนา (การอนุโมทนาในการทำบุญของผู้อื่นเป็น
หนึ่งในบุญกริยาวัตถุ ๑๐ เป็นวิธีที่ทำให้มาซึ่งบุญ

๕๕. ปฐมกรณียวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายอาหารแก่พระพุทธองค์

๕๖. ทุติยกรณีวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายอาหารแต่ภิกษุรูปหนึ่ง
๕๗. ปฐมสูจิวิมาน (วิมานเข็ม) วิมานที่เกิดจากการถวายเข็ม
๕๘. ทุติยสูจิวิมาน (วิมานเข็ม) วิมานที่เกิดจากการถวายเข็ม
๕๙. ปฐมนาควิมาน (วิมานช้าง) วิมานที่เกิดจากการถวายดอกไม้กำแปดดอก
๖๐. ทุติยนาควิมาน (วิมานช้าง) วิมานที่เกิดจากการรักษาศีล
๖๑. ตติยนาควิมาน (วิมานช้าง) วิมานที่เกิดจากการถวายอาคารหญ้า อาคารผ้า อาคารอ้อย
***
๖๒. จุฬรตวิมาน (วิมานรถเล็ก) วิมานที่เกิดจากการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ด้วยดอกไม้***
๖๓. มหารตวิมาน (วิมานรถใหญ่) วิมานที่เกิดจากการถวายภัตตราหารแก่พระกัสสปะ พุทธเจ้า
๖๔. ปฐมอคาริยวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายข้าวและน้ำ
๖๕. ทุติยอคาริยวิมาน วิมานที่เกิดจากข้าวและน้ำอย่างไพบุลย์
๖๖. ผลทวยกวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายผลมะม่วงแก่พระสุปฏิปันโน
๖๗. ปฐมอุปีสสยทวยกวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายที่อยู่แก่พระอรหันต์ และบริจาคน้ำ
ข้าวและน้ำ
๖๘. ทุติยอุปีสสยทวยกวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายที่อยู่แก่พระอรหันต์
๖๙. อุตตรวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายข้าวและน้ำแก่ท่านผู้มีศีล
๗๐. จิตตลาวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายข้าวและน้ำแก่สมณะผู้มีศีล
๗๑. นันทนวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายข้าวและน้ำแก่สมณะผู้มีศีล
๗๒. มณีฉวนวิมาน วิมานที่เกิดจากการสร้างที่จงกรม สร้างทาง สะพาน
๗๓. สุวรรณวิมาน วิมานที่เกิดจากการสร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า
๗๔. อัมพวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายน้ำสำหรับอาบแก่พระสารีบุตร
๗๕. โคลपालวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายขนมสด
๗๖. กัณฐกวิมาน วิมานที่เกิดจากการรับใช้เป็นพาหนะของพระโพธิสัตว์
๗๗. อเนกวันฉวนวิมาน วิมานที่เกิดจากชักชวนให้ผู้อื่นทำทาน และบูชาพระธาตุบำเพ็ญกุศล
บารมีในสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สุเมธ
๗๘. มัญญกุณเจลีวิมาน วิมานที่เกิดจากการทำจิตให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า
๗๙. เสริสสกวิมาน วิมานที่เกิดจากการกระทำมณฑปถวายพระชีมาสพ (พระควัมปติเล่า
เรื่อง)
๘๐. กจิตตวิมาน วิมานที่เกิดจากการจัดดอกไม้ที่วางไม่เรียบร้อยให้เรียบร้อย ถวายพระสตูป

พระสุคต

๘๑. ภิกขาทายกวิมาน วิมานที่เกิดจากภักตอาหารแต่ภิกษุที่ลำบาก หิวโหย
๘๒. ยวปาลกวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายขนมนสด
๘๓. ปฐมกุณฑลวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายภักตอาหารแก่สมณะผู้มีศีล
๘๔. ทุติยกุณฑลวิมาน วิมานที่เกิดจากการเห็นสมณะผู้มีศีล
๘๕. อโกลมวิมาน วิมานที่เกิดจากการถวายขนมแห้ง

จากเนื้อหาในวิมานวัตถุจำนวน ๘๕ เรื่องดังกล่าวมานี้ สามารถสรุปกุศลกรรมที่เหล่าเทวดาได้ประกอบแล้วลงในบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา โดยที่พิจารณาถึงกิจกรรม จุดประสงค์ ผลที่ได้รับตามที่เป็นอย่างจริงและผลที่อำนวยให้ได้รับเป็น โลกียสมบัติและโลกุตตรสมบัติ ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มทาน ประกอบด้วย

๑. การถวายผ้าและบริวารที่จำเป็น แก่พระสงฆ์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์สมณะ ด้วยปัจจัยเครื่องนุ่งห่ม อานิสงส์เหล่านั้นอำนวยให้ผู้ประกอบ ไปเกิดเป็นเทวดา ชั้นดาวดึงส์
๒. การถวายอาหาร ผลไม้ ยารักษาโรคแก่พระสงฆ์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ด้านอาหาร ผลที่ได้รับคือ โลกียสมบัติ ในดาวดึงส์เทวโลก
๓. การถวายวัตถุอำนวยความสะดวก เช่น ไม้เฒ่า รองเท้า พัด แก่พระสงฆ์ ผลที่ได้รับคือการได้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีบริวาร
๔. การสร้างเสนาสนะ คือ วิหาร ศาลา เครื่องใช้คือ เติง ตั้ง อสนะ แก่พระสงฆ์ และศาสนา ผลที่อำนวยให้ คือการ ไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่รุ่งเรืองสวยงามเหนือล้ำกว่าเทวดาเหล่าอื่น
๕. การถวายเครื่องบูชา คือ ของหอม ดอกไม้ แก่พระสงฆ์ ปุชนิยวัตถุ ปุชนิยสถาน ผลที่อำนวยให้ คือการ ไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่รุ่งเรืองสวยงามเหนือล้ำกว่าเทวดาเหล่าอื่น ได้รับความนับถือ

๒. กลุ่มศีล ได้แก่ การรักษาศีล การปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ ต่อครอบครัวและสังคม เช่น การซื้อสัตย์ต่อคู่ครอง การบำเพ็ญขันติธรรม คือความอดทน ผลที่อำนวยให้คือการ ไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่รุ่งเรืองสวยงามเหนือล้ำกว่า เทวดาเหล่าอื่น และนำไปสู่การบรรลุธรรม

๓. ภาวนา ได้แก่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต อานิสงส์ที่อำนวยให้ผู้ปฏิบัติคือการ ไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่รุ่งเรืองสวยงามเหนือล้ำกว่า เทวดาเหล่าอื่น และนำไปสู่การบรรลุธรรม

ไปสู่การบรรลุธรรม

๔. กิจกรรมพิเศษ เช่น การถึงไตรสรณ การฟังธรรม ผลที่อำนวยให้ คือการได้ไปเกิดเป็น เทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่รุ่งเรืองสวยงาม

๕. กิจกรรมที่ว่าด้วยการอนุโมทนาทาน และการชักชวนให้ผู้อื่นทำบุญ ผลที่ได้รับคือเป็น การแสดงออกถึงความมีน้ำใจต่อผู้อื่น เมื่อสิ้นชีวิต ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีบริวารมากกว่า เทวดาอื่น

มีข้อควรสังเกตในด้านความคล้ายคลึงกันของอานิสงส์ที่เทวดาได้รับ แม้ว่าวัตถุหรือโทษทาน ที่ถวายจะแตกต่างกัน ดังตัวอย่าง อานิสงส์ที่เทพธิดาในกุตติลวิมานตั้งแต่ เทพธิดาองค์ที่ ๑-๓๕ ได้รับ ในสวรรค์เทวโลกนั้นแทบจะไม่แตกต่างกันเลย ในที่นี้ผู้วิจัยจึงจัดอานิสงส์ของเทพธิดาทั้ง ๓๕ องค์ เข้าในกลุ่มอานิสงส์ที่มีลักษณะตอบแทนเป็น โลภียะสมบัติอย่างเดียว ไม่ใช่อยู่ในลักษณะการตอบแทน ที่เรียกว่า ทำบุญด้วยสิ่งใด (ไทยธรรม) ได้สิ่งนั้นหรือได้สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันตอบแทน ดังนั้นจึง เป็นเจตนาของกัมภีร์วิมานวัตถุ โดยตรงที่ต้องการเสนอผลของการ ทำความดีในรูปของสวรรค์สมบัติ และเป็นรางวัลตอบแทน คือไม่ว่าจะถวายไทยธรรมใด ๆ ก็ตามก็ต้องได้รับอานิสงส์เป็นสวรรค์สมบัติมี ลักษณะดังกล่าวมานี้ (เฉพาะ วิมาน ของเทพธิดา ๓๕ องค์) แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่า จุดประสงค์ ในการนำเสนอในลักษณะนี้ เป็นการ ยกอานิสงส์ที่เป็นรูปธรรมเห็นชัดเจน และเป็นกุศโลบาย โน้มน้าว ให้ผู้ฟังกลุ่มใหญ่ที่ยังฝักใฝ่และมีอุปนิสัย โน้มเอียง ไปในทางประกอบกุศลที่เน้นหนักไปด้านการ ให้ทาน มากกว่าบุญกิริยาวัตถุที่เหลือคือ ศีล และภาวนา ให้เกิดศรัทธาปสาทะในกุศลจริยาของเทวดา เจ้าของวิมานต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้น กุศลจริยาของเทพธิดาทั้ง ๓๕ องค์ นั้นจึงเป็นประจักษ์พยานของ กุศลกรรมของมนุษย์ได้ดี

พึงสังเกตว่า สังฆทาน ในเรื่อง ทัททลวิมาน ลำดับที่ ๓๔ สังฆทานในที่นี้ได้แก่การถวายทาน แก่ท่านผู้ปฏิบัติอริยมรรค ๔ คือ โสคาปัตติมคค์ สกทาคามีมคค์ อนาคามีมคค์ และอรหัตตมคค์ และ ท่านผู้ตั้งอยู่ในอริยมผล ๔ คือ โสคาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล การถวายทานใน ท่านเหล่านี้มีผลมากกว่าการถวายส่วนบุคคล

มีข้อควรสังเกตอีกประการหนึ่งคือ มีวิมานวัตถุบางเรื่องเนื้อหาไม่ตรงกับชื่อเรื่อง เป็นเพียงชื่อ ที่ผู้แต่งนำตั้งเป็นชื่อเพราะเห็นว่าเกี่ยวเนื่องกันเท่านั้น ดังเรื่อง เรวดีวิมาน วิมานวัตถุลำดับที่ ๕๑ เรื่องนี้ไม่มีส่วนอื่นใดสัมพันธ์กับชื่อ แต่เรื่องราวส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับนางเรวดี เป็นเรื่องที่ต้องการ บ่งบอกถึงผลกรรม (บาป) ของนางเรวดี ภรรยาของนันทิยะเศรษฐีผู้มีศรัทธา ใจบุญ โดยเนื้อเรื่องกล่าว ถึงเหตุของพญายมที่รับคำสั่งจากพระยายมให้นำตัวนางไปดูวิมานที่สวยงามที่เกิดขึ้น เพราะอานิสงส์ ของการให้ทานโดยไม่ตระหนี่ของนันทิยะอุบาสกสามีนาง นางอยากกลับไปโลก มนุษย์ไปทำกุศล อย่างนั้นบ้าง ทูตก็บอกนางได้ทำกรรมช้ำมีการหลอกลวงพระสงฆ์สมณะ ยากฉวนพิภก จะต้องไปตกนรกแน่นอน ส่วนที่เกี่ยวข้องก็คือ การบรรยายสมบัติวิมานของนันทิยะ อุบาสกที่บังเกิด

รอเขาในเทวโลกแล้ว พระมหาโมคคัลลานะ ได้กลับมาแจ้งข่าวให้เขาได้รับทราบ

ข้อสังเกตเรื่อง ภพภูมิของพระอริยบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์วิมานวัตถุให้นำศึกษาไม่น้อย คือ มีอริยบุคคลฝ่ายฆราวาสหลายท่านได้บรรลุธรรมระดับโศคาบันก็มี สกทาคามีก็มี แต่คติที่ไปนั้น แตกต่างกันไป บางท่านบรรลุโศคาบัน และประกอบกุศลทั่วไป บังเกิดในชั้นจาตุมหาราชิกา เช่น พระเจ้าพิมพิสารและบางท่านเกิดขึ้นดาวดึงส์ บางท่านบังเกิดในชั้นนิมมานรดี เช่น นางวิสาขา เพราะกุศลทานที่นางประกอบไว้มีมาก

จากข้อมูลในคัมภีร์อุปทานและในวิมานวัตถุมีข้อแตกต่างที่ควรทราบคือ การเสนออานิสงส์ หรือผลของการทำความดีของบุคคลนั้นมีความแตกต่างกันด้านเวลา คือคัมภีร์อุปทานมุ่งแสดง อานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรมของพระสาวกพระสาวิกาในอดีตกาลไกลโพ้น เป็นเรื่องราวที่เป็น นิทาน คล้ายกันกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่เรียกว่า ทูเรนนิทาน มีการกล่าวถึงอดีตชาติและผลอานิสงส์ ที่ได้รับเป็นจำนวนกัปปี ซึ่งมีความยาวนานเหลือคณานับ ก็นับเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลที่ต้องเสนออดีต ประวัติของพระสาวกพระสาวิกาในลักษณะดังกล่าวนี้ เพราะว่าการจะได้เป็นพระสาวกพระสาวิกา และมีตำแหน่งความชำนาญเฉพาะด้านนั้น ไม่ใช่ได้มาโดยง่ายเลย ต้องบำเพ็ญบารมีมานานหลาย ชาติภพ ส่วนคัมภีร์วิมานวัตถุนี้เสนอเรื่องราวที่เกิดในสมัยพุทธกาลนั่นเอง อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิทาน หรือเรื่องราวที่เกิดในที่ใกล้ (ไม่ข้ามภพชาติยาวนานมากนัก) เรียกว่า สันตคิณนิทาน คัมภีร์ทั้งสอง นี้มีความแตกต่างกันตามลักษณะเช่นที่กล่าวมา แต่ที่เป็นลักษณะร่วมกันของทั้งสองคัมภีร์ก็คือ ต่างมุ่ง ยืนยันหลักการของพระพุทธศาสนาเรื่อง การทำดีได้ดี คือแสดงอานิสงส์ของกรรมดีของบุคคล ทั้งสิ้น ผู้ต้องการทราบความ โดยละเอียดพึงดูจากคัมภีร์ทั้งสองนั้น จากการศึกษาผลอานิสงส์ของกุศลกรรม ที่พระเถระพระเถรีในคัมภีร์อุปทานและเหล่าเทวดาในคัมภีร์วิมานวัตถุพบว่า ผลหรืออานิสงส์ ที่ได้รับนั้นแบ่งได้ ๒ ระดับหลัก ๆ คือ

๑. ผลอานิสงส์ที่เป็นโลกิยะแบ่งเป็น มนุษย์สมบัติและทิพย์สมบัติ มนุษย์สมบัติแบ่ง ๓ ระดับคือ ระดับชนชั้นปกครองสูงสุด ได้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์ปกครองประเทศราช รองลงมา คือ คหบดีผู้มั่งคั่ง และชนชั้นสามัญที่มีความสามารถด้านความรู้ (มีการศึกษา)

ทิพย์สมบัติ คือการได้ไปเกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น มี ๒ ระดับคือ การเสวยสมบัติในฐานะ เป็นเทวดาชั้นปกครองคือเทวราชในสวรรค์แต่ละชั้น เช่นตำแหน่งพระอินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น และการเกิดเป็นเทวดาที่มีอำนาจ มีวิมานสวยงาม มีศบบริวารมากมายเหนือล้ำกว่าเทวดาอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับผลอานิสงส์ของกุศลกรรมที่ประกอบไว้ ขณะยังเป็นมนุษย์

๒. ระดับโลกุตตระ ได้แก่ระดับที่สูงที่สุด เหนือกว่ามนุษย์สมบัติและทิพย์สมบัติที่กล่าวมา ได้แก่การบรรลุอริยธรรมเป็นพระอริยบุคคล และการบรรลุธรรมนั้น ผู้บรรลุสามารถกระทำได้ใน โลกมนุษย์และในสวรรค์

หลักการว่าด้วยกฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎแห่งศีลธรรมของพระพุทธศาสนานั้นปรากฏ

ชัดเจนดังที่ระบุไว้ใน สังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า

ยาทิสํ วปเต พิชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กถยามณการี กถยามณํ ปาปการี จ ปาปกํ
 บุคคลหว่านพิชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี
 ผู้กระทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

จากพระพุทธพจน์ที่ปรากฏนี้ย่อมเป็นการชี้ชัดถึงหลักการของกฎแห่งกรรมว่าเป็นกฎแห่งเหตุและผล และความสอดคล้องกันของเหตุและผลนั้น จะไม่มีการเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น จุดตั้งปลุกงาย่อมได้ผลเป็นงา จะกลับกลายเป็นถั่วไปไม่ได้ ดังนั้นผลการกระทำของมนุษย์เราไม่ว่าดีหรือชั่วย่อมมีผลตอบสนองแน่นอน ไม่กลับกลาย ในที่นี้จึงกล่าวถึงผลฝ่ายดีคือผลแห่งการประกอบกุศลกรรม เพื่อความเข้าใจในความสอดคล้องของหลักการที่ว่าด้วยเหตุและผล ซึ่งสามารถนำมาอธิบายกฎแห่งกรรมได้ กุศลกรรมเป็นเหตุ อานิสงส์ที่ได้รับเป็นผล ผลแห่งกุศลกรรมของมวลมนุษย์ที่เกิดจากปฏิบัติตามหลักแห่งบุญกิริยาวัตถุสองประการคือ ทานและศีล และการประกอบกรรมสุจริตสามประการคือ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ย่อมอำนวยประโยชน์ให้บุคคลผู้ประกอบได้รับในสุคติภูมิที่เรียกว่า กามาวจรสุคติภูมิ ๗ ประกอบด้วยมนุษยสคติ ได้แก่ โลกมนุษย์ และสวรรค์ชั้นกามาวจรหกชั้นคือ ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดีและชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

แต่พึงเข้าใจในเบื้องต้นนี้ก่อนก็คือ การทำความดีย่อมได้รับผลดีตอบแทนแน่นอนไม่กลับกลายเปลี่ยนแปลงไปได้ ผลกรรมที่ผู้ประกอบได้รับในกามาวจรสุคติภูมิทั้ง ๗ นั้นสอดคล้องกับกฎของเหตุและผลคือทำดี ย่อมได้ดีเป็นรางวัลและแต่รางวัลหรือผลที่ได้รับนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นเดียวกันหรือมีลักษณะคล้ายกับพฤติกรรมหรือโทษกรรมที่ได้ถวาย แต่มีลักษณะที่ระบุชัดว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการประกอบกุศลกรรมประเภทนั้น ๆ กุศลกรรมส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญที่เจตนาดี พระพุทธพจน์ที่ตรัสรับรองถึงความสำคัญของเจตนาในฐานะเป็นตัวกำหนดว่าการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเรียกว่า เป็นกรรม ไม่ว่าจะกระทำนั้นจะดีหรือชั่ว ดังที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาตว่า

เจตนาหํ ภิกขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ฯ
 ภิกขุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำความกรรมทางกาย
 ทางวาจา หรือใจ

ในเรื่องของแหล่งเสวยผลอานิสงส์และเรื่องระยะเวลาการเสวยอานิสงส์ที่นับหรือคำนวณกันเป็นกัปปีหรืออสงไขย นั้นเป็นเรื่องที่น่าศึกษา ข้อมูลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์ในหัวข้อที่จะทำการเปรียบเทียบข้อมูล ของล้านนา และข้อมูลในพระไตรปิฎก เพื่อให้ทราบถึงลักษณะร่วมและข้อแตกต่างของข้อมูลทั้งสองด้วย

๓. คัมภีร์พุทธวงศ์

ในคัมภีร์พุทธวงศ์กล่าวถึงเรื่องราวประวัติการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ เนื้อหาแล้วส่วนใหญ่กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโคตมพุทธเจ้าที่ได้ เริ่มตั้งปณิธาน การเป็นพระพุทธเจ้าในสมัยพระทีปังกรพุทธเจ้า เนื้อหาของคัมภีร์พุทธวงศ์บ่งบอกให้ทราบว่า การบรรลุผลคิมิไซได้มาอย่างลอย ๆ แต่ต้องบำเพ็ญบารมีอย่างมากมาย อันแสดงหลักการ ที่สำคัญแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่า มิได้มีการได้คือใด ๆ เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (สุทธิพ บุญญาภภาพ ๒๕๓๐ :๖๓๕)

ตัวอย่างการบำเพ็ญกุศลบารมี

ทีปังกรพุทธวงศ์ (ที่ ๖) วงศ์แห่งพระทีปังกรพุทธเจ้า สมัยนั้นพระโคตมพุทธเจ้า เสวยพระชาติ เป็นสุเมธคาบส ได้ช่วยชาวบ้านทำทางให้พระทีปังกรพุทธเจ้าเสด็จผ่าน มีที่เหลื่ออยู่อีกหน้อยที่ยังทำ ไม่เสร็จ สุเมธคาบสจึงอุทิศตัวเองเป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าและพระสาวก เดินเหยียบข้ามไป แล้วได้รับการพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตม

โสภิตพุทธวงศ์ (ที่ ๖) วงศ์แห่งพระโสภิตพุทธเจ้า สมัยนั้นพระโคตมพุทธเจ้า เป็นพราหมณ์ชื่อว่า สุชตะ ได้ถวายข้าวและน้ำ แด่พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสาวก และได้รับการ พยากรณ์ว่า จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคตม

๔. คัมภีร์จริยาปิฎก

จริยาปิฎกหรือคัมภีร์ที่ว่าด้วยพระพุทธรจิริยานี้เป็นการกล่าวถึงจริยาหรือความประพฤติในอศิตของ พระพุทธเจ้า โดยแยกเป็นการบำเพ็ญทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี สัจจบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี ซึ่งการบำเพ็ญบารมีเหล่านั้นแต่ละบารมีผู้บำเพ็ญสามารถปฏิบัติตามขั้นตอนต่อไปนี้คือ

๑. คุณธรรมที่ให้ถึงฝั่งแห่งความสำเร็จอย่างธรรมดา
๒. สูงกว่าขั้นธรรมดาเรียกว่า อุปบารมี
๓. สูงสุดเรียกว่า ปรมัตตบารมี

ตัวอย่างการบำเพ็ญทานบารมี

“...ในกาลเมื่อเราเป็นพราหมณ์ชื่อสังขะ ใครจะข้ามสมุทร จึงไปที่ทำน้ำ ณ ที่นั้นได้เห็น พระผู้มีพระภาค ผู้เสด็จเดินทาง กันดารมาบนพื้นดินอันแข็งและร้อนสวนทางมา จึงคิดว่า บัดนี้ นา ของผู้ต้องการบุญถึงที่นี่แล้ว จึงถอดรองเท้าถวายร่มและรองเท้า

เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นผู้สุขุม (ละเอียด อ่อน) โดยคุณตั้งร้อย
ได้รับความสุข เราได้บำเพ็ญทานถวายทานแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า
นั้น ด้วยประการอย่างนี้...”

(สังฆพราหมณจริยา)

ตัวอย่างการบำเพ็ญศีลบารมี

“...ในสมัยเราเป็นจัมเปยยกนาคราช ผู้ตั้งอยู่ในธรรม
ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร ขณะจำศีล รักษาอุโบสถได้ถูกหมองูจับ
ไปเล่น (เพื่อขอเงินชาวบ้าน) และเราก็อนุโลมตามจิตของหมองูนั้น
ถ้าเราโกรธก็อาจทำให้หมองูนั้นเป็นเจ้าถ่านได้ทันที แต่เราก็มิได้
ทำลายศีล...”

(จัมเปยจริยา)

ตัวอย่างการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี

“...เราและพี่น้องชายหญิงรวม ๗ คน เกิดในสกุลโสถติยะ
(ซึ่งเป็นสกุลพราหมณ์) ในพระนครหลวง แคว้นกาสิเรผู้เป็นที่
ประกอบด้วยความละเอียดใจ (ในการทำชั่ว) และธรรมอันขาว
(กุศลธรรม) เห็นภัยในภพ จึงยินดีในการออกบวช
มีสหายนร่วมใจหลายคนซึ่ง ท่านมารดาบิดา ส่งมาเกลี้ยกล่อมให้
พอใจในกามแต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดทุกคน คือ มารดา บิดา
และพี่น้องทั้ง ๗ ก็สละทรัพย์จำนวนมากเข้าสู่ป่าใหญ่
ถือเพศเป็นนักรบ...”

(ภิงสจริยา)

ตัวอย่างการบำเพ็ญสังจบารมี

“...ในสมัยเราเป็นลูกนกกระเจาบินน้อย ขนาดเท่าก้อนเนื้อ
ยังไม่มีปีกงอก อยู่ในรัง มารดาหาอาหารมาเลี้ยงด้วยจงอยปาก
เป็นอยู่ด้วยผัสสะของมารดา ไม่มีกำลังกาย มีไฟป่าเกิดขึ้นในฤดู
ร้อน ตามใกล้เข้ามา มารดาบิดาของเราตกใจกลัวไฟ จึงทิ้งเราไว้ใน

รัง เอาตัวรอด เราจึงทำสังกิริยา อ่างคุณของศีล ระลึกถึงกำลัง
คือธรรมะ และพระชินะในกาลก่อน ไฟป่าก็หยุดอยู่เว้นเนื้อที่ ๑๖
กรีศ (๑ กรีสมากกว่า ๑ ไร่) นี่เป็นสังขบารมีของเรา

(วิภูฏกโปตคจริยา)

ตัวอย่างการบำเพ็ญเมตตาบารมี

“...ในสมัยเราเป็นพระเจ้าเอกราช ได้ตั้งใจรักษาศีลอย่าง
ขอดเยี่ยม ปกครองมหาปฐวี ยังกุศลกรรมบถให้เป็นไป โดยไม่มี
เหลือ (ประพฤติกุศลทั้ง ๑๐ ข้อ) สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ
๔ ประการ พระเจ้าทัฬหเสนะชิงบุรีได้สำเร็จ จึงขุดหลุมฝังเรา
(เราได้แผ่นดินเมตตา) นี่เป็นเมตตาบารมี ของเรา

(เอกราชจริยา)

ตัวอย่างการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

“...ในสมัยที่เรา (เป็นนักบวช) นอนหนุนซากศพใน
ป่าช้า เป็นผู้มิใจสม่าเสมอในบุคคลทั้งปวง ทั้งผู้นำทุกข์มาให้ทั้งผู้นำ
สุขมาให้แก่เรา ไม่มีความรักหรือความโกรธ เป็นผู้เสมอ (มิใจเป็น
ตาชั่ง) ในสุขทุกข์ ในยศและมิไชยศ นี่เป็นอุเบกขาบารมีของเรา

(มหาโลมห่งสงริยา)

๕. คัมภีร์นิบาตชาดก

คัมภีร์ชาดกก็จัดว่าเป็นคัมภีร์ที่บ่งบอกแนวคิดเรื่องอานิสงส์ไว้ชัดเจน สุชีพ ปุญญาอนุภาพ กล่าว
ไว้ว่า คัมภีร์ชาดกเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันมีลักษณะเป็นนิทานสุภาษิต แต่
ในตัวพระไตรปิฎกไม่มีเรื่องเล่าไว้ มีแต่คำสุภาษิต รวมทั้งคำสุภาษิต รวมทั้งคำได้ตอบในนิทาน เรื่อง
ละเอียดมีเล่าไว้ในอรรถกถา คือหนังสือที่แต่งขึ้นอธิบายพระไตรปิฎกอีกต่อหนึ่ง คำว่าชาดก หรือชาดก
แปลว่า ผู้เกิด คือเล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด ถือเอากำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะ
ผจญภัยกับเหตุการณ์ดีบ้างชั่วบ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกันมาบ้างน้อยบ้าง ตลอดมาจนเป็น
พระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย กล่าวอีกอย่างหนึ่ง จะถือว่าเรื่องชาดกเป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญ
คุณงามความดีของ พระพุทธเจ้าตั้งแต่ยังเป็นพระ โภทิสัตว์อยู่ก็ได้ (สุชีพ ปุญญาอนุภาพ ๒๕๓๐: ๖๑๔)

๒.๒.๓ อานิสงส์ในพระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎกมีเนื้อหาที่กล่าวถึงหลักธรรมล้วน ๆ ไม่มีภาคพึงถึง บุคคล เหตุการณ์ และเรื่องราวต่าง ๆ กล่าวโดยรวมก็คือเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวเนื่องกับ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เป็นการกล่าวถึงเนื้อหาที่เป็นวิชาการล้วน ๆ ไม่มีเรื่องราวหรือนิทานประกอบเหมือนพระสุตตันตปิฎก กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ อภิธรรมปิฎกมุ่งเน้นอธิบายส่วนละเอียดหรือส่วนประกอบต่าง ๆ ในจิตใจ ร่างกายของคน เนื้อหาที่สำคัญของพระอภิธรรมปิฎกแยกเป็นหัวข้อสำคัญ ๗ หัวข้อคือ ธรรมสังคณี วิภังค์ชาดกดา ปุคคลบัญญัติตติกาวัตถุ ขมก ปัญฐาน หัวข้อทั้ง ๗ นี้เรียกกันในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยว่า อภิธรรม ๗ คัมภีร์

ธรรมสังคณีเป็นคัมภีร์ที่อธิบายกลุ่มธรรมโดยแบ่งเป็น ๕ หัวข้อ คือ

๑. มาติกา คือหัวข้อที่เป็นกระฐุธรรมหรือแม่บท
๒. จิตตูปปาทกัมม์ คือคำอธิบายเรื่องจิตว่าเกิดขึ้นอย่างไร
๓. รูปกัมม์ คำอธิบายเรื่องรูปคือส่วนที่เป็นร่างกาย
๔. นิกเขปกัมม์คำอธิบายแม่บทหรือมาติกาในหัวข้อที่ ๑ ทุกข้อ
๕. อัตถุทธารกัมม์ คำอธิบายแม่บทหรือมาติกาที่ตั้งไว้ในหัวข้อที่ ๑ แบบรวบรัด

ในพระอภิธรรมปิฎกนั้นไม่ได้กล่าวถึงเรื่องอานิสงส์ไว้ตรง ๆ เหมือนในพระสุตตันตปิฎกหรือพระวินัยปิฎก แต่มีการอธิบายถึงสภาวะของจิตที่เป็นกุศลอันนำไปสู่การประกอบคุณความดี โดยเฉพาะในธรรมสังคณี มีการกล่าวถึงเรื่องธรรมที่เป็นกุศล (ฝ่ายดี) ธรรมที่เป็นอกุศล (ฝ่ายชั่ว) และธรรมที่เป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว ความหมายก็คือธรรมทั้งสามนั้นก็คือ จิต และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิตที่เรียกว่าเจตสิก ตามหลักพระอภิธรรมจิตของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๗ ประเภทคือกุศลจิต หรือจิตที่เป็นกุศล อกุศลจิต และจิตที่เป็นกลาง ๆ ในการที่มนุษย์จะประกอบคุณความดี ย่อมมีจิตอันเป็นกุศลที่อยู่ในฝ่ายกามาวจร (ท่องเที่ยวไปในกาม) ย่อมมีสัมมาทิฐิคือความเห็นชอบว่า ทำดีได้คือเกิดขึ้นด้วย กล่าวคือจิตที่เป็นกุศลนั้นเป็นฐานของการสร้างสัมมาทิฐิ และสัมมาทิฐิย่อม ไปสู่การประกอบคุณความดีอีกมากมาย

ในวิภังคปกรณ์ก็ได้กล่าวถึง สภาวะจิตของบุคคลผู้เจริญสมาธิจนกระทั่งได้รูปฌานระดับใดระดับหนึ่ง เมื่อดับจิตหรือตายลงขณะอยู่ในฌานนั้น ย่อมนำบุคคลนั้นให้ไป บังเกิดในรูปพรหมประเภทใดประเภทหนึ่ง

แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในอภิธรรม จึงเป็นคำอธิบายที่ดีสำหรับการศึกษา ถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นของกุศลกรรมทั้งหลายได้ ในพระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก กล่าวถึง อานิสงส์ที่ได้มนุษย์เรา ได้รับ เพราะได้ประกอบกุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อานิสงส์ที่ได้รับคือ การได้ไปเสวย มนุษยสมบัติ หรือ

ทิพยสมบัติ รางวัลที่ได้รับนี้เป็นเพียงปลายเหตุ หากศึกษาถึง ต้นเหตุหรือสาเหตุที่ทำให้รับ รางวัลแห่ง ความดีก็จะพบว่า จิตที่เป็นกุศลของ มนุษย์นั่นเองที่เป็นที่มาของการ ได้ รางวัล แม้ว่า พระอภิธรรมปิฎก จะไม่ได้ระบุนเรื่องราวที่กล่าวยืนยันถึง ผลแห่งกุศลกรรม เหมือนที่กล่าว ไว้ในพระสูตรต้นปิฎกก็ตาม แต่ก็ทำให้ทราบถึงที่มาของ สภาวะจิตของมนุษย์ที่เป็นตัวขับ หรือผลักดันให้มนุษย์ประกอบกรรมได้

สรุปแนวคิดเรื่องอานิสงส์ในพระไตรปิฎก

แนวคิดเรื่องอานิสงส์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. พระวินัยปิฎก กล่าวถึงอานิสงส์ในแง่ผลดีของการปฏิบัติตามพระวินัย ซึ่งอานิสงส์ที่ บุคคลผู้ปฏิบัติตามได้รับคือ ได้รับสิทธิพิเศษอย่างใด อย่างหนึ่งหรือการผ่อนปรนสิกขาบทบางข้อ การปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติย่อมสร้างความองอาจแก่ตัวกล้าในหมู่สงฆ์ และ อานิสงส์ที่เกิดจากปฏิบัติตามข้อวัตรปฏิบัติที่ตรัสโดยพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นเรื่อง เกี่ยวกับวัตร ปฏิบัติในชีวิตประจำวันของบรรพชิตนั่นเอง และอานิสงส์ที่ได้รับนั้นก็ประโยชน์ที่มองเห็นได้ชัดเจน เช่นการเดินจงกรมเป็นกิจวัตร ย่อมให้อานิสงส์คือการมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง มีความพร้อม เมื่อมีกิจต้องเดินทางไกล

๒. พระสูตรต้นปิฎก กล่าวถึงอานิสงส์ที่เกิดจาก การปฏิบัติตาม หลักธรรมหรือ ข้อปฏิบัติ ที่ตรัสโดยพระพุทธเจ้า ผลหรืออานิสงส์ที่ผู้ปฏิบัติได้รับนั้นมี ๒ ประการ คือประโยชน์ที่เป็นส่วนตัว ของผู้ปฏิบัติเอง ซึ่งก็คือเป็นไปในปัจจุบันได้ แก่การได้บรรลุประโยชน์สูงสุด คือการได้บรรลุ โลกุตตรธรรม ประการที่ ๒ คือ ประโยชน์ที่สังคมได้รับ กล่าวคือสังคมมีสมาชิกที่มีคุณภาพ เพราะเป็นบุคคลที่ผ่านการฝึกฝนมาแล้ว และอานิสงส์ประเภทที่ ๒ คืออานิสงส์ที่เกิดจากการบำเพ็ญ กุศลกรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา หรือตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ซึ่งอานิสงส์ประเภทที่สองนี้ มีการกล่าวถึงผลดีในรูปของรางวัลได้แก่ การเสวยโลกิยสมบัติ อัน หมายถึงมนุษย์สมบัติ และเทวสมบัติ และ อานิสงส์ ที่เป็นโลกิยสมบัตินี้เป็นปัจจัยนำไปสู่ โลกุตตรสมบัติในบั้นปลาย คือการบรรลุพระนิพพาน

๓. พระอภิธรรมปิฎกกล่าวถึงกุศลจิตอันเป็นที่มาและแรงผลักดันให้มนุษย์ประกอบ กุศลกรรมทั้งปวง ดังนั้น พระอภิธรรมปิฎกจึงเป็นคำอธิบายที่ดีสำหรับการสืบค้นที่มาหรือ ต้นเหตุของ การประกอบกุศลกรรมของมนุษย์

๒.๒.๔ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์ชั้นหลัง

ต่อไปนี้จะ เป็นคัมภีร์ชั้นหลัง เช่น คัมภีร์ประเภทปกรณัมพิเศษ ประเภททีปนี และคัมภีร์อื่นๆ ที่กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ ผู้วิจัยจะได้ยกมาเพื่อให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ ที่มีปรากฏ

เพื่อศึกษาที่มาของแนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาว่า ได้รับแนวคิดดังกล่าวจากคัมภีร์หลักคือพระไตรปิฎกอันหลักฐานชั้นต้นและคัมภีร์อื่น ๆ อันเป็นหลักฐานชั้นรอง และหลักฐานดังกล่าวนั้นพอจะเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าผู้เรียบเรียงคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาได้อาศัยแนวคิด จากคัมภีร์เหล่านั้นมาเป็นแม่แบบในการเรียบเรียงคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาในยุคต่อมา ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นหลัง

คัมภีร์ชั้นหลังที่นำมาศึกษาคือ

๑. คัมภีร์ปกรณ์พิเศษก่อนสมัยอรรถกถา คือ คัมภีร์มิลินทปัญหา
๒. วิสุทธิมรรคปกรวิเสส หรือวิสุทธิมรรคอรรถกถา (ร่วมสมัยอรรถกถา)
๓. มังคลัตถทีปนี หรือมงคลทีปนี นวัฏฐกถา มงคลสูตร เป็นคัมภีร์อรรถกถา
๔. สัทธัมมสังคหะ เป็นคัมภีร์ประเภทศาสนประวัติ
๕. ปัญญาสชาดก เป็นคัมภีร์ชาดก
๖. พระคัมภีร์สารสังคหะ เป็นคัมภีร์ประเภทสารธรรม
๗. คัมภีร์มาลัยขเวตเตรวัตถุ เป็นคัมภีร์ประเภทสารธรรม

ความจริงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่มีปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ นอกเหนือไปจากนี้ยังมีอีก หากยึดหลักความคิดที่ว่า การกระทำใดของมวลมนุษยย่อมให้ผลหรือมีผลสองด้านเสมอคือ ด้านดีหรืออานิสงส์ และด้านที่เป็นโทษ พุทธวงนะทั้งมวลที่มีปรากฏในคัมภีร์ทั้งหมดล้วนมุ่งกล่าวชี้้นำให้คนเรามองเห็นผลของการกระทำของเราเอง ซึ่งเป็นทั้งด้านลบและด้านบวก กล่าวให้สั้นเข้าก็คือ มีแนวคิดเรื่องอานิสงส์ปรากฏอยู่ในพุทธวงนะในคัมภีร์ต่าง ๆ อยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้ระบุเป็นคำตายคำว่าอานิสงส์เท่านั้น ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะยกเฉพาะแนวคิดที่กล่าวถึงคำว่า อานิสงส์ โดยตรง ส่วนคำที่มีความหมายคล้ายกัน แทนกันได้จะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

๒.๒.๔.๑ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

มิลินทปัญหาคือคัมภีร์เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนากาลประมาณ ๕๐๐ พรรษา พระคันถรจนจารย์ประสงคังจะชี้แจงข้อพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาให้แจ่มแจ้งพันมติกังขา จึงเอาอดีตนิทานเรื่องพระนาคเสนแก่ปัญหาพระยามิลินท์ โยนกราช อันเป็นเรื่องที่มีความเป็นจริงเป็นเค้ามูลมาตั้งแล้วแต่งอธิบายพระธรรมวินัยตามอนุมัตติของท่าน (มิลินทปัญหา ๒๕๓๕)

ปัญหาที่พระยามิลินท์ถามพระนาคเสนนั้น มีความหลากหลายน่าสนใจและยังเป็นปัญหาที่แม้ปัจจุบันก็ยังมีคนสนใจใคร่ทราบคำตอบเสมอ ปัญหาทั้งหมดแบ่งเป็น ๗ วรรค มีทั้งหมด ๕๑ เรื่อง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องอานิสงส์เท่านั้น แนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่พระยามิลินท์ถามพระนาคเสนเป็นปัญหาข้อที่ ๑ ของวรรคแรก และข้อสุดท้ายของวรรคที่ ๗ ดังนี้

ปัญหาเรื่องการบรรพชามีประโยชน์อย่างไร

“...ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงมลิินท์มีพระราชโองการถามปัญหาสืบไปว่าข้าแต่พระนาคเสนผู้เป็นเจ้าอันว่าบรรพชาของพระผู้เป็นเจ้านี้มี ประโยชน์อันอุดมคืออย่างไร ประโยชน์ด้วยสิ่งใดจึงบรรพชา พระผู้เป็นเจ้าจงวิสัชนาแก้ไขให้แจ่มก่อน...”

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า

“...มหाराช บรรพชาของอาตมานั้นเป็นประโยชน์ดับเสียซึ่งทุกข์มีในสันดาน แล้วมิให้ทุกข์ประการอื่นบังเกิดได้ ประการหนึ่งบรรพชาของอาตมานี้ประเสริฐ ยิ่งนัก จักให้เป็นประโยชน์แก่มนุษยนิกรเทวดา ๆ ไหว้นบเศารพบุชาถวายไทยทาน บรรดาที่จะให้เกิดผลเมื่อสิ้นชนม์มรณกาลแล้ว เชนผลที่ได้กระทำสักการถวายทานแก่รูปอันบรรพชาก็จะปิด เสียซึ่ง ประตุงตุรบาย ก็จะได้ไปชมสมบัติ 3 ประการ คือ มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ เหตุฉะนี้รูปจึงว่าบรรพชาของรูปนี้โสด จะให้เป็นประโยชน์ แก่กัณิกรมมนุษย์เทวดาทังหลาย ขอถวาย พระพร...”

ในปัญหาและการพยากรณ์ปัญหาดังกล่าวมานี้ จะพบว่า มีการใช้คำที่คล้ายคลึงกันกับคำว่า อานิสงส์ในด้านความหมายอยู่ ๒ คำคือ คำว่า ประโยชน์ (อัตตะ) และคำว่า ผล ซึ่งเมื่อพิจารณาความในคำถามและคำตอบแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่า คำทั้งสามคำ มีความหมายที่เรียกว่า เป็นไวพจน์ของกันและกันได้

ไวพจน์ คือคำที่มีความหมายที่สามารถใช้แทนกันได้ ในสถานการณ์ที่คล้ายกันหรือแตกต่างกันได้ เช่น คำว่า อัตตะ ที่แปลว่า ประโยชน์ ในบางโอกาสพระพุทธองค์ก็ตรัสคำว่า ประโยชน์ แทนความหมายของคำ อานิสงส์ ดังเช่น จุดประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบทก็เพื่อประโยชน์ ซึ่งหมายถึง อานิสงส์ของการบัญญัติสิกขาบทวินัย ต่อไปนี้คือ

1. เพื่อประโยชน์แก่พระสงฆ์โดยส่วนรวม คือ ความดีงามและความผาสุกของพระสงฆ์
2. เพื่อประโยชน์เฉพาะบุคคล คือ เพื่อขจัดคนหน้าด้าน และเพื่อความผาสุกของผู้ทรงศีล
3. เพื่อประโยชน์คือความดีงามแห่งชีวิต คือเพื่อป้องกันและขจัดความเลวร้ายที่เกิดขึ้น

ในปัจจุบัน และอนาคต

4. เพื่อประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน คือเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส

๒.๒.๔.๒ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

คัมภีร์วิสุทธิมรรคคือ คัมภีร์ที่รจนาโดยพระพุทธโฆสา พระอรรถกถาจารย์เรื่องนามชาวอินเดีย เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญที่พระอรรถกถาจารย์ในสมัยอนุราธปุระ ได้อาศัยเป็นหลักในการเขียนอรรถกถา มี ๓ ภาคใหญ่ คือ ภาคที่ ๑ ว่าด้วยเรื่อง สีล ภาคที่ ๒ ว่าด้วยเรื่อง สมာธิ ภาคที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องปัญญา ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคตอนที่ว่าด้วย สีล เรียกว่า สีลนิเทศ พอเป็นตัวอย่างดังนี้

“...ในบทปฐมกล่าวมาว่า ก็ อานิสงส์ สีลนั้นมีสิ่งคึงๆเป็น อานิสงส์ อาจารย์วิเศษชื่อนาว่า สีลนั้นมีกิริยาที่จะได้กอบซึ่งคุณเป็น อันมาก มีมิได้เคียด ร้อนกินແหนง เป็นอาทิ เป็นอานิสงส์ สมด้วย พระบาลีที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดา ตรัสเทศนาแก่ พระอานนท เถรเจ้าว่า

อวิปฏิสารตฺตานิ โข ปนนานนุท ลุกรภิกษุชื่อว่า อานนท สีลทั้งหลายนี้เป็น ธรรมอันมิได้มีโทษ มีความระลึกถึงกรรม แห่งคนที่รักษาสีล เป็นธรรมอัน นึกปราชญ์ไม่พึงคิดเคียดได้ เป็นประโยชน์ แลมิได้เคียดร้อนกินແหนงเป็นอานิสงส์ ไซ้แต่ เท่านั้น องค์สมเด็จพระบรมศาสดาตรัส พระลัทธิธรรมเทศนา อันอื่น อีกเล่าว่า

ปัญจิเม จหปติโย อานิสฺสา ลุกรคหบดีทั้งหลาย อานิสงส์ ๕ ประการนี้มีแก่บุคคลอันมีศีล ยังศีลที่ตนรักษาให้บริบูรณ์ อานิสงส์ ๕ ประการนั้นเป็นดังใด ?

ลุกรคหบดีทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้มีศีล รักษาศีลบริบูรณ์ บุคคลนั้นย่อมจะได้กองสมบัติ เป็นอันมาก บังเกิดขึ้นแก่ตน เพราะคนมิได้ประมาท อานิสงส์นี้เป็นอานิสงส์ปถมที่ ๑

ลุกรคหบดีทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้รักษายังศีลให้บริบูรณ์ กิตติศัพท์กิตติคุณอันสุนทรภาพ ไพบูลย์ของกุลบุตรนั้น ก็ย่อมจะ หึ่งเฟื่องไปในทิศานุทิศทั้งปวง อานิสงส์นี้เป็นอานิสงส์ที่ ๒

ลุกรคหบดีทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้มีศีลแลยังศีลให้ บริบูรณ์นั้น จะไปสู่ท่ามกลางบริษัท คือจัตุตถบริษัท คือพราหมณ บริษัท คือคหบดีบริษัท กุลบุตรผู้นั้นย่อมมองอาจแก่ล้าเกล้า เหตุว่า

กฤตบุตรผู้นั้นปราศจากโทษ มิได้ประกอบด้วยโทษ มิควรที่บุคคล
จะพึงติเตียนตน จะได้เป็นชนนั่งกัมหน้า เกื้อเงินหามิได้ อานิสงส์นี้
เป็นอานิสงส์ที่ ๓

ดูกรคหบดีทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้มีศีลแลบริบูรณ์ด้วยศีล
นั้น ย่อมประกอบด้วยความเลื่อมใสกระทำกาลกิริยาด้วยความ
เลื่อมใส มิได้หลงลืมสติ อานิสงส์นี้เป็นอานิสงส์ที่ ๔

ดูกรคหบดีทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้มีศีลแลบริบูรณ์ด้วยศีล
ครั้นทำลายกายกล่าวคือ อุปาทินนกะรูป เบื้องหน้าแต่มรณะ จะได้
ไปบังเกิดในมนุษย์สุคติ แลสวรรค์สักกเทวโลก อานิสงส์นี้เป็น
อานิสงส์ที่ ๕ ของบุคคลที่มีศีล บริบูรณ์ด้วยศีล

อานิสงส์ศีลนี้องค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัตตสพตนาไวโน
เมืองคันทันนั้นคือจะให้เป็นที่รักที่เจริญใจ เป็นที่เคารพเป็นที่สรรเสริญ
แห่งสหพรหมจรรย์โดยนัยเป็นอาทิคังนี้ ไปในอปรภาค อานิสงส์ศีล
นี้ จะให้กฤตบุตร ในพระศาสนาได้สำเร็จพระอริยมัคค์แลพระอริยผล
จะยังตนให้สำเร็จแก่อาสาวิภขณญาณ เป็นที่สุด

๒.๒.๔.๓ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี

มังคลัตถทีปนีเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่แต่งด้วยภาษาบาลี ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑
หรือประมาณ พ.ศ.๒๐๖๗ โดยพระเถระเรื่องนามคือ ท่านพระสิริมังคลวงจารย์แห่งวัดสวนขวัญ
(คำหนัก) เมืองเชียงใหม่ ผลงาน วรรณกรรมบาลีของท่านนั้นได้รับการยอมรับว่าเป็นเยี่ยมยอด ทั้งใน
ประเทศและต่างประเทศ มังคลัตถทีปนี ถูกยกย่องขึ้นในยุคที่ วรรณกรรม พระพุทธศาสนาเฟื่องฟู
ถึงขีดสุดเรียกกันว่า เป็นยุคทอง ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนา สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๔๑)
กล่าวถึงผลงานวรรณกรรมที่แต่งในยุคนี้ว่า มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวสูงคือมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. มีลักษณะเป็นงานสร้างสรรค์ของตนเอง
๒. มีลักษณะเป็นงานวิชาการ มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์ต่าง ๆ ก่อนหน้าเป็น
จำนวนมาก
๓. มีความสุนทรีย์และความรอบรู้ในด้านการใช้ภาษาและการประพันธ์ทั้งในรูป
ร้อยแก้วและร้อยกรอง

มังคลัตถทีปนีซึ่งเรียบเรียงขึ้นเพื่ออธิบายความในมงคลสูตร ขุททกนิกายกล่าวถึง การบูชา
ไว้ว่า การบูชามีสองประการคือ การบูชาด้วยอามิสมีวัตถุต่าง ๆ มีดอกไม้ธูปเทียน ของหอม ข้าวน้ำ

การสร้างวัดอาวาส อุโบสถวิหาร ศาลา ขุดบ่อน้ำ สร้างถนน สร้างพระพุทธรูป เจดีย์ และปฏิบัติบูชา ได้แก่ การรักษาไตรสรณคมน์ การรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ การเจริญกรรมฐาน การเล่าเรียน พระสูตร พระวินัย พระปรมาัตถ์

คัมภีร์อานิสงส์ที่ถูกเรียบเรียงขึ้นก็เพื่ออธิบายผลแห่งการบูชาทั้งสองประการดังกล่าวนี้ แม้การขวนขวายในบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ก็จัดเข้าในการบูชาทั้งสองประการนี้ด้วย

เนื้อหาของมังคลัตถที่ปนีมุ่งเน้นแสดงมงคล ๓๘ ประการที่มนุษย์ควรปฏิบัติ และทำให้เกิดให้มีขึ้น ที่จริงมงคล ๓๘ ประการดังกล่าวก็คือ ข้อปฏิบัติที่ทำให้ผู้ปฏิบัติประสบความสุขในการดำเนินชีวิตในสังคมเพราะมงคลแต่ละข้อนั้นล้วนแล้วแต่เป็นข้อปฏิบัติที่อำนวยความสะดวกหรืออานิสงส์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติและสังคมโดยส่วนรวม เนื้อหาของมงคลจะกล่าวถึงผลหรืออานิสงส์ของการปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดมีมงคลแต่ละข้อ ไว้ และผลหรืออานิสงส์ที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับนั้นแบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะตามเวลาการให้ผลคือ

๑. อานิสงส์ที่เป็นทิฏฐธรรมคือ อานิสงส์ที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับในปัจจุบันชาตินี้
๒. อานิสงส์ที่เป็นสัมปรายิกรรม อานิสงส์ที่ผู้ปฏิบัติจักได้รับในภพชาติต่อ ๆ ไป
๓. อานิสงส์ที่เป็นโลกุตตรธรรม คือประโยชน์สูงสุดให้แก่ พระนิพพาน

ตัวอย่างเช่น มงคลข้อที่ ๑ อเสวนา จ พาลานํ ปณฺศิตานญฺจ เสวนา กล่าวถึงการไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต ผู้จนาจกล่าวชี้ให้เห็นถึงอานิสงส์ของการคบบัณฑิตไว้ดังนี้

๑. จะเป็นผู้พ้นจากทุกข์ในอบาย
๒. จะเป็นผู้แก้กมลในท่ามกลางบริษัท
๓. ไม่มีความโศกเศร้า เคียดแค้นร้อนใจ โลกนี้และโลกหน้า

ส่วนโทษของการคบคนพาลก็ตรงกันข้ามกับอานิสงส์การคบบัณฑิต ดังกล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างของแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่มีปรากฏในคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี ผู้จนาจคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีเองก็ยังแสดงความมุ่งปรารถนาอานิสงส์ของการแต่งผลงานของท่าน ดังที่กล่าวไว้ในนิคมคาถาของวรรณกรรมเรื่อง จักกวาหที่ปนี ว่า

๑. ขอพระสัทธรรมคำสอนของพระโลกนาถส่องแสงตลอดกาลนาน ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็น ผู้เลื่อมใสในพระศาสนา
๒. ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล หลังอุทกธาร โดยดี นำปรุทีไปสู่ความมั่งคั่ง รักษาพืชและสัตว์ที่เกิดบนแผ่นดินทุกเมื่อ
๓. ขอพระราชาทรงรักษาประชาชนโดยธรรมทุกเมื่อ ประคองมารดาบิดารักษาบุตรน้อยที่เกิดจากตนเป็นนิคฺยเทอญ (จักกวาหที่ปนี ๒๕๒๓ : ๒๔๒)

๒.๒.๔.๔ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์ลัทธัมมสังคหะ

คัมภีร์ลัทธัมมสังคหะ เป็นผลงานของพระธรรมกิตติมหาสามี ในสมัยพระบรมราชา (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ ๑๕๑๓-๑๕๓๑) จัดอยู่ในประเภทคัมภีร์ศาสนาประวัตติ ผู้รจนานี้ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ไว้ในบทที่ ๑๐ และ ๑๑ ในเรื่องของอานิสงส์การสร้างพระไตรปิฎก พระคัมภีร์ และอานิสงส์การฟังธรรม

ลิขิต ลิขิตานนท์ (๒๕๑๕) ได้สรุปเนื้อหาบทที่ ๑๐ ไว้ว่าผู้รจนาคัมภีร์ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์นี้ขึ้นก็เพื่อส่งเสริมศรัทธาและปฏิบัติปราโมทย์ของพุทธศาสนิกชน และส่งเสริมให้มีการจารึกพระไตรปิฎก โดยได้อ้างถึงพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรที่ว่า พระธรรมวินัยจำนวนแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์จะเป็นศาสดาแทนพระองค์ พระธรรมขันธ์เหล่านี้เป็นธรรมกายของพระองค์ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้เขียนหรือจารึกพระไตรปิฎก หรือเป็นเหตุให้มีการเขียนจารึกย่อมเป็นเมธี ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดา บุคคลผู้เขียน หรือจารึกพระไตรปิฎกบำเพ็ญกุศลให้บริบูรณ์ กำจัดทุกข์ได้ทุกประการ ย่อม ได้รับชื่อเสียง ถึงความมั่งคั่ง รุ่งเรือง และบรรลुพระนิพพานและย่อมบรรลुได้แม้กระทั่งความเป็นพระพุทธเจ้า

แม้ความเชื่อที่ว่า สร้างอักขระตัวหนึ่งมีอานิสงส์เท่ากับสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่งก็มาจากคัมภีร์ลัทธัมมสังคหะนี้เอง

๑. อกฺขรํ เอกเมกํ จ พุทฺธรูปสมํ สียา
ตสฺมา หิ ปณฺฑิตो โปโส ลิกฺขเยยฺย ปิฎกคฺคยํ
๒. จตุราสีติ สหสฺसानิ สมฺพุทฺธา ปริมาณกา
ฐิตา นาม ภวิสฺสนฺติ ติฏฺฐนฺเต ปิฎกคฺคเย
๓. อกฺขรํ เอกเมกํ จ สตฺถุ ปรียคฺคิตฺตาสเน
อกฺขรํ พุทฺธรูปํ จ สมเมว ผลํ สียา (สทฺธมฺมสงฺคโห, ๒๕๒๕)

ในบทที่ ๑๑ บทสุดท้าย เป็นบทที่มีเนื้อหายาวที่สุดของคัมภีร์ลัทธัมมสังคหะ ในบทนี้ผู้รจนานี้ได้พรรณนาถึงอานิสงส์อันเกิดจากการฟังธรรมไว้ เนื้อหาของบทนี้รวมลงในคาถาดังต่อไปนี้

โย เม ปสฺสตี สทฺธมฺมํ โส มํ ปสฺสตี วุกฺกลิ
อปสฺสมาโน สทฺธมฺมํ มํ ปสฺสตีปิ น ปสฺสตี

ดูรวักกลิ ผู้ใดเห็นธรรมที่เรากล่าวสอน ผู้นั้นย่อมเห็นเรา
เพราะไม่เห็นธรรม ผู้นั้นแม้เห็น เราอยู่ ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา

ลิขิต ลิขิตานนท์ (๒๕๑๕) ได้สรุปเนื้อหาของบทนี้ไว้ดังนี้

ธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระองค์ ความรู้อันหนึ่งก็หมายถึงความรู้อีกอันหนึ่งด้วย เพราะเหตุนี้ บุคคลผู้เคารพธรรม ก็ย่อมเคารพพระองค์ด้วย พระพุทธองค์มีกายสองชั้น คือกายหนึ่งได้แก่ร่างกายที่เห็นได้ด้วยตา อีกกายหนึ่งได้แก่พระธรรมที่พระองค์ตรัสสอน นี่คือธรรมกายของพระพุทธองค์ นักปราชญ์แนะนำไว้ว่า ผู้ที่ปรารถนาความสุขสวัสดิ์ความยิ่งใหญ่ ควรสวดคำสอนคือธรรมกายของพระพุทธองค์โดยเคารพ

๒.๒.๔.๕ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในปัญญาสชาดก

ปัญญาสชาดก เป็นวรรณกรรมแต่งด้วยภาษาบาลีเชื่อกันว่าเป็นผลงานของภิกษุชาวเชียงใหม่ ประมาณปี พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ งานวิจัยของ นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๘ น.๓๕) ได้เสนอหลักฐานเกี่ยวกับสมัยที่แต่งปัญญาสชาดกว่าชาดกบางเรื่องน่าจะแต่งก่อนปีพุทธศักราช ๑๘๐๘

ในจำนวนชาดก ๕๐ เรื่องนั้น ส่วนใหญ่ได้รับแนวคิดมาจากวรรณคดีบาลีและสันสกฤต และนิทานพื้นบ้านบ้าง นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๘) ได้จัดแบ่งชาดก ๑๘ เรื่องที่ได้รับแนวคิดมาจากวรรณคดีบาลีและสันสกฤตออกเป็น ๓ ประเภทตามเนื้อหาที่มุ่งเน้นคือ

๑. ชาดกที่มุ่งแสดงความกตัญญูของพระโพธิสัตว์
๒. ชาดกที่มุ่งแสดงปัญญาของพระโพธิสัตว์
๓. ชาดกที่มุ่งแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรม

ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงชาดกที่มุ่งแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรมเท่านั้น เพื่อศึกษาถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่มีปรากฏในคัมภีร์ปัญญาสชาดก และเพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของแนวคิดดังกล่าวที่มีต่อการรณาคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ชาดกกลุ่มที่มุ่งเน้นแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรมในปัญญาสชาดกนี้มีลักษณะ โครงเรื่องไม่สลับซับซ้อน มุ่งแต่แสดงอานิสงส์เท่านั้น คือจะกล่าวถึงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรมตามความเชื่อที่ว่า ผลานิสงส์ของการกระทำเช่นนี้ จะอำนวยผลให้เกิดความสุขสบาย ความสมบูรณ์พูนสุขด้วยโภคสมบัติต่าง ๆ ในปัจจุบันและอนาคต

นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๘) ได้จัดแบ่งชาดก ๑๐ เรื่องตามประเภทอานิสงส์ไว้ดังนี้

- ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการถวายภัตตาหาร
- ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการบูชาพระพุทธรูป
- ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการปฏิบัติสังฆกรรมพระพุทธรูป
- ชาดกที่แสดงอานิสงส์การจารพระไตรปิฎก
- ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการถวายผ้า
- ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการสร้างศาลา
- ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการสร้างน้ำ

ชาดกที่แสดงอานิสงส์การถวายภัตตาหาร ได้แก่ สิริขรรชาดก (ลำดับที่ ๑๐) กล่าวถึงสิริขรรเศรษฐีถวายภัตตาหารแก่พระปัจเจกโพธิสัตว์ และได้ตั้งปณิธานขอเป็นพระพุทธเจ้า โภคทรัพย์ได้บังเกิดขึ้นทันตาเห็น ต่อมาได้เกิดเป็นเทพบุตร

ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการบูชาพระพุทธรูปและการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ได้แก่ วิริยบัณฑิต (ลำดับที่ ๑๗) กล่าวถึงวิริยบัณฑิตผู้ยากจนขายบุตรภรรยา เพื่อแลกกับทองคำเปลวสำหรับปิดพระพุทธรูป แต่ทองคำเปลวไม่พอจึงเชือดเนื้อของตนเองกระทำการบูชา ด้วยอานิสงส์นี้จึงได้ไปบังเกิดเป็นพระเจ้าบรมจักรพรรดิ มีเดชานูภาพแผ่ไปทั่ว

วิภูงฺกคฺฉิราษชาดก (ลำดับที่ ๒๐) กล่าวถึงนายพณิชยช็อกุฎกัททกุมาร ได้ปฏิสังขรณ์นิ้วของพระพุทธปฏิมากรที่หักทำลายไปนิ้วหนึ่ง ให้สมบูรณ์ดังเดิม อานิสงส์นี้ทำให้ได้ไปเกิดเป็นพระเจ้าวิภูงฺกคฺฉิราษ ผู้มีเดชานูภาพยิ่งนัก ครั้งใดที่พระองค์ยกนิ้วไปทางหมู่อริราชศัตรู จนเหล่านั้นมีอันต้องล้มเชชวนในทุกครั้งไป

เทวรุกขกุมารชาดก (ลำดับที่ ๓๔) กล่าวถึงเทวรุกขกุมารบุรุษเจิญใจ ได้บูชาพระพุทธรูปด้วยความเคารพ พร้อมได้ตั้งปณิธานขอเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ด้วยอานิสงส์อันนี้ทำให้เกิดปราสาทขึ้นและท้าวสักกะได้มาแสดงความชื่นชม ต่อมาความลุ่มรู้ถึงพระราชและทรงบังเกิดความริษยา ยกทัพมาหวังจะจับเทวรุกขกุมาร แต่ต้องพ่ายแพ้ไป

จันทเสนชาดก (ลำดับที่ ๔๒) กล่าวถึงทุกคคะบุรุษ โพธิสัตว์และภริยาได้ช่วยกันปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่ชำรุด ต่อมาบังเกิดความศรัทธาได้ขายภรรยาให้แก่เศรษฐีผู้หนึ่ง เพื่อนำเงินมาซื้อทองคำเปลวปิดพระพุทธรูป ด้วยอานิสงส์นี้ก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก และต่อมาก็ได้มาเป็นพระราชกุมารผู้มีบุญญาธิการ มาตั้งแต่กำเนิด ส่วนภรรยาอันนั้น ได้เกิดเป็นพระราชธิดาผู้มีผิวงามดังทองคำ และรัศมีกายสว่างไปทั่ว

ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการจารพระไตรปิฎก ได้แก่ โบราณกบิลราชชาดก (ลำดับที่ ๒๑) ในกาลสมัยแห่งพระพุทธเจ้าปรุณ โคตม อามาศย์โพธิสัตว์ได้จารพระไตรปิฎกถวาย อานิสงส์นี้ส่งผลให้ได้เป็นพระเจ้าบรมจักรพรรดิราช

ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการถวายผ้า ได้แก่ จาคทานชาดก (ลำดับที่ ๒๓) กล่าวถึงมาณพโพธิสัตว์ถวายฟ้ากาสาวพัศตร์แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ซึ่งถูกโจรชิงผ้าจีวร และได้ตั้งความปรารถนาขอเกิดในสกุลที่ร่ำรวย และมีศัพทวิทย์เป็นสมบัติตลอดไปในทุกชาติ ท้าวสักกะจึงโยนผ้ามานูชาให้เป็นที่ประจักษ์แก่มหาชนในทันตาเห็น

นรชิวกฐินทานชาดก (ลำดับที่ ๓๗) กล่าวถึงนรชิวบุรุษเจิญใจ แนะนำให้กฐมพิผู้หนึ่งถวายกฐินทานแก่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมคคะ และตนได้ตั้งปณิธานขอให้บรรลुพระสัพพัญญุตญาณ ต่อมาก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

อติเทวราชชาดก (ลำดับที่ ๓๘) กล่าวถึงพระเจ้าวิจิตรราชผู้เปี่ยมล้นด้วยศรัทธาบุญสมุค ซึ่งบรรจุผ้าบน เสาขของพระองค์กระทำฐินทานแก่พระพุทธเจ้าโกณฑัญญะและสาวก พระองค์ได้ตั้งความปรารถนาขอเป็นพระพุทธเจ้า ต่อมาได้บังเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอติเทวบรมกษัตริย์ครองเมืองกุสาวดี เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก

ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการสร้างศาลาได้แก่ ธรรมราชชาดก (ลำดับที่ ๓๘) กล่าวถึงพระเจ้าธรรมราชให้สร้างศาลาเพื่อบำเพ็ญทานแก่มหาชน ด้วยอานิสงส์นี้ ท้าวสักกะนำวิมานรับพระองค์ไปเที่ยวชมเทวโลก

ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการสงน้ำ ได้แก่ บุปผชาดก (ลำดับที่ ๓๑) กล่าวถึงพระเจ้าบุพผุมารในอดีตชาติได้สงน้ำหอมแก่พระเถระพร้อมกับถวายเครื่องสักการะ พระองค์ได้ตั้งปณิธานขอเป็นผู้ได้รับการบูชาในทุกเมื่อ ดังนั้นเมื่อเวลาที่พระองค์ประสูติ เทวดานำน้ำทิพย์มาสนาน ต่อมาพระองค์ก็เป็นผู้พร้งพร้อมด้วยรัตนะทั้ง ๗ มีกษัตริย์จำนวนมากมาอ่อนน้อมและขอรับโอวาท

อานิสงส์ที่เกิดจาก การสละอวัยวะร่างกายเป็นทาน อันถือว่าเป็นอัมมัตติกทาน มีปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย คือ สิริจุทามณีชาดก มีเนื้อเรื่องการสละเลือดเนื้อเป็นทานของ พระโพธิสัตว์ พระอินทร์ได้ทราบความประสงค์ จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ครึ่งซีกมาขอร่างกายเพื่อสมทบส่วนที่ขาดไป มียักษ์สองคนโผล่จากแผ่นดิน พระโพธิสัตว์จึงขอให้ยักษ์สองคนเอาเลือด ๑ ร่างตนออกเป็นสองส่วนหนึ่ง ซีกหนึ่งมอบให้พราหมณ์ อีกซีกหนึ่งมอบให้ยักษ์เป็นอาหาร (ปัญญาสชาดกตำนานล้านนา : ๒๕๔๑)

เรื่องราวส่วนที่แสดงอานิสงส์โดยตรงที่ปรากฏใน ปัญญาสชาดกนี้มีอิทธิพลต่อคัมภีร์อานิสงส์ล้านนามากทีเดียว เพราะผู้รจนานำเอา ชาดก ในปัญญาสที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ อานิสงส์ ต่างๆ ไปตั้งเป็นชื่อคัมภีร์อานิสงส์ หรือได้นำข้อมูลไปสนับสนุนการรจนาคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ที่เห็นชัดเจนก็คืออานิสงส์การสร้างธรรม อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อหาเป็นแบบเดียวกับชาดกใน ปัญญาสชาดก

นิเขคา เหล่าสุนทร (๒๕๓๘ : ๑๐๘-๑๐๙) กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับอานิสงส์เช่นนี้มีพรรณนา ไว้อย่างพิสดารใน พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกายวิมานวัตถุ และ ขุททกนิกายอปทาน ดังได้กล่าวไว้ตอนต้นของบทนี้แล้ว โดยเฉพาะอปทานนี้มีการแจกแจงประเภทของอานิสงส์ต่าง ๆ อย่างละเอียดถึง ๓๔ วรรค ในสมัยต่อมาจึงได้มีการรจนาคัมภีร์ที่ว่าด้วยอานิสงส์โดยเฉพาะ ดังเช่น ทสวัตตทานกถา ว่าด้วยอานิสงส์และอุทาหรณ์แห่งทานวัตถุ ๑๐ อย่าง มีการให้ข้าวและน้ำเป็นต้น

๒.๒.๔.๖ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์สารัตถดสังคหะ

คัมภีร์สารัตถดสังคหะหรือคัมภีร์สารัตถสังคหะเรียบเรียงโดยพระเถระชาวล้านนามพระนันทาจารย์ ประมาณ พ.ศ. ๑๘๔๒-๑๘๕๘ สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๓๐) ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้พบว่า

มีอยู่ ๒ ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกเป็นของพระภิกษุชาวลังกาชื่อ พระสิทธิทัตตะ ในสมัยของพระเจ้าภูวนกพหุ พ.ศ. ๑๘๒๐-๑๘๓๑ ชื่อว่า สารสังคหะ ส่วนที่ ๒ เป็นของพระภิกษุชาวล้านนาชื่อ พระนันทาทจารย์ ให้ชื่อคัมภีร์ว่า สารัตถสังคหะ เนื้อความและการลำดับเนื้อความในคัมภีร์ทั้งสองตรงกัน จึงสรุปได้ในเบื้องต้นว่า พระนันทาทจารย์ได้นำคัมภีร์สารสังคหะของพระสิทธิทัตตะแห่งลังกามาเรียบเรียง ตกแต่งในลักษณะที่เป็นงานเขียนใหม่ของท่าน เนื้อเรื่องของคัมภีร์สารสังคหะแบ่งออกเป็นตอน ๆ เรียกว่า มาติกา มีทั้งหมด ๔๐ หัวข้อ มีตอนที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่องอานิสงส์ดังต่อไปนี้

หัวข้อที่ ๖ คือสัมมัทธานิสังสกถา คือ อานิสงส์ของการกวาดวัด ๕ ประการ ได้แก่ทำจิตใจของตนให้เลื่อมใส ทำจิตใจของผู้อื่นให้เลื่อมใส เทวคาทั้งหลายชื่นชม สัมบุญญะที่จะทำให้เกิดอุปการะ ความตายไปแล้วได้ไปเกิดในมนุษย์สุคติและสวรรค์เทวโลก ตัวอย่างผู้ประกอบการกุศลนี้ เช่น พระปุตตเทวเถระ พระทัตตะ เป็นต้น

หัวข้อที่ ๗ คือธัมมัจฉกรียกถา ได้กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการฟังธรรมไว้ 5 ประการ คือ ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง ได้ฟังสิ่งที่เคยฟังแล้วชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ความเห็นให้ถูกต้อง มีจิตโสมนัสปรีดี

หัวข้อที่ ๘ คือนิททาวิกาวนถา ว่าด้วยการหลับ กล่าวถึงอานิสงส์ของการหลับอย่างมีสติ ๕ ประการคือ หลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ไม่ฝันร้าย เทพยคาคุ้มครอง อสุจิไม่เคลื่อน

หัวข้อที่ ๑๒ สรณประเภทถา ว่าด้วยประเภทแห่งสรณคมน์ คือ โลกียสรณคมน์ และโลกุตตรสรณคมน์ โลกียสรณคมน์มีอานิสงส์ ทำให้บุคคลบริบูรณ์ด้วยสวรรค์สมบัติและมนุษย์สมบัติคือ โภคทรัพย์ สมบัติ ส่วนโลกุตตรสรณคมน์มีอานิสงส์ทำให้บุคคลหลุดพ้นจากทุกข์

หัวข้อที่ ๑๓ สีสประเภทถา ว่าด้วยเรื่องประเภทแห่งศีล และกล่าวถึงอานิสงส์ของศีลและกล่าวถึงอานิสงส์แห่งการรักษารูปร่าง

หัวข้อที่ ๒๔ ว่าด้วยทานาทิบุญญกัมมถา เรื่องของทานกล่าวถึงเรื่องอานิสงส์แห่งข้าวอายุ ๑๐ ประการ อานิสงส์แห่งจีวรทาน ความแตกต่างของอานิสงส์แห่งการทำทาน เฉพาะบุคคลต่าง ๆ

และหัวข้อที่ ๓๘ ปกฉณกถา ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด กล่าวถึงอานิสงส์ของการสีฟัน อานิสงส์ของการตั้งอยู่ในอิริยาสนขันติ อานิสงส์ของการจงกรม

แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์ยุคหลังนี้ก็ยังมีลักษณะที่ยึดหลักการเดิมคือ การแสดงกฎแห่งกรรมที่ประกอบด้วยหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ กล่าวคือ ทาน ศีล ภาวนา แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ในคัมภีร์มีเนื้อหาที่กล่าวถึงอานิสงส์ที่เกิดจาก การหลับไว้ด้วย แต่เป็นการหลับอย่างมีสติ นั้นหมายถึงว่า เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างมีสติ และในบทที่ ๗ ที่กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการฟังธรรมไว้ ๕ ประการ การฟังธรรมนั้น จัดเข้าใน บุญกิริยาวัตถุ ธัมมัสสวนมัย คือบุญที่สำเร็จด้วยการฟังธรรม อานิสงส์ในส่วนนี้ก็เกิดจากการที่จิตมีสมาธิจดจ่อเป็นหนึ่งเดียว ตั้งใจฟังธรรม

๒.๒.๔.๖ แนวคิดเรื่องอานิสงส์ในคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุ

คัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุ เป็นคัมภีร์มีชื่อคัมภีร์หนึ่งในฐานะเป็นคัมภีร์ประเภทสารธรรม มีผู้สันนิษฐานที่มาของคัมภีร์นี้แตกต่างกันไป เพราะในคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุไม่ได้ระบุเรื่องผู้แต่งและประวัติการแต่งไว้ บางท่านสันนิษฐานว่าแต่งในลังกาเพราะเนื้อหาระบุสถานที่ในลังกา บางท่านกล่าวว่าไม่น่าจะแต่งในลังกา เพราะไม่ปรากฏเรื่องราวหรือต้นฉบับคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุในลังกามีงานวิจัยของสุภาพร มากแจ้ง (๒๕๒๑) เสนอแนวคิดที่ว่า คัมภีร์นี้แต่งในพม่า โดยภิกษุพม่า ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยได้เนื้อเรื่องจากคัมภีร์สหสวัตถุปกรณ์ คัมภีร์รสวาหินี คัมภีร์มหาวงศ์และคัมภีร์พระไตรปิฎก แล้วเรื่องราวของคัมภีร์นี้ได้แพร่หลายต่อมาสู่ประเทศไทยทางภาคเหนือ คืออาณาจักรล้านนาไทย อาณาจักรสุโขทัย แล้วผ่านไปยังประเทศเขมรทางหนึ่ง และจากอาณาจักรล้านนาสู่อาณาจักรล้านช้างหรือประเทศลาวอีกทางหนึ่ง ส่วนคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุในประเทศไทยนั้น มีที่มาเป็น ๒ ทาง คือ แต่งขึ้นทางล้านนาไทย โดยภิกษุชาวล้านนาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ หลังจากฉบับพม่าไม่นานนัก ทางหนึ่ง ส่วนอีกทางหนึ่งแต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย โดยภิกษุชาวสุโขทัย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ พร้อมทั้งมีคัมภีร์ฎีกาที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายโดยพระพุทธรวิลาส ภิกษุชาวสุโขทัย

สุภาพรธรรม ณ บางช้าง (๒๕๓๐) สรุปไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย ” ว่า คัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุ เป็นผลงานวรรณคดีบาลีอีกเรื่องหนึ่งที่แต่งในประเทศไทย ผู้แต่งน่าจะเป็นพระภิกษุชาวล้านนา แต่งเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ คัมภีร์นี้ได้อิทธิพลด้านแนวสาระจากผลงานภาษาบาลีเรื่อง มาลัยยกะของพม่า ซึ่งแต่งระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ผลงานบาลีมาลัยยกะของพม่านี้ได้แนวคิดมาจากนิทานเรื่อง อุลคัลละ ในคัมภีร์สหสวัตถุปกรณ์ของลังกาอีกทีหนึ่ง ในช่วงกลางหรือปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พระพุทธรวิลาสได้แต่งคัมภีร์มาลัยยวัตถุที่ปณีฎีกาขยายความคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุขึ้นในล้านนา คัมภีร์ที่ปณีฎีกานี้มี อิทธิพลก่อให้เกิดการปรับปรุงคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุของเดิม ด้วยการนำ สาระบางเรื่องมาจากคัมภีร์ที่ปณีฎีกาเพิ่มเติมเข้าไป

เนื้อหาของคัมภีร์มาลัยยเทวตเถรวัตถุ มุ่งเน้นให้เห็นถึงสารธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตได้ สารัตถธรรมดังกล่าวก็คือเรื่อง กรรมดีกรรมชั่ว และผลแห่งกรรมดีกรรมชั่ว โดยเฉพาะในด้านกรรมดีด้านการขวนขวายในบุญกิริยาวัตถุ โดยเฉพาะเรื่องทาน การบำรุงพระศาสนา อานิสงส์ของการทำทาน และอานิสงส์ของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยได้มีเรื่องราวที่พระมาลัยเถระขึ้นสวรรค์ไปพบกับพระอินทร์และพระศรีอริยเมตไตร โภทิสัตว์และเหล่าเทพที่ได้ประกอบบุญกรรมต่าง ๆ ในขณะที่ยังเป็นมนุษย์เป็นจุดสำคัญของเรื่อง บุญกรรมต่าง ๆ ที่เหล่าเทพได้กระทำมาแม้เพียงเล็กน้อยแต่มีผลอานิสงส์ยิ่งใหญ่ไพศาล จึงเป็นตัวอย่างที่ดีที่มีส่วนโน้มน้าวให้ผู้คนฝึกฝนในการทำความดี เพื่อให้ได้อานิสงส์เช่นนั้นบ้าง เช่น เรื่องราวของเทพบุตร

องค์หนึ่งที่เราเล่าเรื่อง นุรพกรรมของตนที่ได้สละอาหารของตนให้แก่อีกตัวหนึ่งที่กำลังจะอดตาย จึงได้อานิสงส์มีวิมานพร้อมบริวารหนึ่งร้อย

ในล้านนาเองในปัจจุบัน ก็ปรากฏว่ามีคัมภีร์ที่มีบทบาทรับใช้สังคมอยู่เรื่องหนึ่ง คือ มาลัย โศค หรือมาลัย โศค โลก (ไปรด) มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระมาลัยเถระ ในฐานะเป็นผู้นำข่าวสาร จากนรกภูมิมาแจ้งให้โลกมนุษย์ เพื่อให้ญาติพี่น้องของคนทีล่วงลับไปเสวยกรรมอยู่ในแดนนรก ได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ พร้อมกันนั้นก็ทำให้คำแนะนำให้หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่จะนำตนเองไปสู่ เส้นทางอบาย เนทางไปสู่สุคติให้ คัมภีร์ดังกล่าวนี้ได้รับความนิยมในล้านนาในด้านเป็นคัมภีร์ที่ ญาติ พี่น้องของผู้ล่วงลับต้องสร้างถวายวัด หรือต้องมีการใช้ในพิธีทำบุญศพ คือต้องมีการเทศน์คัมภีร์นี้ใน พิธีที่เกี่ยวกับการอุทิศกุศลให้ผู้ตาย

จากที่มาของแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์ที่กล่าวมานี้ ทำให้ทราบว่า แนวคิดเรื่อง อานิสงส์นั้นปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ กระจายกันอยู่ทั่วไป บางคัมภีร์ก็กล่าวถึงบ้างแต่ ไม่มากนัก ปราชญ์ล้านนาได้อาศัยแนวคิดดังกล่าวแล้วเรียบเรียงคัมภีร์อานิสงส์ขึ้นมาเพื่ออธิบาย เรื่องอานิสงส์ โดยเฉพาะ ผลที่ได้รับต่อมาก็คือคัมภีร์อานิสงส์ได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชน ไม่น้อยไปกว่า คัมภีร์กลุ่มอื่น ๆ ที่สำคัญก็คือคัมภีร์อานิสงส์ที่มีเนื้อหาระบุอานิสงส์การสร้างคัมภีร์ถวาย ไว้ใน พระพุทธศาสนาเพราะเป็นคัมภีร์ที่ช่วยหนุนเสริมให้เกิดประเพณีการสร้างคัมภีร์ถวายวัดขึ้น

จากแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นหลังที่กล่าวมาแล้วนี้ ผู้วิจัยพบว่า ผู้รจนายังยึด โครงสร้างหลักของแนวคิดและแนวเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในพระสูตรต้นฉบับกฎซึ่งมีอยู่สองลักษณะ ตามการนำเสนอ การแสดงอานิสงส์ของการปฏิบัติตามหลักธรรมล้วน ๆ ซึ่งอานิสงส์ที่ได้รับส่วนใหญ่ มุ่งเน้นผลที่เป็นปัจจุบัน ทั้งที่เป็น โลกิยะคือผลที่อำนวยความสะดวกต่อผู้ปฏิบัติเองและสังคมโดยรวม เช่น การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การปฏิบัติตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งศีล ผลที่ได้รับก็คือ การอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างสันติ นอกเหนือไปจากนั้นผลหรืออานิสงส์ที่หวังได้อีกก็คือ การเกิดในสวรรค์ (สุคติ ยนฺติ) การได้โลกสมบัติ (โลกสมบัติ) และอานิสงส์ที่เป็นโลกุตระคือ การบรรลุพระนิพพาน (นิพพฺตี ยนฺติ) (นิพพฺตี ยนฺติ)

การแสดงอานิสงส์ในลักษณะนี้ได้กลายเป็นรูปแบบการพรรณนาอานิสงส์ของคัมภีร์ชั้นหลังต่อมา ได้แก่คัมภีร์วิสุทธิมัคค์ มังคลัตถทีปนี สัทธัมมสังคหะเป็นต้น และลักษณะที่สองก็คือ การแสดง อานิสงส์โดยมีเรื่องราวมาประกอบ ลักษณะที่สองนี้มีปรากฏในคัมภีร์ในนิกาเยศุคท้ายของ พระสูตรต้นฉบับกฎคือขุททกนิกาย ที่มีคัมภีร์อุปทาน วิมานวัตถุและชาคก ที่มีเนื้อหามุ่งแสดงแนวคิด เรื่องอานิสงส์ของการทำความดีอย่างชัดเจนพร้อมตัวอย่าง ถือได้ว่าเป็นแม่แบบของคัมภีร์ชั้นหลัง ดังกล่าวที่เดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพรรณนาอานิสงส์ต่าง ๆ ของคัมภีร์ชั้นหลัง เช่น ปัญญาสชาคก คัมภีร์มังคลัตถทีปนี คัมภีร์มาลัยเทวดเรวัตต และจากการศึกษาเปรียบเทียบ โครงสร้างหลักที่ปรากฏ ในคัมภีร์ชั้นหลังดังกล่าวมา กับ โครงสร้างหลักของแนวคิดการนำเสนอของคัมภีร์ในขุททกนิกายใน

ลักษณะที่สองที่เน้นการพรรณนา อานิสงส์โดยมีการเล่าเรื่องประกอบนั้นพบว่ามีลักษณะร่วมกันดังนี้

๑. คัมภีร์อุปทาน วิมานวัตถุ ชาคก พรรณนาอานิสงส์ที่เกิดจากการบำเพ็ญกุศลสงริยาตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๒ ประการคือ ทานและศีล และการประพาดิตามหลักของกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ โดยมีการสาธกเรื่องมาประกอบ

๒. คัมภีร์ชั้นหลังดำเนินการพรรณนาอานิสงส์โดยวิธีการเดียวกัน

๓. ทั้งคัมภีร์หลักและคัมภีร์ชั้นหลัง คำงพรรณนาอานิสงส์ที่เป็นโลกิยะ หรือมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติซัดเจน และเป็นปัจจยสืบเนื่องให้ได้บรรลุพระนิพพานเป็นลำดับสุดท้าย

จากลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องอานิสงส์ มีสองสายคือ

แนวคิดสายแรก มีเนื้อหาเน้นที่ผลอานิสงส์ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักกรรม ข้อปฏิบัติที่อำนวยการอานิสงส์ทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ แนวคิดสายแรกนี้มีปรากฏใน พระไตรปิฎก ช่วงแรกคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกโดยเฉพาะสีนิกายแรก และเป็นแม่แบบของ คัมภีร์ชั้นหลังที่พรรณนาอานิสงส์โดยวิธีดังกล่าวนี้

แนวคิดสายที่สอง คือการพรรณนาอานิสงส์ของการทำกรรมดีโดยมีการยกเรื่องราวมาประกอบ อานิสงส์ที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นโลกิยะ คือมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และเป็นปัจจยต่อโลกุตตรสมบัติต่อไป คัมภีร์อุปทาน วิมานวัตถุ ชาคก เป็นต้นแบบของการพรรณนาอานิสงส์ของคัมภีร์ชั้นหลัง โดยเฉพาะคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาในยุคต่อมา